

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

21265
21266

39 (E9157) 4
4-82 1984

2010

ԱՐՐԱՀԱՄ ԼԻՆԿՈՒՆ

ՍՏՐՈՒԿՆԵՐԻ ԱԶԱՏՈՂԸ.

Ե Ր Ե Խ Ա Ն Ե Ր Ի Հ Ա Մ Ա Ր

ՊԱՅՄԱՆ Կ. ՀՈՖՄԱՆ:

1004
1927

ԹԱՐԳՄ. ՄԻՐԶԱ ՏԵՐ-ՍԱՐԳՍԵԱՆՅ.

Ծ Ո Ւ Ծ Ի.

Մեղաջան Մահաւի-Յակոբեանցի Տպարանում:

1888.

Մ. ՄԱԿՍԻՄՈՎ

Մ. ՄԱԿՍԻՄՈՎ

Дозволено Цензурою Тифлисъ, 26

Юля 1888 г.

Մ. ՄԱԿՍԻՄՈՎ

Մ. ՄԱԿՍԻՄՈՎ

45406

Մ. ՄԱԿՍԻՄՈՎ

2221

Скоропечатия книгопродавца М.Мугдусиакоева, въШушѣ.

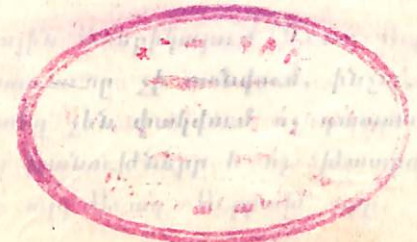
ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԻՔ.

Գև. 1885 -ին թարգմանելով զրբոյկս, զանազան արգելադիմ հանգամանքներից ստիպուած՝ չկարողացայ իւր ժամանակին լոյս ընծայել:

Թէպէտ մենք ունինք լինկօլնի և մի ուրիշ թարգմանութիւնը «Շար. Մունթի»-ից օր. Մատիլդա Տէր-Մեքայէլեանցի, բայց նկատելով, որ այդ թարգմանութիւնը չէ տալիս մեզ Աբրահամ լինկօլնի կեանքի այն մանրամասն և հետաքրքիր պատմութիւնը, ինչ որ տալու է իմ թարգմանածը «Հօթման»-ից, հարկ համարեցի առանց սպառնալու թեան չթողնել նրան:

Առանձնապէս հայ երեսնաներին նուիրելով իմ ներկայ վաստակը խնդրում եմ նրանց կարգալայս զրբոյկը և աշխատել հետեւել Աբրահամ լինկօլնի օրինակին, գործել նրա նման բարի և առաքինի գործեր . . . :

Մ. Տ. Ս.

յեան ժամի եօթին, այսինքն թատրոնական ներկայացումից ուղիղ մի ժամ առաջ՝ ժողովուրդը խումբ խումբ դիմում էր Վաշինգթոնի գլխավոր թատրոնը։ Վերջապես դռները բացուեցան և ժողովրդեան խումբն բազմավիթերը շտապեց տեղ վերցնելու։ Այդ երեկոյ ամեն մարդ ցանկանում էր թատրոնում լինել և աշխատում էր լավ տեղ բռնել։

Շուտով թատրոնը լցուեցաւ. այլ ևս նրստելու տեղ չկար։ Շատ հարուստ մարդիկ բաղդավոր կը համարուէին, եթէ նրանց յաջողութիւնը գտնել զոնէ այնպիսի տեղ, ուր կարելի լինէր կանգնել ներկայացման ամբողջ ժամանակամիջոցին։

Միայն մի օթեակ՝ աջ կողմի երկրորդ կարգում՝ դեռ ևս դատարի էր։ Բոլորի աչքերն անդադար այդ կողմն էին նայում և ազահուր թեամբ դիտում դատարի օթեակը։

— Արդեօք կը գտնուի 22նշալով հարցրեց մի կարգին հագնուած տիկին իւր կողքի նրստածին։

— Ես հաւատացած եմ, որ նա կը հասնի, յարեց վերջինս. — մինչև սկսուիլը դեռ հինգ րոպէ կայ, իսկ նա այդքան ուշանալու գործ չունի։

— Անշուշտ կը գայ, հաւատացրեց միւրիշ պարոն, մանաւանդ որ անհայտարարութեան մէջ գրուած է։

— Սակայն նրան կարող են ուշացնել անհայտ կրկալ գործեր, կրկնեց տիկինը։ Այս եթէ ես իմանայի որ նա չէր գալ։

— Նա միշտ իւր խօսքին հաստատ է, միամտացրեց նրան դրացին։ Նայեցէք, ինչպէս խիտ լցուած է սրահը և աշխատավոր ամբոխը ցանկանում է տեսնել իւր ծերունուն։

— Ո՛հ, քանի՜ սև գլուխներ կան այնտեղ։

— Եւ ինչպէս գոյնզգոյն։

— Խեղճեր, նրանք իրաւի եկած են փառաբանելու իրանց ազատչին։

Բարով Օլդ. Աքին, ուռնայ, ուռնայ, Այս ուրախութեան աղաղակը խառնուեցով երաժշտութեան խլացուցիչ ձայնի հետ կրտրեց կանանց զրոյցը. կարծես դահլիճի պատերը պատրաստուած էին փլչելու։

Վերջապէս բացուեց դուռը։ Եւ օթեակում երևացին երկու կին և երկու մարդ։ Վերջիններից մեծը համեստօրէն գլուխ անալով հանդիսականներին՝ նստեց իրան համար յատուկ պատրաստուած գահոյքի վրայ։ Միւսները տեղավորուեցան նրա շուրջը։

ներս մտնողը, որին ամբոխն ալդպէս փառ-
քով ընդունեց՝ Աբրահամ Լինկոլնն էր, Հիւսի-
սային Սմերիկայի Միացեալ Նահանգների նա-
խագահը, հարաւայինների յաղթողը, ստրուկ-
ների ազատողը, ժողովրդի սիրելին, որը նրան
անուանում էր Old Abe—ծերունի էբ (Abe
Աբրահամ անուան կրճատածը*)։

Այսօր, այս փառաւոր յաղթութեան օրը,
ժողովուրդը կրկնակի սիրով և փառաբանու-
թեամբ գիտում էր իւր հերոսին։ Նեղրները,
որոնց ներկայութիւնն առանց ուշադրու-
թեան չմնաց շքեղ հագնուած տիկնոջից, չէին
զսպւում։ Նրանց առջև նստելով շատ սպի-
տակ մարդիկ՝ արգելք էին լինում նրանց տես-
նելու նախագահին։ սակայն շուտով նրանք
այս դժբաղդութեան առաջն առին, այն է՝ հեր-
թով մէկը միւսի ուսերի վրայ բարձրանալով՝
կարողացան բոլորը տեսնել։ Այդ միջոցին նը-
րանք չէին խնայում իրանց սպիտակ կոկորդը
ձգելու, բարձրացնելու։ Նրանց սպիտակ ատամ-
ները փայլում էին հաստ, կարմիր և ուրա-
խութեան ծիծաղից լայն բացուող շրթունք-
ների միջից։

*) Ահա՛ այստեղ շատ տեղ կը հանդիպենք և՛ Աբրահամ
և՛ էբ անուններին, որոնք մի և նոյնն են։

Յիրաւի սև եղբայրները, ինչպէս տիկինն
առաջ նկատեց, մի բանի համար պիտի փառա-
ւորէին նախագահին։ Ինչպէս մի ժամանակ
Սատուած Մովսէսին ասաց. — «Ես տեսի իմ
ժողովրդի թշուառութիւնը Եգիպտոսում և
ուղարկեցի քեզ Փարաւոնի մօտ, որ դու նրան
գերութիւնից ազատես», — այսպէս էլ կար-
ծես ներքին ձայնն ասում էր Աբրահամ Լին-
կոլնին. «Ես տեսի իմ ժողովրդի չարչարան-
քը և քեզ ընտրեցի, որ նրան ստրկութիւնից
ազատես»։ Այդպէս ահա Լինկոլնը լսելով իւր
ներքին ձայնը՝ անյողգողդ կերպով հետևում
էր իւր սուրբ նպատակին։ Որտեղ միայն նա կա-
րող էր, որտեղ միայն գէտը յաջողում էր,
այնտեղ նա գործում էր ընդդէմ ստրկու-
թեան։ Ուրա համար ստրկատէրերը խիստ ատում
էին նրան և ուրիշ անուն չէին տալիս, բայց
էթէ «Նեղրների նախագահ»։

Նրանք երգւում էին, որ պատրաստ են
աւելի Միացեալ Նահանգների հետ ունեցած
հաղորդակցութիւնը կտրել, քան իրանց մի
ստրկին անգամ ազատութիւն տալ։ Ստրկու-
թիւնը վերացնելու գործում նրանք տեսնում
էին իրանց անկումը, որը սպառնում էր միւ-
շև անգամ իրանց գոյութեան, և այդ պատ-

ճառով՝ վճռել էին մինչև վերջին շունչը դիմադրել: Նրանք, առհասարակ, պնդում էին, որ ոչ նախագահը և ոչ Օրենսդրական ժողովը իրաւունք չունին այդ գործի մէջ խառնուելու, յայտնելով որ այդ պարզ ընտանեկան հարց է, որ չի պատկանում կենդրոնական իշխանութեան իրաւասութեանն անգամ: Նրանք այս ասում էին այն ժամանակ, երբ Լինկոլնը դեռ ևս նախագահ չէր, այլ ներկայանում էր իբրև բարձրագոյն ժողովի անդամ:

Լինկոլնն իմանում էր, որ հարաւային նահանգների սպիտակ բարոնները շատ ժլատ են իրանց սև բանուորների աշխատանքը գնահատելու և շատ հպարտ՝ նրանց իրանց բարեկամ կամ եղբայր ճանաչելու, այլ ճանաչում են նրանց իբրև ստոր արարածներ: Ռա համար նա իւր խօսքի վրայ հաստատ մնաց և միանգամայն յայտնեց. «Նա նախապատիւ կը համարեմ այստեղ սպանուիլ, քան թէ թողնել, որ դեռ ևս մարդկանց հետ վարդախնդիր ինչպէս անասունների հետ»: Նւ այդ լոկ խօսք չէր: Ռեռ դրանից քիչ առաջ, ստրուկների մի ուրիշ պաշտպան կիսամեռ էր եղել ստրկատէրերի նահանգի պատգամաւորներից: Նրբ որ Լինկոլնը նախագահ էր ընտրուել՝ հարա-

ւայինները ստրկութեան վերացման հարցի ժամանակ Միաց. Նահանգների դէմ կանգնեցին և մտածեցին բաժանուիլ նրանից. այդ պատճառով էլ բացուեց պատերազմը:

Չորս տարի շարունակ տւում էր պատերազմը, ինչպէս հարաւում, այնպէս էլ Հիւսիսում, և անհամար զոհեր էր տանում. վերջապէս արդար կողմը յաղթանակը տարաւ և ոչ միայն ազատուած նեգրները, այլ և բոլոր ժողովուրդը շնորհակալ էին լինում Լինկոլնից նրա համար, որ նա մարդկութեան միջից սըրբեց նրան խայտառակող արատը:

Նայեցէք նրա տիպարին: Ճշմարիտն ասած, նրան կարելի չէ գեղեցիկ անուանել. դէմքը առաջին հայեացքից խիստ է երկոււմ, կընճռոտ և աւելի նման մութ-կարմիր դոյնի: Մի ֆրանսիացի նրան առաջին անգամ տեսնելիս հանաքով ասել է. «այսպիսի մի քաջի դէմ ամեն տեսակ յարձակում թոյլատրուած է»: Գլուխը երկարաձև և այլանդակ՝ երկու ահագին ուռած ականջներով, մազերը կարճ, սև և խիտ ու քստմնած, որոնք չէին հնազանդվում ոչ սանրին, ոչ խոզանակին: Մարմնի հետ համեմատելով գլուխն ինքնընտանեկան փոքր էր երևում, և նա գլխի փոքրու-

Թեամբն էր միայն պանաղանվում շատ մար-
դիկներին: Նրա ձեռները այնքան երկայն էին,
որ հասնում էին մինչև ծնկները, իսկ ձեռ-
քերի թաթերն այնքան հաստ ու պարար, որ
աւելի նմանվում էին որևէ մեքենայի, և
այդ պատճառով նա չէր կարողանում ձեռ-
նոցներ հագնել:

Հետևաբար Լինկոլնը բաւականին տգեղ էր
և նրանով գրաւելու համար մարդ արտաքույ
կարգի ճաշակ պէտք է ունենար:

Նայեցէք նրա աչքերին, ինչքան մեծ մեծ
են, մութ և միշտ ախուր. կարծես նրա սրտի
մէջ մի խոր և անբուժելի վէրք կայ: Բայց
երբ որ նա խօսում էր—երբ խօսում էր ժո-
ղովրդի հետ յատկապէս ողորմելի ստրուկների
կրած չարչարանքի մասին, նրա աչքերը փայ-
լում էին աննկարագրելի կրակով, գէմքն ու-
րախանում էր և նրա ամենահասարակ խօսքը
հնչվում էր այնպիսի ճշտութեամբ և համո-
զիչ ձայնով, որ ազդում էր բոլոր սրտերի
վրայ: Իսկ բերանը ինչպիսի՜ բարութեամբ,
ինչպիսի՜ գողտր շնչառութեամբ էր բացվում:
Նիժէ երկար նայելի նրա բերանին, կը կար-
ծէիր թէ՛ նա նոյն ըոպէին կրկին պիտի բա-
ցուի և լսողին քաղցր ու փաղաքշակուն խօսքեր

նուիրէ: Սակայն յարդելի մարդը 1865 թ. Աւագ

Ուրբաթ օրը զիջանելով ընդհանուրի 'ցան-
կութեան՝ երևաց իրան մեծարող ժողովրդի
առաջ:

Եւ ահա բեմի ետեւից հնչեց երկրորդ զան-
գակը. երաժշտական խումբը լռեց, վարագոյ-
րը բարձրացաւ: Ներկայացնում էին «Մեր ամե-
րիկական դարբինը» վերնագրով կատակերգու-
թիւնը: Բոլորի հայեացքը դարձաւ դէպի բեմը:

Բեմի վրայ՝ նախագահի աջ կողմը՝ մութ
անկիւնում կանգնած էր մի երիտասարդ դե-
ղին, մռայլ յօնքերով: Շրթունքները ամուր
սեղմուած էին և գրեթէ ծածկուած խիտ և
սև բեխերով: Նրա աչքերի դժագրութեան մէջ
արտայայտվում էր զարհուրելի վճռողականու-
թիւն: Նա ըստ երևութիւն պատկանում էր բար-
ձր դաստիարակի: Հագած էր սև ուս—հասարակ
ֆրակ, նոյնպիսի սև անդրափառիք, շողշո-
ղուն կօշիկներ խթաններով (շարք): Միայն մա-
զերը անկարգ խառնուած էին և ոչ մի կերպ
չէին յարմարվում միւս ներդաշնակութեանց
հետ:

Ոչկէր այս մարդը: Եւ միջմիջապաշ նայ
Սանդերասան էր Ուիլիս Բուս անունով, որ

բաւական ծանօթ էր այս թատրոնին, նրա դրսին ու ներսին. որովհետեւ այս բեմի վրայ խաղում էր դեռ մինչև պատերազմի սկիզբը: Նրան վաղուց յայտնի էր և այն մութ միջանցքը, ուր նա երկար ժամանակից իվեր կանգնած էր: Նույն իսկ պատերազմի սկզբից նա ձգեց թատրոնը և անցաւ թշնամու բանակը: Բայց քնչ էր անում նա այնտեղ և ինչու էր թափառում:

Նրա ձեռքին կար վեցաչեայ ատրճանակ. իսկ դուռու տակ երկայն դաշոյն: Նա աչքերը յառել էր նախագահի սենեակի դրան և ուշադրութեամբ նայում էր այդ տեղին:

«Ահա նա նստած է», շշնջում էր ինքն իրան երիգասարդը:— Դու պետք է մեռնիս, թէպէտ և այդ ինձ համար կեանք արժէ: Առաջին գնդակը եթէ չի դիպչի, երկրորդը կը դիպչի և դու կը մեռնիս:

Եւ դժբաղդորդ կը դառնանք լսվում էր մի ներքին ձայն: Բայց նա ուշադրութիւն չէր դարձնում այդ ձայնին. չէ՞ որ նա զուր տեղը չէր այստեղ փակուել այնքան ժամանակ մութ սրահում: Ո՛չ, նա իւր բարեկամ հարաւայիներին տուած խօսքը յետ չէր լսուիր, որովհետեւ նա նրանց երգմամբ հա-

ւատացրել էր, որ Լինկոլնը կը մեռնի իւր ձեռքով և որ ինքը վրէժխնդիր եղած կը լինի նրանից՝ յաղթուած Հարաւի փոխարէն:

Կրկին նա ձեռը տանում է դէպի դաշոյնը փորձելու համար թէ՛ արդեօք հեշտութեամբ է պատեանից դուրս գալիս, յետոյ զգուշութեամբ և հանդարտութեամբ բանումէ դուռը և դողիզող մտնում. բայց նույն րոպէին դարձեալ յետ է մղվում, որովհետեւ Լինկոլնը աթոռով նրան հրում է: Հէնց այդ ժամանակ բարձրը ծափահարութիւնները և «կեցցէների» որոտընդոտ ձայները վարձատրում էին դերասաններից մէկին՝ Հարաւի յաղթութեան աւետիքը տալուն համար, երբ ձայնն ընդհատուեց ոճրագործութեան տիւուր գործողութեամբ:

— Անիծեանք երկչոտ ... — նա հայհոյում է ինքն իրան. այժմ ինչպէս յաջող ժամանակն էր նրա զիջացած ուրախութիւնը փչացնելու:

Կրկին նա իւր աչքերը սևեռում է դրան ծակին: Բայց ժամանակն անցնում է, շուտով ժամի տասն և մէկը կը լրանայ և ներկայացումը կը վերջանայ: Եւ այն ժամ նա կամպիտով պէտքէ մեռնի, կամ երբեք վճռում է Բուրը և երկրորդ անգամ յամտե-

նում զբան ծակին. այդ անգամ նրան ոչինչ
չի արգելում: Նա կանգնում է նախագահի
բարձր թիկնոցով ծածկում զահույքի ետևը:
Զախ ձեռքով նա բռնում է զաշոյնը, իսկ
աջով—ատրճանակը: Նրան ոչ ոք չի նկատ-
ում: Նա այնպես ուղիղ նշանում է, ինչպես
առհասարակ նայում է մարդ հրացանի ուղղու-
թեամբ: Տրբ ք... և մի ակնթարթում տիրում է
զարհուրելի խռովութիւն: Բերասանները լը-
ռում են և խաղն ընդհատվում է: «Ի՞նչ սո-
տանայ էր այս: Ո՞վ էր սպանողը»: Կանչում են
մարդիկ: «Ո՞վ Աստուած, թէ՛ն անբաղդութիւն».
ողբալով աղանդակում են կանայքը: Բոլորն
ահից բարձրանում են և շփոթուած դէս ու
դէն ընկնում: Եւ լանկարծ... տիրում է
մեռելային տիրութիւն: Մի երիտասարդ զաշոյնը ձեռին զարմանա-
լի ճարպիկութեամբ ցատկում է նախագահի ա-
թոռի ծայրից օթեակի վրայ: Նրա կրունկների խթաններին փաթաթում
ելով այդպէս զրոծ ազգային դրօշը՝ նրան
վայր են ձգում նախագահի մօտ: Նա կրկին
վեր է թռչում տեղից, շտապով կտրում է դա-
շոյնով դրօշի կտորը և անհետանում մութ

սրահի մէջ: Յետոյ բոլորն իսկոյն լսում են արագ քայ-
լերով փախչող ձիու ոտների տոփիւնը: Ինչո՞ւ
ոչ մէկը չբռնեց ոճրագործին: Ինչ-
ո՞ւ նրան ժամանակ տուին ձի նստելու և
փախչելու: Ոճրագործութիւնն այնքան արագ
կերպով կատարուեց, որ ատրճանակի արձակ-
ման և փախուստի առաջին քայլի ժամանակա-
միջոցը երկու ըսպէ անգամ չտևեց. և այդքան
բազմութիւնը սարսափից բռնուելով՝ չկարո-
ղացաւ ուշքի գալ և մտածել, որ այդ անդի-
տութեամբ գործած մի լանցանք չէր: Մի
զինուորական աստիճանաւոր միջին, որ լին-
կոյնից աւելի մօտ էր նստած, այնքան մի-
այն կարողացաւ, որ գնդակն արձակելուն պէս
բռնեց ոճրագործի Ֆրակի ծայրից. բայց Բուսը
ձգելով ատրճանակը յատակի վրայ՝ աշխատում
էր զաշոյնը բռնողի կուրծքը խրել, սակայն
ձեռքին դիպաւ և նա ծանր վէրք ստանալով՝
թողեց Ֆրակի ծայրը: Այս մի ակնթարթում
սկստահած դէպքից օգուտ քաղեց ոճրագործը
և, ինչպէս լիշեցինք, դուրս ցատկեց, փախաւ:
Բոլոր հանդիսականները լալով և խորին
ցաւակցութեամբ խմբուեցան նախագահի շուր-
ջը: Գնդակն անցել էր գլխի միջից—մտել

էր ձախ ականջով և դուրս եկել աջովը: Նա
ընկալեալ առանց ձայն-ծափուն, հանելու: Եւ
թէպէտ կեանքը, յայնինքն շուենքը, վերջնա-
կանապէս չէր կտրուել դեռ ամբողջ ինն ժա-
մուայ մէջ, սակայն ուշքից նոյն վայրկեանին
էր ընկել:

— Լաւ կը լինէր, որ նա եկած չլինէր. —
ողբում էր նախագահին անհամբերութեամբ
սպասող տիկինը:

— Ոչ ոք չի կարող խոյս տալ ճակատագրից:
— սփոփում էր նրան դրացին:

— Բայց իմացէք, որ նա չէր կամենում
թատրոն գալ. ընդմիջեց մի պարոն:

— Նրան դեռ գալուց առաջ խնդրեցին
զգուշանալ: Իսկ նա խնդրողներին միամտաց-
նելու համար հանեց գրպանից նամակներէ մի
կապոց և ասաց: Պարոններ, ահա ասիկ մի
ամբողջ նամակներէ կապոց, որոնցից ամեն
մէկն ինձ սպառնում է սպանութեամբ: Իմ
ջղերը պիտի հալուէին, եթէ ես սկսէի դրանց
վրայ մտածել: Այդ պատճառով ես միանգա-
մայն հեռացրի ինձանից այդ տեսակ մտքերը:
այս ենթադրութեամբ թէ՛ եթէ կան, արդարեւ,
այնպիսի փոքրոգի մարդիկ, որոնք մտածում
են իմ կեանքին վնասելու, դրա համար

ինձ սպանելու միջոցներն այնքան շատ են,
որ ինչքան էլ կամենամ, դարձեալ չեմ կարող
խոյս տալ ճակատագրից: Ինչո՞ւ համար դուր
տեղն ինձ պէտք է պտանջեմ, քանի որ իմ
կեանքն Աստուծոյ ձեռին է:

— Թող այդպէս լինի: Կրկին խօսեց առա-
ջին պարոնը, բայց չարագործի համար քիչ
գնդակ կայ:

— Միայն հարկաւոր է նրան բռնել. ձայն
տուին մի քանիսը:

— Հեռու չի գնալ նա, խօսեց մի երրորդը:

Շատ բան խօսուեցաւ, շատ հառաչանքներ
լսուեցան, շատ արտասուք թափուեցան, մին-
չև որ գնդակահարին հարեան տղանը տա-
րին, որտեղ և նա մեռաւ առաւօտեան ժամը
որթին:

Մնախաճահի սեւ ստորագրեալները, այնո՞ւ-
ամենայնիւ, երկար ժամանակ այն յեղափոխու-
թիւնը դիտող հանդիսականներ, չմնացին թաւ-
րոնի մէջ: Հէնց որ հճրագործը փախաւ թեակի
ետեւը, նրանցից շատերն առաջին կարգում
նստողների վրայից ցատկեցին և թափուեցան
չարագործի վրայ վայրենի աղաղակով և անէծք-
ներով: Քհարկէ նրանք չէին կարող հասնել
նրան, բայց և այնպէս վազում էին ետեւիցը:

Նրանց հանդիպեցին ուրիշ ձիաւորներ ևս:

— Ուր էք գնում, հարցրին ձիաւորները:

— Այս կողմը՝ նախագահին սպանողի ետեւից:

— Նա ուր և դէպի ո՞ր կողմն է գնացել:

— Ահա այս ձախ կողմով:

— Նա ինչպիսի՞ ձիու վրայ է նստած:

— Սև ձիու:

— Լաւ, դէ դուք գնացէք տուն:

— Մենք կամենում ենք հասնել նրա ետե-

ւից և բռնել:

— Մի Լենոյն է լաւ է դուք տուն վերադառնաք մենք նրան կը բռնենք և անպատիժ չենք թողնիլ հաւատացած եղէք:

Սևերը լաց ու կրծով յետ դարձան:

Շուտով այս զարհուրելի բօթն ամբողջ երկրում տարածուեց: Քանի մարդիկ, որոնք մինչև անգամ նախագահի երեսը չէին տեսել, ողբում էին նրա մահը: Նրա հերոսական գործերն իրան համար ընդհանուր սէր ստեղծեցին: Այնատարած Միացեալ Նահանգների ամեն անկիւնից դիմում էին հազարաւոր մարդիկ վերջին ողջոյնը տալու անմոռանալի նախագահին: Սպիտակները և սևերը, արք և կանայք խմբերով դիմում էին դէպի կապիտուլիոն, ուր դրած էր սպանուածի

մարմինը: Եւ ինչպէս զօրեղ մարմին և տանա-

— Սպրեյի 19-ին Վաշինգթօնում կատարվում

էր ազատութեան մամուլի Կանդիսանոր

թաղումը: Թնդանութեան խաղաղակները և

զանգակների ձայները հնչում էին այդ առա-

ւօտ ամբողջ Միացեալ Նահանգներում: Այդ

որբացած երկրի ձայներն էին: Վահագնա-

նական և արքունական գործերը դադարած

էին. սև դրօշակները վկայում էին իւրաքան-

չիւրի սրտին տիրող տիրութիւնը: Հազարա-

ւոր յուզարկաւորների և միլիոնաւոր լացող-

ների նախագահ Լինկոլնը հանգիստ պառկած

էր կաղնի ծառից շինած դազաղի մէջ՝ Ստ-

րինգֆիլդ կոչուած տեղում, որի մենաւոր և

գեղադրական դիրքը չափազանց սիրելի էր

նրան իւր կենդանութեան ժամանակ:

Բայց ոճրագործը:

Նա իրաւ հեռու չէր գնացել: Նստարանից

վայր իջնելով՝ Բուսը փաթաթեց իւր գլխի

վէրքը և, չնայելով դրան՝ ամբողջ գիշերը

ձիու վրայ նստած քշում էր առանց նեղու-

թեան: Բայց նա երկար չկարողացաւ դիմանալ

ցաւին. թեքուեց դէպի հեռու գտնուող գիւ-

ղի հիւրանոցը և ուզեց ասպաստանուիլ այդ-

տեղ, իբրև իրան համար մի յարմար դադարա-

1004

կարուծեամբ քառանկիւնի գերաններ, ծակեց նրանց միջից հարկաւոր ծակերը դռներ և լուսամուտներ շինելու համար. յետոյ գետնի մակերևոյթից տասն ոտնաչափ բարձրութեան վրայ շինեց ծածկոցը, ծածկեց նրան շեղջով, իսկ տան ներսը շինեց փայտէ յատակ:

Ներքին տեսարանը գերազանցում էր արտաքինին իւր վրայ կրող հնարագիտութիւններով: Պատերից Թովմասը կախ էր արել կարգով արհեստաւորի ամենակարեւոր գործիքներ — կացին, մկրատ և այլն: Երկփողեան գեղեցիկ պտուղակը լարմարեցրած էր դրան վրայ և շատ բանելուց մաքուր սրբուել էր:

Ինչպէս այդ տուներ, նոյնպէս և նրա մէջ գտնուած բոլոր սեպհականութիւնը — կահկարասիքը մահճակալ, սեղան, նստարանների և ամաններ, ինչպէս յիշեցինք, Թովմասն ինքն էր շինել իւր ձեռքով: Ամանները նրան շատ չէին հարկաւորվում, որովհետեւ գիւղականների կերակուրը կուսական աշխարհում միայն որսի խորոված էր, սմինդրի հաց և կաթ, այլ և խակ սմինդր մսով եփած բանջարի նման:

Տարին լրանալուց յետոյ կահկարասիքի հարստացնելու կարեւորութիւնը զգացուեցաւ. հարկաւոր էր մի օրօրոց ևս աւելացնել, որի

մէջ պիտի քնէր փոքրիկ աղջիկը: Երկու տարուց յետոյ հայրը նրա համար մահճակալ շինեց: Իսկ օրօրոցը մնաց Միացեալ Նահանգների ապագայ նախագահին Աբրահամ Լինկոլնին:

Բարի մայրը, երեսային օրօրելով նրա ճակատագրի համար ոչ մտածում էր, ոչ գուշակում: Նա — մայրը նրան օրօրոցում մեծացնելով երբէք չէր մտածում նրա համար, չէր մտածում և նրա ապագայի համար. նա հասնարակ կին էր՝ զարգացած, փորձուած խելքով, պարզ և հեզ սրտով: Գրեթէ ութ տարի շարունակ փոքրիկ էբը, ինչպէս անուանում էին նրան, չէր դուրս գալիս հայրենի տնակից, և այդ ժամանակից սկսում էր միանգամայն մօր բնակորութեանը նմանուիլ:

Այդ ժամանակ Ամերիկայում գեռ ևս հասարակական ուսումնարաններ չկային: Բայց ծնողները կամենում էին, որ իրանց որդին որի մէջ նրանք նկատում էին չափազանց կենդանի և զգայուն խելք, սովորէր որեւէ մի բան, միայն թէ հեռու մնար կացնի գործածութիւնից: Հայրը դժբաղդաբար կարգալ և գրել չգիտէր. մայրը կարգալ իմանում էր, բայց գրելու երբէք չէր ձեռնարկել:

Գրեթէ մի քառորդ ժամ տեղ ճանապարհի տարածութեան վրայ՝ Լինկոլնեան ընտանիքից հեռու բնակվում էր մի արհեստաւոր՝ Զաքարիա Ռէյնէյ անունով, որ բաւականին զրել և կարգաւ գիտնալով և սիրելով երեխաներին՝ պահում էր մի փոքրիկ մանկական ուսումնարան։ Նա թէև պատկանում էր կաթօլիկ դաւանութեան, սակայն Էբի ծնողները վճռեցին տալ նրան իրանց որդին կարգացնելու։

Ուսումնարանի ճանապարհն անցնում էր մի հարուստ կալուածատիրոջ տնկարկութեան (պլաւնտացիա) միջով։ Առաջին անգամ մայրն ինքը տարաւ երեխային ուսումնարան, երկրորդ օրը նրան ուղեկցեց քոյրը, իսկ յետոյ նրան բաց էին թողնում մենակ։ Նա գնում էր ուսումնարան ոչ թէ առաւօտները, այլ կէսօրներից յետոյ, որովհետև մինչև այդ ժամանակ արհեստաւոր Զաքարիան ուսումնարանի պատճառով իւր սեպհական գործը թողնել չէր կարող։

Մի անգամ Էբը ըստ սովորականին անցնում էր ծառերի տակով, յանկարծ մի ահագին շուն կտրեց նրա ճանապարհը, իրաւի նրա ձեռքի հացի կտորը խլելու մտքով։ Երեխան աշխատում

էր անցնելու, բայց շունը հաչում էր նրա վրայ և չէր թողնում։ Նա սկսեց թագուն լաց լինել, չհամարձակելով ձայն հանել, մինչև որ տեսաւ ստրուկներից մէկին և կանչեց նրան։ «Օգնեցէք, շունը կամենում է ինձ կծել»։ Նեղը վազեց և շարժեց փայտը շան վրայ, որ ինքն իրան կոնծկոնծում էր և կամենում էր յարձակուել հակառակորդի վրայ, բայց փառաւոր ծեծ ուտելով՝ փախաւ։

Այս բոլորը տեսնում էր կալուածատիրոջ որդին, բայց թագնուելով հովանոցի տակ՝ անծանօթ երեխայի դրութիւնը ծանրացնելու պատճառ էր դառնում։ Նա տեսաւ թէ՛ ինչպէս ծեծուեց իւր սիրելի շունը, տեսաւ նոյնպէս թէ՛ ո՞վ էր ծեծողը, և յետոյ ձայն հանեց։ Նա իւր ձեռքի խարազանով յարձակուեց նեղի վրայ և սկսեց անխնայ կերպով հարուածել նրա գլխին և մէջքին, որից և ընկաւ նեղը։ Փոքրիկ Էբը սաստիկ վախեց և այնպիսի մի ճէպով փախաւ, որ կարծես ետեւիցն աւազակներ էին վրայ հասնում։ Հայրը տեսնելով որդուն այդպէս շփոթուած և շնչաբեկ եղած գէպիւրեն վազելին՝ հարցրեց պատճառը։ Իսկ նա միայն ասաց, որ վախել է։

յմաստացու միջոցով զմայն զյ

բայց երեկոյեան, երբ նա պառկեց քնելու, ամեն բան պատմեց մօրը: Մայրը նրան հանգստացրեց, որ շունը չի կամեցել իրան անպատուելու, այլ միայն կամեցել է ձեռքի հացից բաժին ստանալու: Բայց յետոյ խիստ կերպով յանդիմանեց չար երիտասարդին, և որդուն պատուիրեց, որ չմոռանայ շնորհակալութիւն անելու նեգրին՝ առաջին իսկ անգամ նրան տեսնելուց:

Հետեւեալ օրը կիւրակի էր, և էբը ուսումնարան չգնաց: Երկուշաբթի նա ապահով կերպով գնաց և վերադարձաւ, չհանդիպելով ո՛չ թշնամուն և ո՛չ բարեկամին: Երեքշաբթի նա տեսաւ իւր սեւ պաշտպանին, մօտեցաւ նրան, շնորհակալութիւն արաւ և տուաւ նրան իւր քսած հացի մի պատառ: Նեգրը վերցրեց հացը և մի փաղաքշական ժպիտ արձակելով սկսեց ուտել: Այդ ընկերացի սկսած ծերունի նեգրը և փոքրիկ էբը միմեանց մտերիմ բարեկամ դարձան:

Նրանք յաճախ հանդիպում էին միմեանց: Էբը չափազանց ուրախանում էր, երբ նեգրը աչքերը պլշած նայում էր նրա այբբենարանի խոշոր տառերին և կարծես ուզում էր նրանց հնչիւններն արտասանել:

Մի անգամ էբը մի անսովոր հպարտութեամբ վազեց իւր սեւ բարեկամի մօտ և առաջին անգամ այբբենարանի բոլոր տառերը կարդաց առանց դժուարութեան և կանոնաւոր եղանակով և ուղեց կարդացածը նրան սովորցնել: Յանկարծ, որտեղից որ է, դուրս եկաւ երիտասարդ կալուածատէրը և յարձակուեց երեխայի վրայ:

— Անպիտան տղայ, ինչ ես խօսում այդ տեղ այդ սեւ խաբեբայի հետ և դրան գործից գցում: Կորիւր այս ընկերին, թէ չէ քեզ շանը կուտացնեմ:

Էբը ճարպկութեամբ և արագ քայլերով փախաւ: Նրան աւելի ևս երկիւղ տալու համար երիտասարդը սկսեց լեզուի ճալթոցով դրդել շանը հաչելու:

Հազիւ շունչն իրան քաշած էբը վազեց տուն և պատմեց հօրը ինչ որ այն ընկերին պատահել էր իրան: Առաջին անգամ մասին, որ պատահել էր շան հետ, թովմասը տեղեկացաւ իւր կնոջից: Նա գնաց հարևանի մօտ գանգատուելու երիտասարդ երկրագործի անկարգութեան վրայ: Բայց հարևանը նրան յանդուգն պատասխան տուաւ, այնպէս որ նրանք վերջը միմեանց հետ թշնամացան:

— Այնուհետեւ Եբնայի և Եղիշի արհաւիրքն ալ
Ձաքարիալի ուսումնարանը, որովհետեւ թըշ-
նայի հարեանն արգելում էր նրան լաւ պը-
լանտացիայով անցնելու: Իսկ ուրիշ տեղով հա-
նայարհ չկար: Որոշ համար ծնողներն ստի-
պուեցան ալ նրան մի ուրիշ հարեանի: Ին-
քեք լեզու անուսով, որը թէւ հեռու էր ի-
րանցից, բայց ունէր մի փոքրիկ մասնաւոր ու-
սումնարան: Ի ժողովարանս կարողանում էր
սովորցնել իւր աշակերտներին միայն կարգալ
և գրել: Են ևս կիսատ պառտ:

Ունենալ անբարիշտ և չար հարեան՝ չա-
փազանց անտանելի է: անտանելի է մայնա-
ւանդ վայրենի երկրում, ուր քիչ բնակիչներ
կան: Երբեքս պէտք է համբերութիւն ունե-
նալ, մտերմաբար վարուիլ միմեանց: Հետեւ
ամեն մի թեթեւ բան բանի տեղ չգնել: Թող-
մաս Լինկոլնը տեսնելով իւր մօտիկ հարեանի
հաղորդ կալումած տիրոջ թշնամութիւնը մտա-
ծեց ծախել իւր հողը և փոխադրուել մի ու-
րիշ տեղ: սակայն քրկար ժամանակ զնոյ չը-
պատահեց: Աերջապէս ցանկացող դուրս եկաւ
և առաջարկեց նրան տասը տակաւ օդի և
քսան դոլար փող և նա համաձայնուեց:

1816 թ. աշնանը փոքրիկ խմբակը ցածա-

նում էր դէպի շիւնիս Խոգիանա նահանգի
հարաւային մասը: Են ևս անցաւ իւր
Մայրը և աղջիկը նստած էին սնուի մէջ:
Հայրը գնում էր ոտով հրացանն՝ ունին, ինկ
եբը հարկադրուած էր վարել մի թեթեւ պաշ-
տօն, այն է՝ քշել ձիաներն այնտեղով, ուր հա-
նայարհը հարթ և աներկիւղ է:

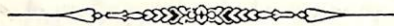
Վտանգաւոր ճանապարհորդութիւնից յետոյ
չուող ընտանիքը վերջապէս հասաւ մեծ և
գեղեցիկ Օհէօ գետի ափը: Յոգնած ուղևոր-
ները շատ ուշադրութիւն չդարձրին նրա գե-
ղեցիկութեան վրայ, միայն ուրախացան որ մօ-
տացել են ճանապարհորդութեան կէտին: Նը-
րանք ապահով անցան գետի միւս ափը լաստի
վրայ և շարունակեցին իրանց ճանապարհը: Վեր-
ջապէս հասին պարզ, վճիտ առուակին: Եբը
լցրեց ջրով փայտե գաւաթը և տուաւ իւր
ծարաւ քրոջը: Զուրը լաւ էր երևում և առ-
հասարակ առուակի շուրջը շատ դուր եկաւ
նրանց:

Վճուռեց հէնց այդտեղ մնալ, այդ կենդա-
նագրական և անտառային և դաշտային գե-
ղեցիկ տեղում:

Սմենից առաջ հարկաւոր էր կրկին տուն
շինել: Այս անգամ Թովմաս Լինկոլնը օգնա-

կան ունէր. նա տուաւ կացինը իւր փոքրիկ որդու ձեռքը և սովորեցրեց նրան կտրել հաստ ծառերի ճիւղերը: Քույրը հաւաքում էր ճիւղերը և բերում տնատեղի մօտ. իսկ մայրը տնային գործերով էր պարապւում:

Երեք օրից լետոյ Լինկօլնեան ընտանիքն ալ ևս բաց երկնքի տակ չէր գիշերում: Տունը պատրաստ էր: Էբի համար վերելում շինած էր մի փոքրիկ ննջարան, ուր նա գիշերը սանդուղքներով էր բարձրանում: Մահճակալի կամ անկողնի համար դեռ ոչինչ խօսք չկար. նա պառկում էր մի ցնցոտի վերմակի տակ և այս դրութեան մէջ այնպէս քաղցր և հանգիստ քնում էր, ինչպէս փափուկ անկողնում, որովհետև նա ամբողջ օրը բանում էր և չէր զգում ո՛չ նեղութիւն, ո՛չ վիշտ:

Յիշգրիտ գլխի մտածումը զմարդ միջոցով
— Եւ ինչպէս ինչպէս ինչպէս ինչպէս ինչպէս
— Ինչպէս ինչպէս ինչպէս ինչպէս ինչպէս
— Ինչպէս ինչպէս ինչպէս ինչպէս ինչպէս

III
ԿԻՐԱԿԻՆ ԿՈՒՍԱԿԱՆ ԱՆՏԱՌՈՒՄ.

— Ինչպէս ինչպէս ինչպէս ինչպէս ինչպէս
— Ինչպէս ինչպէս ինչպէս ինչպէս ինչպէս

Հիւսիսային Ամերիկայի հեռու արեւմտեան կուսական անտառներում չկային եկեղեցիներ. չկար և տօնացույց, որից կարելի լինէր իմանալ կիրակի և տօն օրերը: Այնտեղ, ուր երկիրը դեռ հազիւ էր սկսում բնակիչներ ունենալ, ուր այդ պատճառով դեռ կարգ ու կանոն չէին մտցրած և ամենուրեք հօշակաւոր և բաղմամարդ գիւղեր և բնակարաններ պիտի դառնային քաղաքակրթութեամբ մարդկանց համար, չկային ո՛չ դատաստանատեղեր, ո՛չ սոսումնարաններ և ո՛չ ժողովուրդ, հետեւեալ չկային և ծխական քահանաներ: Միայն երբեմն մի քարոզիչ (պաստոր) այցելում էր այդ ահագին տարածութեան վրայ բնակուող գիւղական ընտանիքները, տալիս էր նրանց ս. հաղորդութիւն, մկրտում էր նորածին մանուկ-

ներին, որոնք ծնուած էին լինում իւր վերջին բացակայութիւնից յետոյ, պսակում էր նշանուած ամուսներին և օրհնում էր մեռածների գերեզմանները:

Ոչ պակաս խստութեամբ էր պահվում կիրակին և մշակների տանը. ոչ կացինն էր փայտ կտրում և ոչ սալի ակնն էր սլանում. մարդիկ հանգստանում էին տաղաւարներում և այլ ևս իրանց օրուայ հոգսերով չէին խանգարում խիտ անտառի խաղաղութիւնը:

Աբրահամ Լինկոլնը իւր բոլոր կեանքում մեծ հրճուանքով էր յիշում այդ կիրակիների ինքնաստեղծ գեղեցկութիւնը իւր հայրենի յարկի տակ:

Այդպիսի կիրակիները առանձնապէս խորը թափանցել էին նրա յիշողութեան մէջ:

Պրանից յետոյ, հէնց որ նա սովորեց կարգին կարգալ կալեք Խեզելի ուսումնարանում, արդէն կարող էր ինքը մօր օգնութեամբ ընթերցանութեան մէջ կատարելագործուիլ: Նրա նպատակն էր անցել այն մեծ գրքի վրայ (Աստուածաշունչ), որին շատ էր սիրում մայրը, և աշխատում էր նրանով յառաջագիմութիւն ցոյց տալ: Մօր մահից մի և կէս տարի առաջ երեխայի նպատակն իրագործուեց. — մի անգամ

մայրը տուաւ նրան ընթերցարանը և ընթերցարան համար Մովսէսի և այրուած մորենու պատմութիւնը, որի կարգալու հերթը պիտի միշտ կիրակի ընկներ. իսկ այդ օրը դեռ երկուշաբթի էր: Ամեն օր նա ջանասիրութեամբ սովորում էր դասը. նրան օգնում էր մայրը, առանց հօր մասնակցութեան, և այդպիսով պատրաստվում էր կիրակնօրեայ ցանկալի գործը: Երբ որ շաբաթ երեկոյ եղաւ նա գովարճութեամբ և ուրախութեամբ կրկնեց «Եգոց կիրակի» բառերը:

Միւս առաւօտ արեւն արդէն լուսամտից ընկել էր տան ներսը, երբ տանեցիք հաւաքուած էին նախաճաշիկի: Համեստ սեղանից յետոյ հայրն ըստ սովորականին վերցրեց պատուհանից Աստուածաշունչը և դրաւ կնոջ առջև սեղանի վրայ: Եւ ինչքան զարմացաւ նա, երբ կինն այդ գիրքը տուաւ որդուն և նա հպարտութեամբ և ուրախութիւնից փայլուն աչքերով սկսեց անսխալ, վարժ և հասկանալի կերպով կարգալ գրքի գլուխը մինչև վերջը: Քույրն անգամ գովում էր նրա կարգալը. բայց նրա համար այդ խոշոր տառերը և տեղերը մի մի առակներ էին թուում: Ընթերցանութիւնից յետոյ մայրն սկսեց հաւա

սարակ բարբառով պատմել. կարդացածը: Ի միջի այլոց նա ցոյց տուաւ և այն, որ Աստուած հպարտներին չի սիրում և ընտրում է նրանց, որոնք համեստ, խաղաղ սրտի հետ ունին և մտքի լոյս: Յետոյ նա պատմեց թէ ինչպէս Իսրայէլացւոց ազգը գերութեան մէջ մոռացաւ ճշմարիտ Աստծուն և այլն և այլն:

— Այո, վրայ բերեց հայրը, — Աստուած չի ուզում, որ մի մարդ միւսին գերի լինի: Բոլոր մարդիկ միմեանց մօտ պէտք է լինին հաւասար, ինչպէս եղբայրներ: Եթէ խլես մարդու ազատութիւնը, անշուշտ նա կը յիմարանայ, կը բթանայ, և կ'սկսի աւելի անբան կենդանու նմանուիլ, քան մտածող և զգացող մարդու:

— Ինչո՞ւ համար, հայր, այնքան շատ ըստրուկներ կան այնտեղ, ուր առաջ մենք էինք բնակվում, նկատեց Էբը: — Մթթէ միստէր Դէվիսը չի իմանում, որ Աստուած ստրկութեան գոյութիւնը չի ուզում:

— Իժբաղդաբար նա շատ լաւ իմանում է, պատասխանեց հայրը, բայց յայտնի անաստուած է Աստուծոյ կամքի վրայ խօսելու ժամանակ: Նրա ժլատութիւնը և հպարտութիւնը արդէն յաղթող են դարձել: Բայց կը գալ

ժամանակ, երբ Աստուած ինդճ եւ անմեղ գերիների համար մի նոր Մովսէս կուղարկէ: Երեւայի աչքերն այրվում էին:

— Հայր, ասաց նա, ես այնքան պիտի գործեմ, որ երբ գորեղանամ, չար ստրկատէրերից առնեմ ազատեմ բոլոր գերիները: Եւ իմանում ես առաջ որին կազատեմ:

— Որքն արդեօք:

— Բարի Տօմին, որ ինձ պաշտպանեց շանից: Հայրը և մայրը զարմացած իրար նայեցին. նրանց ուրախացրեց որդու մեծ գնահատութիւնը:

— Գուցէ Աստուած մի ուրիշին ընտրեց այդ պաշտօնի համար, հանաքով ասաց մայրը, — այն ժամանակ դու մի այդպիսի մեծ արդիւնք բնաւ չես կարող վաստակել:

Հայրը լուռ վերկացաւ տեղից, Աստուածաշունչը դրաւ տեղը և յետոյ հանեց պահարանից պարանո՞վ կապկպած մի փոքրիկ ծրար, որ իրան հետ վերջին անգամ բերել էր քաղաքից:

— Ես քեզ համար ընծայեմ բերել, ասաց նա որդուն. — այս ես պահում էի քեզ տալու, երբ դու բոլորովին կը վարժուէիր կարդալու. բայց այսօր այնպէս լաւ կարդացիր, որ էլ երկար սպասելու տեղիք չունիմ:

Նա կարեց պարանը, վերցրեց մոխրագոյն թղթի փաթաթը—երևում էր մի փոքրիկ գրքոյկ։ Սա յայտնի կրօնական պատմութիւն էր «Աղօթք Քրիստոնէի» վերնագրով։

Թէ ինչքան ուրախ էր երեխան, այդ ամէն ոք կարող է իմանալ, որ մանկութիւնից գործ է ունեցել գրքի հետ։ Այս առաջին գիրքն էր, եթէ չհաշուենք այն անպէտք այբբենարանը, որ առաջ նա կարդում էր։ Բայց նա ցանկանում էր շատ գրքեր ունենալ, որպէս զի յայտնի ուսումնական և խելօք մարդ դառնար...

Ջերմ շնորհակալութեամբ նա ընդունեց հօր ձեռքից թանգագին ընծան և նոյն իսկ ընկերակցեց նա անհետացաւ, նա կանենում էր այդ իրան զարգացնող և սիրած առարկայի հետ մի քիչ պարապուել։

Անք դարձեալ հանդիպում ենք նրան անտառում կուչ եկած մի ահագին եղևնի ծառի տակ, ուր նա աշխատում էր որոշել նախադասութիւնները և ըմբռնել բառերի միտքը։ Նրան շրջապատող ծառերի վրայ ոստոսում էին թռչունները՝ մեկից դէպի միւսն անցնելով և դալլալելով իրանց գեղեցիկ և անոյշ երգերը։ Բայց նա նրանց ուշք չէր դարձնում։ Քամին բարձրանում էր—ծառերի ծայ-

րերը շարժվում և վրշվրջում էին, և նա դարձեալ անշարժ ու անլուր էր։ Վերջապէս նա յոգնեց, վայր ձգեց գիրքը և սկսեց մտածել կարդացածի վրայ։ Յաճախ նա կորցնում էր մտքի թելը և էլի գտնում։ Առաւօտները կարդում էր նա և ընթերցանութիւնից յետոյ միշտ լիշում հին բարեկամ Տօմին։ Իրան շանից ազատողին, որի պատկերը դեռ պտտում էր նրա երեակայութեան մէջ։ Յանկարծ նրա մտքերը երազ են դառնում և նա քնում է, երազի մէջ տեսնում է այլուած թուփը և Մովսէսին, և ահից զարթնում, երբ երազում մօտենում էր իրան Մովսէս։

Եւ իրաւ անտառը կրակով պատել էր. կայծակը գրեթէ անընհատ փայլատակում էր և նրա սարսափելի ճայթիւններն անհետանում էին խիտ անտառի խորքերում։

Թափվում էին անձրևի խոշոր կաթիլներ։ Երբ գիրքն առած վազեց տուն յորդ անձրևից ազատուելու։

Այդ կիրակին խոր տպաւորութիւն գործեց Լինկօլնի ըմբռնող մտքի և երիտասարդ սրտի մէջ, տպաւորութիւն, որ նրա վերջին տարիներում անգամ չէր մոռացվում։

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԿՈՄՍՏԵՆՍԻ ԿՈՆԿԼԱՎԻ ԿԱՌԱՐԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ԱՌԱՋԻՆ ՆԱՄԱԿԸ.

Մեր փոքրիկ Հսկայի մայրը՝ ճշմարիտ հոգեով
տքնուտուկ էր իւր սիրելի որդուն յառաջադիմու-
թեան և վարքի համար։ Նա իւր այս բոլոր
ցանկութիւնները պատմեց իւր ծանօթ հարևան
ագարակառէրի կնոջ։

Նա բերաւ Եզովպոսի առակաները:

Այդ գիրքը, արդարև, աւելի մօտ էր երե-
խայի մտքին, քան «Աղօթք Գրիստոնէի» գրք-
քի դժուար և անհասկանալի տեղեկութիւն-
ները: Նա մի քանի անգամ կարդաց առական-

Բարի գրացուհին իւր ընծայով՝ Սերահամի
քաղցր ակնարկով թիւնը գրաւեց։ Նրա մայրը
ևս շատ սիրում էր նրան։ Նա մի անգամ
թովմաս Էինկոյնի կնոջն ասաց.

—Այդ ճշմարիտ է, ֆնչակէս չենք նկատել.
սակայն միջոց չունինք սովորցնելու:

—Դուք բոլորովին ճշմարիտ էք խօսում.
բայց ինչ արած:

—Գնացէ՛ք նոյն իսկ միտտէր Խէնկսի մօտ,
խնդրեցէ՛ք նրան: Դուցէ՛ նա Համաձայնուի սո-

վորցնելու ձեր որդուն:

Հետեալ օրն էբը վերցրեց առաջին դասը. Լինկոլնեան ընտանիքում բարի գործի յետաձգելը չկար:

Որովհետև գիւղականների մէջ թանաքի, գրչի և թղթի գործածութիւնը շատ քիչ էր, դրա համար էբը սկզբում գծում էր տառերը տախտակի վրայ կաւիճով կամ ածուխով: Նա այնպէս ձգտում էր իւր նոր գործին, որ երբ մի րոպէ թոյլ էր տալիս իրան հանգստանալու այդ ժամանակ ևս գետնի վրայ տառեր էր քաշում փայտով: Շատ կարճ միջոցում հեշտութեամբ սովորեց նա տառերի ձևերը և ինչքան բաղդաւոր էր, երբ առաջին անգամ գետնի վրայ քանդակագրեց իւր անունը Abraham Lincoln — Սբրահամ Լինկոլն:

Նա կամենալով աւելի ևս մաքուր գրել՝ գտաւ անտառում մի մեծ գրիչ, կտրեց նրան մի կերպ իւր գրչահատով, յետոյ իրան համար թանաք պատրաստեց մուրից և սկսեց փորձեր անել կեչի ծառի կեղևի վրայ: Ուսուցիչը դովեց նրա արած գիւտը: Ժամանակին էբը միանգամայն օգուտ քաղեց այժմեան թղթի և գրչի գործածութիւնից. նա սկսեց գրել աւելի և աւելի գեղեցիկ, այնպէս որ ուսու-

ցիչն ինքն էլ չիմացաւ թէ աշակերտն իրանից ինչպէս գերազանցեց: Ծնողները հպարտացել էին իրանց որդւով. հարևանները դովում էին նրան, իսկ նա միւսնայն հեզ և խոնարհ Սբրահամն էր:

Այդ ժամանակ Լինկոլնեան ընտանիքը ծանրը և անսպասելի մի հարուած ստացաւ. երեխաները զրկուեցան իրանց մօրից և հայրը — կնոջից, որը վաղուց սկսել էր թեթեւ կերպով հիւանդանալ, բայց ոչ ինքը և ոչ միւսները ոչինչ ուշադրութիւն չէին դարձրել, որովհետև այս մի և նոյնը նրան առաջ էլ էր պատահել և նա միշտ ինքն իրան առողջացել էր կարճ միջոցում: Երբ նա վատառողջ եղաւ, բժիշկ չկար, որ օգնութեան կանչէին: Նա խմում էր մի ինչ որ խոտի ջուր, մի հասարակ բժշկի խորհրդով, սակայն ոչինչ օգուտ չունեցաւ: Յանկարծ նա զգաց իւր մահուան ճգնաժամը և իւր ամուսնուց ու որդկանցից բաժանուելու սեւ բաղդին մօտեցաւ — թռաւ նրանցից դէպի յաւիտենականութիւնը: Նրանք գրեթէ խելագարուեցան ձախորդութեան այս դէպքից: Ծանօթ հարևաններն անգամ ցաւում էին և չէին իմանում ինչ կերպով մխիթարեն այդ թշուառ ընտանիքին:

Ամենից առաջ հայրն ուշքի եկաւ և մտածեց կնոջ թաղման համար. նա բերաւ թուղթ, գրիչ և թանաք և յանձնեց որդուն գրել քահանային, որ ինչքան կարելի է շուտով գալ և հանգուցեալի մարմինը ամփոփէ հողի մէջ: Եբը իւր կեանքում առաջին անգամը հարկադրուեց մի անգլիսի նամակ գրել և մինչև իւր մահը չմոռացաւ թէ ի՞նչ զգացումով գրեց նա իւր այդ առաջին նամակը: Մի քանի հասարակ բառերով խնդրեց նա յարգելի քահանային գալ և թաղել իւր մօրը, այն մօրը, որ միշտ սրտանց կը յարգէր նրան—քահանային:

Օրն օրից անցնում էր և քահանան չկար երևի նամակը չէր հասել նրան: Լինկոլնի տանը տիրում էր խորին լուռ-թիւն նա առաջուայ պէս բան էր անում կացնով, սղոցով և դուրով, բայց իւր գործն այլ ևս ուրախ երգերով չէր վերջացնում. միայն երբեմն երբեմն սրտի խորքերից մի խուլ հառաչանք էր արձակում: Նա դադար էր պատ-րաստում իւր բազմամեայ սիրելիի—իւր կնոջ համար, իւր որդւոց մօր համար: Երբ նա գրեց գիակը հասարակ, բայց մաքուր շինած դադարի մէջ, երեխաները ծածկեցին նրան

կանաչ խոտերով և հոտաւետ ծաղիկներով: Եբի սիրած մեծ եղևնի ծառի տակ, որի շուաքում նա իւր թանգագին գրքերի հետ ուրախ ժամեր էր անցկացրել, քանդեցին գերեզմանը բաւականաչափ խորութեամբ, որպէս զի պահպանեն այնտեղ հանգուցեալի դիակը վայրենի դազանների ճանկերից մինչև քահանայի գալը: Թէև քիչ մարդիկ կային դադարի վրայ, բայց նրանց սրտերում մեծ յարգանք և զգացմունք կային, քան շատ ուրիշ ազգականների և ծանօթների, որոնք հրաւիրուած էին հանգուցեալի յուղարկաւորութիւնը փառաւոր և շքեղ կացուցանելու:

Որովհետև քահանան չէր եկել, դրա համար էլ քարոզ չխօսուեց. և ի՞նչ հարկ կար, քանի որ ամեն մի յուղարկաւոր գիտէր, թէ ինչպիսի՞ բարի, աշխատասէր կին և մայր է եղել հանգուցեալը, ինչպէս է սիրել իւրայիններին և ինչպիսի՞ բարեկամութեամբ վերաբերուել դէպի ուրիշները. կուսական անտառում այս բաց գերեզմանը երևելի գիտնականներից աւելի խօսուն էր: Ամենքն աղօթեցին գերեզմանի վրայ, ծածկեցին հողով և տխրութեամբ վերադարձան իրանց տները:

Աբրահամը ևս տուն դարձաւ. նա լաց չէր

եղել, բայց դէմքն այնպիսի մի տխրութիւն
էր պատել, որ տեսնողը անշուշտ կիմանար
թէ ինչպէս է այդ առաջին ձախորդու-
թիւնը թափանցել նրա երիտասարդ սրտի մէջ:
Ջարմանալին այն է, որ այս տխրութեան գիծը
մնացել էր նրա դէմքի վրայ մինչև իւր կեան-
քի վախճանը:

Անցաւ ամբողջ երեք ամիս և յանկարծ ե-
կաւ քահանան: Նա բացակայութիւնից վերա-
դառնալով նոր էր ստացել նամակը: Նա գո-
վեց էբի յառաջագիմութիւնը, բայց երեխային
չուրախացրեց այդպիսի մի յարգելի մարդու
գովասանքը: Քահանայի գալը և գերեզմանի
վրայ մաղթանք կատարելը կրկին նորոգեցին
փոքր ինչ ապաքինած վէրքը:

Վ

ՀԱՇՏԱՐԱՐ.

Կնոջ մահից մի տարի յետոյ Թովմաս Լին-
կօլնը պսակուեց կենտուկկացի մի այրի կնոջ
հետ՝ Սէլլի Զօնսօն անունով: Սա ևս՝ լաւ կին
էր, ունէր մի քանի լաւ յատկութիւններ և
բարեխղճութեամբ աշխատում էր որբերի հա-
մար ինչպէս հարազատ մայր. առանձնապէս
հոգ էր տանում նա շնորհալի Աբրահամի ա-
պագայ կրթութեան վրայ:

Նրա բաղդից, մի պարոն Կրօֆօրդ անունով
այդ նշանաւոր կերպով աճող գաղթական
նութեան մէջ, թի մասնաւոր ուսումնարան
բացաւ և ամեն կերպ բարեկարգեց նրան: Խե-
լացի խորթ մայրը իւր սիրելի որդին յանձնեց
այդ մարդուն կարգացնելու:

Էբը արդէն տասն երեք տարեկան էր, բայց
ինչպէս լիճեցինք նա միայն սովորում էր կար-

դալ և գրել, իսկ Հաշուել նա իմանում էր միայն բնականապէս՝ այնքան, ինչքան Հարկաւոր էր տնային Հաշիւների Համար: Այժմ վերջապէս ժամանակ էր սովորել Հիմնաւոր կերպով, և նա սկսեց սովորել այնպիսի ջերմեռանդութեամբ և աշխատասիրութեամբ, որ կարճ միջոցում ուսումնարանի առաջին աշակերտը դարձաւ: Նա դրանով ամենւին չէր հպարտանում, այլ ամենքի հետ բարեկամաբար էր վարվում և միշտ պատրաստ էր թէ գործով և թէ խորհրդով օգնել իրանից թոյլ ընկերներին: Այդպիսով նա նրանց մէջ հեղինակութիւն ունեցող մի անձ դարձաւ. ամենքն էլ հաւատում էին նրա բոլոր խօսքերին: Միայն մէկն էր նրա վրայ նախանձում, բայց եբը նրա հետ Լսքադաքավարութեամբ էր վարվում: Այդ տղային ուսումնարանի աշակերտներն անուանում էին «կաղ Դաւիթ»: սա այդ ուսումնարանի առաջին աշակերտն էր մինչև այն ժամանակ, երբ եբը իւր աշխատասիրութեամբ նրա տեղը կտրեց, և հէնց դրա համար էր, որ նա չէր կարող նրան լաւ աչքով նայել:

Աբրահամի համար հեշտ էր իւր թշնամուն ծաղրելով յուսահատութեան հասցնել, մանա-

ւանդ որ բոլոր ընկերները իւր կողմն էին անցել. բայց նա շատ լաւ էր հասկանում, որ ոչ ոք իրաւունք չունի ուրիշի անձնական պակասութեան վրայ ծիծաղել: «Ինչպէս կը լինէր ինձ համար, ասում էր նա, եթէ ինձ «երկայնականջ» անուանէին. կամ իմ երկայն, անճոռնի ձեռներին նայելով՝ «կապիկ» անուանէին»:

Կաղ Դաւիթը ձեռքի ոյժով իւր ընկերներից ոչ մէկին չէր հասնիլ, մանաւանդ Աբրահամին, որին նա իւր ոյժով և գործով այնքան համապատասխան էր, ինչքան գորտը կրուռնկին: Այդ պատճառով էլ ոչ ոք չէր մտածում վրէժխնդիր լինելու նրանից:

Նա մի անգամ գիտութեամբ գնաց անտառը, որտեղ նրա ընկերնից մէկը—Եղիազարը, որին նա նույնպէս չէր սիրում, թակարդ էր սարքել կզնաքիւսների համար: Դեռ նոր էին նրանք իրար հետ կռուել, և նա ուրախ էր, որ ինքն այդ դէպքում նրան վրէժխնդիր կը լինի:

Վաղ առաւօտեան երիտասարդ գազանորսը վազեց իւր թակարդներին նայելու. նա ուրախութիւն վեր թռաւ, երբ տեսաւ որ առաջինը բռնուել է, վազեց նրա մօտ և զգուշու-

թեամբ մտիկ տուաւ. բայց ինչքան եղաւ նրա սրտի նեղութիւնը, երբ փոխանակ ազնիւ կըզնաքիսի մի սատկած «քոռ մուկ» գտաւ: Նա տհաճութեամբ դէն ձգեց մուկը և վազեց երկրորդ թակարդի մօտ — և ահա բռնուած է: Նրա յոյսը կենդանացաւ: «Երկրորդ գիւտն ինձ կը վարձատրէ», մտածում էր նա, և հանեց — սկիւռի պոչ: Նրա ձեռները կրկին թուլացան: Երրորդ թակարդից նա արդէն ոչինչ չէր սպասում: Նա միայն գլուխը շփում էր՝ թէ ո՞վ կը լինէր արդեօք նրա հետ այդպէս կատակ անողը, կամ չլինի՞ թէ սկիւռն իսկապէս բռնուել է և պոկուելով փախել, թողնելով միայն պոչը թակարդի մէջ: Եղիազարն այդպիսով մի քիչ հանգստացաւ: Յետոյ նա գնաց երրորդ թակարդի մօտ և զգուշութեամբ բաց արաւ, որովհետեւ նա էլ էր բռնուած երեւում, բայց տեսնելով մի անսովոր որս՝ ականաջ աչքերը դարձրեց. դա մի թղթի կտոր էր՝ վերան գրած «դու էջ ես» բառերը: «Այ դու կաղ անպիտան. լաւ, ես քեզ այնպիսի էջի ականջներ ցոյց տամ, որ երկար չմոռանաս». ինքն իրան այսպէս խօսելով մեր լիմարացած որսորդը և թուղթը կտոր կտոր անելով՝ օդի մէջ ցրուեց: Երբ դառն սկսուեց՝ Եղիազարն իսկոյն գնաց

իւր տեղը նստեց, առանց իւր բարկութիւնը նկատել տալու, իսկ կաղ Դաւիթը մի առանձին շողոքորթութեամբ պտտում էր նրա շուրջը. այս անսովոր կերպով շուտ վերադառնալը նրա համար շատ կասկածելի էր երեւում: Մոխրագոյն աչքերի լաճախ չարութեամբ փայլելը և գոռարութեամբ պահուող ծիծաղը ցոյց էին տալիս Դաւիթին, որ Եղիազարի կասկածն իրականութիւն է ստանում: — Թակարդի վրայ այդպէս բաներ անելն իսկապէս Դաւիթ գործն էր: Դասատուութիւնը վերջացաւ: Նրանք ըստ սովորութեան վերկացան տեղերից մաղթանք կարգալով, որ սովորաբար լինում էր Աւետաբանից՝ «Խուլ և համրի բժշկութեան» գլուխը: Շատ կարելի է, որ Եղիազարն այդ ժամանակ մտածում էր կաղ Դաւիթի վրայ, որովհետեւ ուսումնարանի դռնից դուրս գալուն պէս նրան դուրս քաշեց ընկերների միջից ասելով՝ «Եւ նա նրան ժողովրդից բաժանեց...»:

Կաղ Դաւիթ զրուցութիւնը վատացաւ: Եղիազարն առանց կանգ առնելու շարունակեց. «Եւ մատները կոխեց նրա ականջը»: Այս ասելով նրա ականջներից այնպէս քաշեց, որ երեսը կարմրեց ինչպէս մի մատուտակ: Նա լողները բարձրաձայն ծիծաղեցին: Յանցաւորը,

այնուամենայնիւ, ուշքը հաւաքեց, բարձր աղաղակեց, սկսեց հալհուլել, ծեծուիլ զօրեղ հակառակորդից, և յայտնի չէր թէ բանը ինչով կը վերջանար, եթէ Աբրահամը վրայ չըհասնէր: Նա մնացել էր ուսումնարանում վարժապետի հետ խօսելու. հէնց որ լսեց կռուի ձայնը, իսկոյն իմացաւ թէ բանը ինչումն է: Եղիազարն աշխատում էր ասպացուցանել, որ ճշմարտութիւնը իւր կողմն է:

— Ինչ որ դու նրան արիր, իւր արարքի փոխարէնն էր, — վճռեց ուսումնարանի պատգամախօսը, բայց դու որ արածովդ սուրբ գրքի խօսքն ունայն գործադրեցիր, այդ շատ վատ է, այդ սրբապղծութիւն է:

Տիրեց ընդհանուր լռութիւն: Կաղ Դաւիթըն առաջինն էր, որ լռութիւնն ընդհատեց:

— Բայց ես վարժապետին կասեմ:

— Դու այդ չես անիւ. վճռաբար պատասխանեց նրան Էբը, ասպա թէ ոչ՝ ինձանից ևս մի քանի ասպտակներ կ'ստանաս:

Այդ բոլորին սիրելի դատաւորի յարգանքից և նրա ձեռների յատկութիւնից երկիւղ կրելուց՝ Դաւիթը լռեց, շատ լաւ իմանալով, որ ընկերներից ոչ ոք իրան չպիտի օգնէր:

Դէհ, այժմ ձեր գործը վերջացած է, շարու-

նակեց դատաւորը, միմեանց ձեռք տուէք, հաշտուեցէք և ախուհետեւ գոնէ խաղաղ մնացէք:

Եղիազարը ձեռքը մեկնեց, բայց Դաւիթը չէր ուզում իւր ձեռքը նրան տալ: Միայն Էբի սպառնացող հայեացքը և նրա յայտնի առաջարկութիւնը՝ «ընդունել վճռածը» ստիպեցին նրան կատարելու:

Այդ օրից սկսած Էբին «հաշտարար» անունըն էին տալիս. միայն կաղ Դաւիթը նրան առանձնապէս չէր յարգում յայտնի պատճառով:

Աբրահամն ունէր Գէորգ Վաշինգթօնի համառօտ կենսագրութիւնը: Նա իմանալով որ վարժապետն ունի ուրիշ աւելի մեծը և ընդարձակ գրածը՝ խնդրեց նրանից կարճ ժամանակով տալ իրան այդ գիրքը:

— Չշտապես, ասաց վարժապետը՝ գիրքը նրան տալով, կարգաւ ծանր և ուշադրութեամբ:

Մի քանի օրից յետոյ Էբը գիրքը յետ բերաւ տխուր դէմքով:

— Կարդացիր, հարցրեց զարմացած վարժապետը:

— Ո՛չ, գժբաղդութիւն է պատահել գրքին:

— Ինչ գժբաղդութիւն:

— Ես գիրքն ինձ հետ տարի անտառ...:

— Եւ այնտեղ մոռացա՞ր:

— Ո՛չ, ես գիտամբ թողեցի, որ ձեռքիս ունենամ, և նրան լաւ տեղ դրի—մի Հին ծառի փչակում, բայց այս առաւօտ դնացի և գետնի վրայ թրջուած գտայ:

— Ոչինչ, կը չորանայ:

— Ես իսկոյն նրան արեգակի տակը դրի, չորացաւ, բայց բոլորովին փչացել է:

— Ցաւալի՜ք է, ցաւալի՜ք:

— Ազնիւ վարժապետ. ես շատ ցաւեցի, որ ձեզ վնաս եմ հասցրել, բայց և ցաւում եմ, որ չեմ կարող վճարել զրքի գինը: Ձեզ մօտ չկա՞յ արդեօք որեւէ գործ ինձ յանձնելու, որպէս զի նրանով պարտքից ազատուեմ:

— Այսօր ես ցորեն պիտի հնձեմ. եթէ ճաշից մինչև երեկոյ ինձ օգնես հնձելու, զրքի գինը դուրս կը գալ բոլորովին:

Եբն այլ ևս ոչինչ ասելիք չունէր: Այդ երեկոյ նա կարող էր գիրքը իւր օրինաւոր սեպհականութիւնը համարել:

Նա ունէր խոհեմ, ազնիւ և ճշմարտասէր բնութիւն: Նա իւր գլուխն ազատելու համար սուտ չէր ասիլ, որովհետև ստախօսութիւնը նրան շատ ատելի էր: Բայց այնուամենայնիւ զրքի վերաբերութեամբ բոլոր ճշմարտութիւ-

նը չասաց վարժապետին: Նա չասաց, որ գիրքը գտել է ծառի տակ՝ մամուռի և տերևների մէջ թաղուած, այնպէս որ ոչ միայն թըրջուել էր, այլ և ցեխոտուել էր: Բայց արդեօք գիրքն ինքը դուրս թռաւ ծառի փչակից և թաղուեց, — այդ շատ պարզ հասկանալի էր իրան: Ո՞վ կարող էր այդպիսի մի սատանայութիւն անել, եթէ ոչ յայտնի թշնամի կալ Դաւիթը: Ուրիշն ամենեւին չէր կարող գիրքը գտնել:

Եբն այդ լիմարին այնպէս ճնշել գիտէր, որ նա ստիպուած էր լինում խոստովանելու ամեն բան: Բայց նա, Դաւիթը, նրան հաւատացրեց, որ ինքն ամենեւին գիտաւորութիւն չի ունեցել գիրքը փչացնելու, այլ միայն նրան վախեցնելու և ման ածելու մտքով է արել. այդ էլ նրա համար, որ երբ Եղիազարը քաշել է նրա ականջից, ինքն ասել է թէ՛ իւր արարքի փոխարէնն է:

Բարի էբը հաւատաց նրան: Եւ արդարև Դաւիթը չէր կարող գուշակել՝ թէ անձրև կը գալ և գիրքը կը փչացնէ:

VI

ԱՌԱՋԻՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ.

Մի տարուց աւելի էր՝ Աբրահամը չէր յաճախում միստէր Կրօֆօրդի ուսումնարանը: Նա իմանում էր, որ կուսական անտառում բնակողի համար այդքան ուսումը բաւական է. իսկ հայրը նրան խորհուրդ էր տալիս իւր կարողութիւնից վեր աշխատել օգուտ քաղելու ամեն բանից:

Եթէ էբը գիմնադիօնի և մինչանգամ համալսարանի ուսանողների պէս վարուէր, այն ժամանակ նա ուսումնարանը թողնելով՝ շատ շուտ կարող էր մոռանալ ինչ որ սովորել էր: Իհարկէ այն ժամանակ նա կամ փայտահատ կը մնար, կամ հիւսն և երբէք նախագահ չէր դառնալ: Բայց նա բոլորովին ուրիշ կերպ վարուեց. — իբրեւ մարդ՝ ցանկացաւ իւր արդիւնքը ցոյց տալ մարդկանց և շարունակեց կար-

դալ հրտեղ կամ երբ ազատ ժամանակ էր ճարում: Մի և նոյն ժամանակ նա հարկադրուած էր ինքն իրան համար և՛ կերակուր հայթաթել և՛ գրքեր առնելու փող վաստակել:

Նրա գործելը իւր կամքին էր: Այսպէս է լինում միշտ ամեն մի աշխատասէր մարդ:

Կուսական անտառներում Ինդիանա նահանգը շինութիւնների համար ամենալաւ փայտերի մի անսպառելի աղբիւր էր. իսկ մեծ մեծ քաղաքներում մինչև Հարաւ փայտեղէնի սպաւառութիւն էր: Լինկոլնեան տան հարեան միստէր Պիտտը մեծ հարստութիւն էր ձեռք բերել իւր սեպհական ծախքովը փայտ կտրել տալով և հարաւային նահանգները տանել ծախելով: Աբրահամը նրա ջերմեռանդ փայտահատներից մէկն էր: Նրա ահագին և ուժեղ ձեռները լաւ տոկոսաբեր դրամագլխի էին նմանվում:

Աբրահամը իւր ճակատագրից բաւական էր: Ուսումնարանում ստացած կրթութիւնը հրտեղից չէր կարող նրա համար փող վաստակել: Բայց նա աշխատում էր աւելի հարեանների համակրութիւնը և յարգանքը վայելել: Ում որ պէտք էր լինում նամակ գրելու, գիմում էր Աբրահամին և սա սիրով կատարում էր նրանց

խնդիրը: Նա միշտ աշխատում էր ուրիշների սիրտը թափանցել և կատարեալ կերպով ուսումնասիրել նրանց: Նրա այստեսակ վարմունքը շատ օգտաւետ ապագայ ունեցաւ իրան համար:

Միտեր Պիտտը, իբրեւ հմուտ գործիչ, շատ լաւ գիտում էր, որ Աբրահամն աւելի բարձր գիտութեան և զարգացման տէր մի անձնաւորութիւն է, քան թէ մի հասարակ փայտահատ: Մի անգամ Պիտտը նրան իւր մօտ կանչեց և հարցրեց:

— Ինչպէս էք կենցաղավարվում, Էբ:

— Շնորհակալ եմ, ողորմած տէր, շատ լաւ ենք:

— Ինչպէս է թւում ձեզ ձեր արհեստը:

— Ոչինչ — ինձ համար, անբաւական չեմ ոչ մի բանից:

— Դուք, լսել եմ, պարապվում էք և կարգալով և լաւ գիտէք զրելը:

— Մի քիչ, ողորմած տէր:

— Ուրեմն չէք նեղանում ձեր այգուիսի կըրթումած ժամանակ փայտահատ ևս լինել:

— Քանի որ ես գրանով եմ հաց աշխատում, էլ ինչո՞ւ պէտք է նեղանամ կամ անբաւական լինեմ:

— Այդ խելօքութիւն է: Բայց դուք քանի տարեկան էք:

— Փետրվարին ես կը լինեմ տասնինն տարեկան:

— Միայն: Կարելի է շատ լինէք. դուք մեծ էք երևում և ուժեղ, ինչպէս հասակաւոր մարդ, բայց և նայեցէք ձեր հասակակիցներին, ինչքան վտիտ են նրանք ձեզ մօտ: Դուք ցանկութիւն չէք ունենալ արդեօք որիշ երկիր ճանապարհորդելու:

— Ճանապարհորդելու. ես վաղուց տքնում եմ այդ մասին:

— Այո՛, բայց լաւ պէտք է մտածէք. դա զբօսանք չէ. ես խօսում եմ Միսսիսիպի վրայով դէպի Նոր—Օրլէան փայտեր տանելու համար: Գործը մեծ է և ծանր:

— Այդ ոչինչ. ես գործից չեմ վախենում:

— Այդ է որ կարող էք լաւ փող վաստակել:

— Աւելի լաւ:

— Եւ գիտէք ինչ կայ. ես ամեն մարդու այդ գործը երբէք չեմ հաւատալ, բայց թէ առողջ և գործունեայ մարդու: Բանը նրանումն է, որ հարկաւոր է ոչ միայն փայտ տանել Նոր—Օրլէան, այլ և այնտեղ ինչքան կարելի է, աշ-

խատել ձեռնառու գնով ծախելու: Դրա համար հարկաւոր է մեծ ճարպկութիւն և հմտութիւն ունենալ. իսկ եթէ ոչ, չեն կարող ոչ մէկը և ոչ միւսը հարկու հարկէ: Ես ոչ մի կերպ չեմ կարող վաղօրօք ցոյց տալ կամ սովորցնել թէ ինչպէս և ինչ պէտք է անել— այդ աւելի տեղական հանգամանքներից է կախուած: Միայն հարկաւոր է ծանօթանալ այդ տեղի պայմանների հետ և աշխատել, որքան կարելի է շուտով օգուտ քաղել գործից:

— Հասկանում եմ. անհոգ եղէք բոլորովին. ես ամեն մարդու ապրանքս չեմ թողնիլ:

— Այնուհետև դուք կարգին գումար կը վատակէք, այնպէս որ ձեր ձեռքը երբէք այդպիսի մի գումար ընկած չի լինիլ: Օրլէանը մեծ քաղաք է: Շատ բան կայ այնտեղ տեսնելու և գնելու. այնտեղ հեշտ միջոցով կարելի է նաև հարստանալ, և գրպանումդ փող ունենալով՝ ամեն ինչ....:

Միտէր Պիտտը իւր խօսքն ընդհատեց և խորամանկութեամբ նայեց երիտասարդի վրայ կռացած յօնքերի տակից: Աբրահամը շատ լաւ էր հասկանում. նա յուզուեց և չկարողացաւ պատասխան տալ, միայն բոլորը լսեց բարկացած սրտով, և կամենում էր դառնալ, բայց

Պիտտը բարեկամաբար ձեռքը դրաւ նրա ուսին և քաղցր ժպիտով ասաց.

— Մի բարկանաք ինձ վրայ, Ե՛ր. ես միայն այս ասում եմ խօսքի համար. եթէ վաղուց ձեզ ազնիւ երիտասարդ չճանաչեի՝ երբէք ինձ մօտ չէի կանչիլ:

Եբը դեռ բոլորովին լուռ էր, բայց այնքան էլ բարկութեամբ չէր նայում:

— Հա, ուրեմն այժմ մնում է ձեզ միայն ընկերի համար մտածել. ո՞ւմ պէտք է ընտրէք արդեօք:

— Եղիազար Զօնսին. նա արդէն Նոր-Օրլէանում եղած է:

— Բայց իմացէք որ, նա թէև լիմար չէ, այնուամենայնիւ ես միանգամայն առևտուրի գործը նրան չեմ հաւատալ: Այս գործը ես աւելի ձեզ եմ յանձնում. միայն Զօնսը թող դայ ձեզ հետ, վնաս չունի: Նրան այս բոսկին ուղարկեցէք ինձ մօտ և դուք գնացէք տուն, ձգեցէք այսօր իսկ ձեր կացինը. պէտք է ամեն բան կարգի դնել և պատրաստուել:

Աբրահամը վերադարձաւ տուն անակընկալ բաղդաւորութեան կատարեալ ցնծութեամբ:

Ինգրիանայից մինչև Նոր-Օրլէան բաւական ճանապարհ է: Միսսիսիպան՝ Հիւսիսային Ամե-

րիկայի այս գետերի հսկան, ընկած է անթիւ ճիւղերով մի կողմից Կենտուկիա, Տենեսսա և Միսսիսիպա նահանգների մէջ և միւս կողմից Իլլինոյս, Միսսուրի, Արկանզաս և Լուիզիանա նահանգների մինչև Մեքսիկեան ծոցը, որի մէջ և նա թափվում է: Իլլինոյսի հարաւային սահմանի մօտերքը նա ընդունում է իւր մէջ և Օհէո գետը և միացնում է Միսսիսիպա և Ինդիանա նահանգները միմեանց: Հետո՝ Նոր-Օրլէանը գտնվում է Միսսիսիպայի բերանից մի քանի մղոն հեռաւորութեան վրայ:

Միսսիսիպայի նաւագնացութիւնը, մանաւանդ այդ ժամանակ, չի կարելի համեմատել մեր Եւրոպական գետերի՝ նաւագնացութեան հետ: Նրանց աւագոտութիւնը, սրբնթացութիւնը, ժայռոտութիւնը, ջրի տակի քարերը ինչքան էլ արագաշարժութիւն և զգուշութիւն չպահանջեն, այնուամենայնիւ այնքան արգելք չեն լինիլ, ինչքան որ պատահում է Միսսիսիպայի վրայ: Մանաւանդ վտանգաւոր են այն փայտի գերանները, որոնք տեղ տեղ տնկած են գետի մէջ և որոնցից նաւերն աւելի շուտ կարող են վնասուիլ: Նոյնպէս կարող են վնասել և այն փայտերի կտորները, որոնք լողում են ջրի մէջ: Այն տեղերը, ուր որ

ջրապտոյտ է լինում, այդ կտորները հաւաքվում են և սլոյտ են գալիս մի զարմանալի արագութեամբ, մինչև որ նրանցից մինը, կամ միւսը զատվում է և հեռու շարժվում: Այսպիսի ջրապտոյտի մէջ ընկնող նաւակը, յայտնի բան է, իսկոյն կը խորանուզուի:

Հասկանալի է, որ այդպիսի գետի վրայ լաստ տանելը հանաք չէ: Աբրահամին յանձնուած լաստը, որ շինած էր երկայն և հաստ փայտերից, թէպէտ ամուր էր, բայց և շատ ծանր էր և իւր մեծութեանը չափ դժուարաշարժ, այնպէս որ քիչ վարպետութիւն չէր պահանջվում նրան անփորձ տեղ հասցնելու: Երբ և իւր բարեկամը յաջողութեամբ պատրաստուեցան ճանապարհ ընկնելու: Նրանք ամուր կերպով հազնուեցան և ճանապարհի համար վերցրին տաք բրդեայ վերմակներ, որոնք նրանց համար անկողնի տեղ ևս պիտի ծառայէին: Նրանք աւելի շատ հաց և միս վերցրին իրանց հետ, որովհետեւ նաւագնացութիւնը մի քանի օր տևելու էր: Երբ արդէն 2 վերցնենք արդեօք մի հրացան՝ հարցրեց Եղիազարը՝ արդեօք դու պատրաստ ես: Ինչու համար վերցնել են կարծում եմ, որ մեզ ոչինչ չի պատահիլ: Բայց ուղեցէ դու

մի վատ բան ես մտածել:

— Ես, դիցուք, ոչ. միայն շատ են պատմել, որ աւագակութիւններ են լինում, մանաւանդ գետի ներքին կողմերում:

— Ե՛հ, դատարկ խօսքեր են. միայն վախեցնում են: Հրացանը թանգագին բան է, կը ժանգոտուի մեզ մօտ, թնչպէս պահէնք:

— Իրաւ, հարկաւոր չէ. ես խօսքիդ համաձայն եմ:

— Եթէ այդպիսի մի դէպք էլ պատահի, մենք ունինք ուժեղ ձեռներ. կը գնանք Սատուծոյ ողորմութեամբ:

Գեղեցիկ դիտաւորութեամբ երիտասարդ լողագնացները «մնաք բարեաւ» ասելով իւրացիններին՝ ամից տախտակի վրայով գետը մտան: Նրանց այս ճանապարհորդութիւնը քաղցր էր բոլոր հարւաններին անգամ:

Նաւագնացութիւնն սկսուեց. ամեն բան լաւ էր անցնում: Նրանք մտան Միսսիսիպան և անտրտունջ անցան: Լաստը գեղեցիկ կերպով և բոլոր արգելքներից զգուշ անցնում էր. միայն երբեմն օգնում էին նրան թիավարները: Երկինքը պարզ էր, օդը հանդարտ, ամենուրեք նոր բան տեսնել, նորութիւններ լսել, չորս կողմը հետաքրքրական—ահա թնչպէս էր անց-

նում մեր ճանապարհորդների տխուր ժամանակը գետի վրայ:

Երեկոյեան նրանք դուրս եկան գետի ամիւր, կանգնեցրին լաստի գնացքը և փաթաթուելով վերմակների մէջ՝ քնեցին բաց երկնքի տակ: Երեկոյեան զրոյցի ժամանակ էբը լիշեւով թէ թնչպէս ինքը տանը կտրում էր ծառերը և տաշում պատրաստում նրանցից չափարի ցրցեր՝ չէր կարող չխոստովանուիլ, որ այս ճանապարհորդութիւնը ինքնըստինքեան, մի տրիտուր գործ է: Տխրութիւնը գետի վրայ երբեմն էր լինում, և երբ անձրեւից յետոյ արեգակը փայլում էր, այն ժամանակ հակառակն էր լինում: Մի անգամ սաստիկ անձրեւախառն քամի փչեց. քամին շուտով հանդարտեց, իսկ անձրեւը շարունակեց տեղալ այնպէս, թնչպէս ամանից ջուրը կը թափեն: Դրա համար էլ լաստը դանդաղ կերպով շարժուեց, որովհետեւ տեղը լաւ չէր հարթացրած: Հարկաւոր էր ոչ միայն թրջուիլ, այլ և անել ամեն բան, ինչքան ոյժ կայ: Վերմակները ևս չօգնեցին—և ջուրը ծծեց երկու ընկերների մինչև ուկորները:

— Ինչպէս է, է՛ր, ժպտաւով հարցրեց եղի-

լինէինք և ծառի տակ ծածկուէինք:

— Բռնիր ձախ կողմից, ասաց Եբը, այստեղ ծառից խօսելու տեղը չէ:

— Ես քաշում եմ, ինչքան ոյժ ունիմ: Բայց եթէ այդ ծառը լինէր հաստ, շատ ճիւղերով և խիտ տերևներով, այն ժամանակ վատ չէր լինիլ, այնպէս չէ:

— Թող հանգստանամ, ի սէր Աստուծոյ, վրաս չոր թեւ անգամ չկայ. իսկ լաստը բռնորովին թրջուել է:

— Այս քնչալէս պէտք է քնենք: Երանի թէ մինչև երեկոյ գորտ դառնալիւ, է՛բ, այն ժամանակ դու գովելի երգեր կ'երգէիր. կ'երգէիր և մեր լողալը:

— Լեզուդ պահիր, թէ չէ քեզ հետ կը վարուիմ այնպէս, ինչպէս գորտի հետ և կը ձգեմ քեզ ջուրը:

— Մի վախիր, կրկին կը հանես:

— Այնուամենայնիւ գետի մէջ լողալն ուրախութիւն է:

— Իհարկէ:

Երկինքը միայն չէր կամենալ, որ ճանապարհորդներն այդքան նեղութիւն կրեն: Արեգակը փայլում էր և, դեռ մայր չմտած՝ կարծես աշխատում էր չորացնել մեր բարեկամնե-

րի շորերը: Սակայն նրանց առաջ սրանից աւելի վատ արկած էր սպասում. նրանք արդէն անցել էին գետի երեք քառորդ մասը, երբ մի գեղեցիկ գիշեր— Լուիզիանա նահանգում— անհրաժեշտ պառկել էին քնելու, ամրացնելով լաստը ափի մօտ: Եբը երկար ժամանակ չէր քրնում. մինչդեռ նրա ընկերն արդէն խռմփացնում էր խոր քնի մէջ: Լուսինը երկնքից սփռում էր իւր աղօտ լոյսը գեղեցիկ դաշտավայրի վրայ: Եբը մտածում էր իւրայինների համար, որոնք հեռու հայրենական անտառի մէջ էին. . . Յանկարծ նա իրանից մի քիչ հեռու մի բարակ ձայն է լսում, և թէպէտ տեղից չէ շարժվում, բայց ականջները պլշում է. ձայնը նրան կարծիքական է թւում: Մի թեթեւ հարուածից զարթնում է նրա ընկերը:

— Ինչ է սլատահել. հարցնում է նա ապշած:

— Լսիր, ասում է նրան Եբը:

Եղիազարն աչքերը լառում է և ոչ միայն լսում, այլ և նայում չորս կողմը:

— Նեգրներ են. վերջապէս յայտնում է նա: Եբը վազում է ուղիղ մի տեղի վրայ:

— Ո՛վ է այդտեղ. հարցնում է նա հաստ ձայնով:

— Պատասխան չկար. նրա առաջին անգամ լըսած ձայնը կտրուեւէր: — Ո՞վ է այդպէս զօջում էս միւս կողմից Եղիազարը: — Յանկարծ երևում են չորս սև դէմքեր և սկսում են մօտ գալ: — Կանգնեցէք. կանչում են նրանց մեր քաջերը: — Խեղճ նեղրներ. ձայն են հանում կարծիքական դէմքերը, այնպիսի դէմքեր, ինչպէս օրինակ աղքատը, եթէ մահակով մարդու վըրայ յարձակուի և ողորմութիւն խնդրէ: Աբրահամը և իւր ընկերները պաշտպանողական դիրք են բռնում: Նեղրները նոյն ժամայն ձգում են մուրացկանիւ ընդունած դերը. մեկը յարձակվում է Եղիազարի վըրայ և խփում մահակով. նրա գլխին թէ չէ, լանկարծ էբը խլում է նրա ձեռքի փայտը և փողիցը պինդ բռնում: Կարճ կռուից լետուց մեր կտրիճը իւր հակառակորդին քաշ է տալիս դէպի լաստը և ձգում է նրան ջուրը: Մնացած երեքն այդ տեսնելով զարհուրում են: Նրանք երկու անգամ շրջապատում են Եղիազարին, բայց նա, թէև լուսահատուած, դիմադրում է նրանց դաշոյնով, մինչև որ էբը նրան օգնու-

թեան է գալիս: Այն ժամանակ նեղրները նըրան թողնում են և դառնում միւսի դէմ. նրանցից մէկն այնպիսի մի ուժով բռնում է: Եբի աջ ձեռքից, որ ձեռքը թուլանում է. էբը ձախ ձեռքով աշխատում է բռնել հակառակորդի փողից: Աւագակը ձգում է մահակը և դաշոյնը վերցնելով խփում էբի ճակատին. հարուածը կէս մատնաչափ դէպի աջ կողմը լինելով՝ աչքըն ազատ է մնում վերքից: Բարեբաղդաբար դաշոյնը սահում է ոսկորի վըրայով, արիւնը հոսում է վերքից, բայց էբը չէ հանդարտվում, մինչև որ հակառակորդին չէ բռնում: Նեղրը փախչում է. նրան հետևում են և ընկերները: — Այսպիսի սատանաներ կը լինին... սկսում է հայհոյել Եղիազարը. «իսկ, եթէ մեզ մօտ մի հրացան լինէր, այսպէս չէր լինի: — Ինչ է, բարեկամ, սաստիկ վիրաւորուած ես. այդպէս էլ կը լինի: — Արիւնը հոսում է, բայց ոչինչ, աչքերս ողջ են. դու ճակատս խնամիր: — Որտեղից եկան այդ տնայիտանները. դու նէ մի կերպ հեռացրինք մեզանից: — Թըջիր թաշկինակս ջրի մէջ և կապիր ճակատս. ես չեմ կարողանում ձեռքս բարձրացնել:

— Զեռքդ ևս... շնորհաւորում եմ... Հասարակական կրթական կը հասնենք Նոր-Օրլէան:

— Մի կերպ կուղղուինք, ոչինչ... վերքիս մէջ դէպի վատը փոփոխութիւն չկայ:

— Նրանք կրկին պառկեցին քնելու, թէև այդ գիշեր քնել բոլորովին չկար: Երկուսն էլ լուռ մտածում էին իրանց համար: Վերջապէս Եղիազարը խօսեց:

— Ես հետաքրքիր եմ իմանալ, թէ արդեօք դու կը դադարես խեղճ և մարդկանց սլաշտպանելուց: Ես միշտ ասել եմ, որ այդպիսի մի սինկոր և անպիտան ցեղ ոչ մի տեղ չկայ: Իսկ դու այդ մասին նախատում ես ինձ և քարոզ կարդում գլխիս, թէ հարկաւոր է նրանց դրութիւնը մտնել, հարկաւոր է նրանց խղճալ: Այդպիսի ասիրատներին ամեն մտրակ դեռ քիչ է:

— Ես բոլորովին պատճառ չեմ գտնում դրանցից երես դարձնելու:

— Իրաւ որ այդպէս է: Իհարկէ գայլերին հէնց օր շարժեցիր՝ ոչխարի վրայ կը թափուին:

— Եթէ ես կարողանայի, այսօր իսկ ստրուկներին կազատէի:

— Իհարկէ որպէս զի նրանք վաղը մեզ ծեծեն: Ես, ճշմարիտ, զարմանում եմ թէ քնչպէս այս

ծեր սատանային ջուրը ձգեցիր: Իրաւ, իրաւ, դրանում սխալուել ես, որի համար և ամբողջ կեանքիդ մէջ պիտի զոյժաս:

— Եթէ նա ընկղմուէր, ինձ շատ ցաւալի կը լինէր:

— Դէպաւանէ, դադարիւ խնդրեմ, եթէ ոչ կը զայրանամ:

— Եւ դո՛ւ, այն էլ զայրանալ չլաւ է: Ըսիր ինձ և կիմանան, որ ես ճշմարիտ եմ խօսում:

— Շատ հետաքրքիր եմ... դէհ խնդրեմ, ասա:

— Իո՞ւ իհարկէ վիճել չես կարող, թէ սպիտակների մէջ աւազակներ և անպիտաններ չկան:

— Իհարկէ:

— Մի թէ դրանից հետեւում պէ՛տ որ բոլոր սպիտակները վատ են:

— Ո՛չ, ամեն դէպքում մենք քեզ հետ բաժնաւորութիւն ենք կազմում:

— Ահա տեսնում ես որ, ինչպէս դու յետ կարծում, մեր այս գիշերուայ աւազակները պիտի սկսէին յափշտակել իրանց համազգիներին:

— Ձեմ կարծում. նրանք միշտ հետամուտ են լինում սպիտակներին:

— Հէնց այդպէս է բայց ինչո՞ւ համար նրա

Համար որ նրանք սպիտակներին ատում են, որովհետև տեսնում են նրանց մէջ իրանց տանջողներին և դրա համար նրանց սպանելըն ու կողոպտելը մեղք չեն համարում:—

— Սուրբ մարդը ևս կարող է սխալուիլ: Դո՛ւնէ քո վերաբերութեամբ այդ մարդիկը սաստիկ սխալուել են:

— Այդ բոլորովին չէր լինի, եթէ նրանք առիթ ունենային նայելու սպիտակներին՝ իբրև հարազատ եղբայրների վրայ:—

— Շատ շնորհակալ եմ այդպիսի եղբայրսիրութեան համար. բայց այստեղ ոչինչ չասես, որովհետև նեղրը խիստ նենգոտ է:

— Դարձեալ դու քոնը:

— Դէ՛հ, շարունակի՛ր, չեմ նեղանալ:

— Դիցուք թէ սպիտակները մի քանի բնական գերազանցութիւններ ունին սևերի առաջ, բայց և այնպէս կարծիք չկայ, որ ամեն մարդ անբռնադատ իրաւունք ունի իւր սեպհական աշխատանքի պտուղը վայելելու: Միևնոյն ժամանակ պէտք է նկատել, թէ նեղրն ինչպիսի ջերմեռանդութեամբ է աշխատում գործելու ժամանակ: Նա շատ լաւ է իմանում, որ մարդուն կերակրողը աշխատանքն է:

— Այդ սև սատանաները, որոնք մեզ այցե-

լեցին, իրանց համար չէին գործել, և այդ է պատճառը, որ այնպէս շուտ են ծերացել:

— Դրանց վրայ հարկաւոր էլ չէ խօսելը:

— Նրանք միանգամայն ազատ են:

— Բայց ի՞նչպէս են ազատ: Նրանք ազատութիւն չեն վայելում— նրանք փախստական են, և դրա համար չեն կարող արդար և օրինաւոր աշխատանք ունենալ. կամ թէ դու ինքրդ նրանց գործ կը տաս:

— Այո՛, ի՞նչպէս չէ. հարուստ վաճառական կը դառնամ և նրանց ինձ մօտ հաշուապահ կը հրաւիրեմ:

— Բեզ՛հետ խօսել անհնար է, որովհետև հէնց ինձ վրայ ես բարկանում:

— Ոչ մի ժամանակ քեզ վրայ չեմ բարկանալ. ընդհակառակը զարմանում եմ քեզանից, որ դու քո կեանքիդ սպառնացողներին պաշտպանում ես. և նրանք որ մեզ չեն սպանել, այդ ոչ մի կերպ իրանց մեղքը չէ. իսկ այն, որ դու ցանկանում ես նրանց համար— գեղեցիկ է, միայն թէ դեռ լոկ երևակայութեան ցնորք է, որին նշանակութիւն տալ չի կարելի:

— Ժամանակը կը գայ՝ կը տեսնենք:

Մի առաւօտ օգնութեան անհրաժեշտ դէպ-

քըն եկաւ: — Սէն-Լուից ցած գետի վրայով անց-
նող նաւակը նրանց երկու մարդ տուաւ մին-
չև Նոր-Օրլէան տանելու, որովհետեւ Աբ-
րահամն առանց օգնականի չէր կարող գնալ
կատաղի գետովը:

Նրանց ալ ևս աւագակներ չհանդիպե-
ցին միայն եղանակը բոլորովին վատացաւ:
Քիչ չանցած, քանի որ նրանք իրանց լողագ-
նացուծիւնը վերջացնելու վրայ էին, կրկին
փոթորիկ արաւ հետն էլ հողմախառն անձրև:
Մի քիչ յառաջ — և ահա երկու կողմից
կրային ժայռեր հանդիպեցին: Եթէ նրանց
երկու օգնականները չլինէին, անպատճառ մեծ
նեղուծիւններ կը կրէին նրանք: Սակայն այս
վտանգը ևս անցաւ և նրանք յաջող ու ան-
վնաս Նոր-Օրլէան հասին:

Աբրահամը կտրագործեց ապրանքը վաճառ-
հանելու և գործը կատարեալ յաջողութեան
հասցրեց:

Երիտասարդները բազմ ունեցան այդ բազ-
մամարդ, սքանչելի քաղաքին ի մօտոյ ծանոթանալու. նրանք իսկոյն փողոցներն ընկան
և սկսեցին գործի յաջողութեան համար հնար-
ներ մտածել:

Յանկարծ հասին մի մեծ դռան: Պատերից
կայքրած ահագին յայտարարութիւններից, որ-
ոնք տպած էին աչքի ընկնող խոշոր տառե-
րով, նրանք իմացան, որ այնտեղ նոյն իսկ ժա-
մուժ աճուրդով ստրուկների մի քանի խումբ
սկիտի վաճառուի: Ռուսն առաջ կանգնած էր
մի մարդ և ուժգին հարուժ էր զանգակը ցան-
կացողներին հրաւիրելու: Մեր նորեկները ներս
մտան խուռն բազմութեան հետ:

Ահագին դահլիճում, մեծ սեղանի վրայ
կանգնեցրած էր մի չափահաս խափշիկուհի
(նեգրուհի) և անհաղորդ կերպով նայում էր
մարդկանց, որոնք խիտ առ խիտ տեղաւորու-
ած էին սեղանի շուրջը: Նրա դէմքը ցաւակ-
ցական արտայայտութիւն ունէր: Յատակի վը-
րայ սեղանի առաջ կանգնած էին երկու երե-
ւոյն, մէկը տասն և միւսը տասներեք տա-
րեկան:

Աճուրդն սկսուեց: Երկար ժամանակ ցան-
կացող չեղաւ այս խեղճ կնոջն առնելու, որ-
ովհետեւ նրա վատառողջ լինելը սլարդ երե-
ւում էր: Վերջապէս նրան գնեց ահագին
յարգեայ գլխարկ կրող մի սլարոն երկու հա-
րիւր դոլլարի, չնայելով որ նրան սկզբում
չորս հարիւր էին գնահատել:

ԾԱՆՐ ՀՐԱԺԵՇՏ.

Նոր-Օրլէան ճանապարհորդելուց յետոյ էրը կարծում էր՝ թէ այլ ևս չէ կարող ծառեր կտրել. իսկ պարապուիլ ուրիշ աւելի լաւ գործով՝ նա դեռ չէր որոշել: Սակայն և մի-անգամայն ձեռք վերցնել իւր նախկին գործից — ծառեր կտրելուց, նա չխուսափեց, այլ առաջուայ պէս սրտով ձեռք զարկեց գործին՝ պատրաստելով ծառերից ցանկերի համար ցր-յեր և ուրիշ բաներ:

Նա մտածեց կրկին անգամ Նոր-Օրլէան ճա-նապարհորդելու, բայց այդ միտքը չիրագոր-ծուեց, որովհետեւ պարոն Պիտտը վճռել էր այդ խուլ երկրից հեռանալ և գնալ մի աւե-լի մարդաշատ երկիր: Այստեղ նա ժամանա-կաւոր էր ասլրում, այն էլ գործի համար:

Յայտնի է, որ գաղթականների համար երկիւղը

փոփոխական մի բան էր: Լինկոլնեան ընտա-նիքը նոյնպէս կամենում էր շարժուել դէպի մի տեղ, և այդ մասին մի անգամ արդէն լաւ-նուել էր Սերահամի խորթ մօրը:

Ինդիանայի սահմանը կազմում է Իլլինոյս. այս նահանգը նշանաւոր էր իւր պտղաբերու-թեամբ և լիրաւի այդ համեմատութիւնը գե-րազանցում էր մնացեալ նահանգներին: Իլլի-նոյսում ոչ միայն անտառներ կային, այլ և գեղեցիկ մարգագետիններ և սևահող դաշտեր: Անտառային ծանր աշխատութիւնները ձանձ-րացրել էին Թովմաս Լինկոլնին, նա կամենում էր լաւ տեղ փոխադրուիլ, և այդ արդէն լա-ջողուել էլ նրան: — Նա իւր կնոջ եղբօրն ու-ղարկեց Իլլինոյս անձամբ տեսնելու և հաւա-նելու տեղին, որ և գնաց ու վերադարձաւ միանգամայն ուրախ դէմքով և միանգամայն հաւանելով նոր երկրին: Բանն արդէն վճռու-ած էր. նրանք պէտք է փոխադրուէին ան-պատճառ, միայն երկար ժամանակ ցանկացող չէր լինում նրանց հին բնակավայրը գնելու: Միանգամից ծաղկեցնել մի անմշակ երկիր, այն էլ անտառային, այնպիսի մեծ դժուար գործ էր, որ հարեաններից շատերը՝ նկատե-լով այդ ցանկացան նրանց այդ փոքրիկ դաս-

տակերտը գնելու, մանաւանդ որ ոչ միայն փողով էր վաճառվում, այլ և եղներով, որ գաղթականներին շատ ձեռնտու էր թէ՛ անալին կահկարասիքը և թէ՛ իրանց գործիքները բեռնելու համար։

Ամբողջ տասն և չորս տարի Լինկոլնեան ընտանիքը բնակվում էր Ինդիանայի կուսական անտառներում։ Երբ որ այդ հայրենիք դարձած երկրից հրաժեշտ տալու ժամանակը մօտեցաւ, նրանց շատ ծանր թուաց։ Տասն և չորս տարի առաջ նրանք չորս հոգի էին։ Իսկ այժմ այդ չորս հոգուց մնացել էին երկուսը՝ հայրը և որդին։ Մայրը և աղջիկը հանգչում էին ցուրտ շերմի տակ։ Եղևնի ծառի մօտ որտեղ փոքրիկ էբը սիրում էր անցկացնել իւր ազատ ժամերը։ Տասն տարի առաջ հայրը մի դաժաղ էր շինել կնոջ համար, իսկ երեք տարի առաջ որդին մի ուրիշը շինեց՝ քոջ համար։ Այժմ երկուսը միասին խաչեր շինեցին և իրանց սիրելիների գերեզմանների վրայ կանգնեցրին։ Վերջացնելով այս տխուր գործը՝ նրանք խողհառաչանքներով հրաժեշտի համբույրներ առնին այդ թանգագին շիրիմներին, և ինչքան շատ, ինչքան անվերջանալի խօսքեր ասացին

միմեանց այդ լուռ և անմուռն հրաժեշտով։

Ծերունու համար ծանր էր թողնել այն բլրակը, որի տակ հանգչում էին նրա վաղաթառամ ընկերակիցը և սիրասուն դստրիկը։ Նրա ընտանիքն այժմ աւելի մեծ էր, քան առաջ—երկրորդ կինը չորս որդի էր ծնել։ Բայց և այնպէս, երբ նա կանգնում էր այդ գերեզմանների մօտ՝ ինքն իրան միայնակ էր զգում և նմանվում էր այն մեծ ծառերից մէկին, որի կափարը կոտրուած է փոթորկից։

Մնաք բարեաւ ասելով իրանց սիրելիների շիրիմներին՝ գաղթականները տասն և չորս հոգուով ճանապարհ ընկան և երկու շաբթից յետոյ հասին մի նոր տեղ՝ Ռեկատուր քաղաքից երկու և կէս մղոն հեռու։ Սանգամօն գետի մօտ՝ Իլլինոյս նահանգում։

Տեղի գիրքը մեծ առաւելութիւն էր խօստանում, բայց ո՛ր էին նրանց տունը, բակը և բանջարանոցը։ Հարկաւոր էր կրկին շինել այդ ամենը, և այս անգամ Աբրահամը կարող էր օգնել իւր հօրն աւելի քան տասն և չորս տարի առաջ։ — Կարճ միջոցում նա պատրաստեց երեք հազարի չափ ցցեր՝ նոր կալուածը ցանկապատելու համար։ Այդ ցցերից մէկն էր, որ պատիւ ունեցաւ յետոյ ազգային դրօշակի

տեղ ծառայելու: Այս համառօտ տեսութիւնից երևում է, թէ ինչպէս բարձր է գնահատվում աշխատանքն Ամերիկայում, ինչքան էլ աշխատողն ստորին դասակարգից լինի:

Ամբողջ ամառը և հետեւեալ ձմեռն Աբրահամը մնաց տանը: Թէպէտեւ նա ամերիկական օրէնքի համաձայն չափահասութեան էր հասել, բայց չէր կամենում իւր հօրը թողնել և ինքն ուրիշ տեղ գնալ, քանի որ հայրը դեռ վերջնականապէս չէր հաստատել իւր բնակութիւնը նոր երկրում:

Ձմեռն անսովոր կերպով երկարատեւ էր և խիստ ցուրտ: Քանի ամիս շարունակ երեք օտնաչափ բարձրութեամբ ձիւնը ծածկել էր գետինը, այնպէս որ երկար ժամանակ չիշվում էր այդ ձմեռը ձեան չափազանց սաստկութեան պատճառով:

Այդ ձմեռն Աբրահամին անվեհեր որսորդ շինեց: Մեզ մօտ հարուստ մարդիկ որսորդութեան վրայ նայում են մեծ աչքով, այն է՝ եթէ որսն ընկնում է—լաւ է, չի ընկնում դրժաղգութիւն էլ չէ: Այստեղ այդպէս չէր. երբ համար որսորդութիւնը գործ էր, այն էլ դրժաւար գործ. նա պիտի անպատճառ որս բերէր տուն, որովհետեւ ուրիշ ուտելու բան չկար:

Վերջապէս պէտք է ասել և այն, որ Հիւսիսային Ամերիկայի հեռու արեւմտեան անապատներում կամ մարգագետիններում որսն այնքան շատ չէ, ինչքան մեզ մօտ. այնտեղ եղջերուների, նապաստակների, կաքաւների և վայրենի հնդկահաւերի սլակասութիւն չկայ. բայց այդ կենդանիները երկչոտ և խորամանկ են և գիտեն որսորդից թագ կենալ, կամ փախչել: Իսկ երբ գործը հասնում է հրացանաձողութեան, այն ժամանակ պէտք է ամուր ձեռներ և ուղիղ հայեացք ունենալ, որպէս զի զուր տեղը վառօտ չփչանայ: Այդտեղի մարդիկ սովորութիւն արած են որսորդութիւնը, բայց եբը սովոր չէր հրացանի, որովհետեւ սկզբից շատ զէնք չէր գործ ածել: Սակայն կարիքն ինչ չէ սովորեցնում. Աբրահամը երեւելի զինավարժ դարձաւ—և քիչ էր արդեօք, որ զէնքն ասպագայում նրան գործել տուաւ:

VIII

ԵՐԻ ԱՆԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ.

1831 թ. Փետրվարի 12-ին լրացաւ Երի քսան երկու տարին:

Գարունը մօտեցաւ, և նա լիշեց, որ ժամանակ է մտածել իւր ապագայի համար: Նա պէտք է ընտրէր երկուսից մէկը—կամ մնալ հօր մօտ մինչև նրա մահը և յետոյ տիրանալ նրանից մնացած ժառանգութեան և կամ ուրիշ մարդկանց մօտ մտնել մի կտոր հաց վաստակելու: Ընտանեկան հանգամանքներն ստիպում էին նրան մնալ տանը, քան մի ուրիշ գործի գնալ: Նա չգիտէր որն անէր. այդ դէպքում նրան օգնեց հայրը:

—Ե՛ր, ասաց նա, մօտենում է այն ժամանակը, երբ գործատեւերը լաւ գործակատարներ են որոնում: Մինչև այժմ դու միայն ինձ համար էիր աշխատում. ամբողջ ձմեռը մեզ

բոլորիս դու կերակրեցիր, և այդ միայն ինձ է յայտնի:

—Հայր, ես միայն իմ պարտքս կատարեցի, և այդ ինձ համար դժուար չէր:

—Ես գիտեմ քո համեստութիւնը, բայց միշտ այդպէս չի կարելի անել, որովհետև դու արդէն կատարեալ հասակդ ես մտել և հեռու չէ քեզանից այն ժամը, երբ պէտք է մտածես քո ընտանեկան վիճակի համար: Իրան, դու օգնում ես ինձ քո գործով, բայց ես դժբաղդաբար քեզ վարձատրել անկարող եմ:

—Ես չեմ պահանջում և չեմ պահանջիլ այդ:

—Գիտեմ. բայց դու վերջապէս ապրողստ պէտք է ունենաս և տուն պէտք է պահես: Ուստի ես քեզ խորհուրդ կը տայի մի մարդու մօտ մտնել և քեզ համար աշխատել: Իմ մասին անհոգ եղիր. ամենադժուար գործն արդէն կարգի դրուած է և ես դեռ ոյժ ունիմ գործելու, փառք Աստուծոյ:

—Հայր, եթէ կամենում ես, կ'երթամ:

—Չկարծես թէ ես քեզ հալածում եմ: Ո՛չ. ես միայն քո օգուտն եմ ցանկանում: Եւ ինչո՞ւ պիտի թոյլ տաս քեզ ինձ մօտ աշխատելու, քանի որ այդ մասին կարիք չկայ: Մեր

գործը երկուսիս համար քիչ է, մեր հողը խիստ փոքր է: Եթէ քեզ յաջողի փող վաստակել, մի քանի տարուց յետոյ կը վերադառնաս, ես քեզ կը տամ մի դաստակերտ և դու ամեն կերպ միջոց կ'ունենաս աւելի կատարեալ կերպով մշակելու նրան, քան թէ ես այժմ մշակում եմ: Իսկ եթէ քո գործերը վատ կ'երթան, հօրդ տան դուռը միշտ քեզ համար բաց կը լինի—միայն գնա:

«Դու ճշմարիտ ես ասում, հայր, բաղդ կ'որոնեմ» — ասելով Աբրահամը հօրիցը բաժանուեց: Նա վճռեց գնալ այն ճանապարհով, որով գնում է ամեն մի աղքատ իւր կեանքը սովից ազատելու: Մեզ մօտ՝ Եւրոպայում վատ գործից ամաչում են, որովհետեւ կարծում են թէ նրանից կարող են նախատինք ստանալ: Ընդհակառակն Ամերիկայում այդ ամօթը և նախատինքը չկայ: Այնտեղ չեն հարցնում փաստաբանին, նախագահին, զինուորականին, հարուստ վաճառականին թէ՛ «Ինչ գործի տէր էիք դուք առաջ»: Մշակ է այս ինչ մարդը, թէ՛ բեռնակիր, ատենի սպասաւոր է, թէ՛ հիւան, դերձակ է, թէ՛ գրադիր, այդ նրանց գործը չէ. բաւական է որ նա գործը լաւ է կատարում և միշտ պատուաւոր

մարդ է եղած: Բայց պէտք է ասել, որ ընդհակառակն էլ է պատահում. հօր արժանաւորութիւնները և ծառայութիւններն ամենեւին չեն օգնում որդուն աստիճանի և պատուի արժանանալու գործում, եթէ նա ինքն այդ յատկութիւնները չունի: Լինկոլնի մասին նրա նախագահութեան ժամանակից մի բան են պատմում, որը պարզում է այն, ինչ որ մենք այժմ կը պատմենք. —

Մի գերմանացի հին ազնուական տոհմից զանազան հանգամանքներից ստիպուած՝ վրձուում է միանգամայն գաղթել Ամերիկա և խնդրում է նախագահին, որ իրան բանակի մէջ սպայ ընդունէ: Նրա խնդիրը կատարվում է և, բացի դրանից, նա նախագահի մօտ յարգանք և պատիւ է ունենում ու այնպէս գրաւում է նրան, որ նա ասում է թէ՛ իւր ծագումը հին և նշանաւոր գերմանական տոհմիցն է: «Օհ, մի վախէք, ասում է Լինկոլնը իւր քաղցր բնաւորութեան քաղցր ժպիտով, — այդ ամենեւին չի արգելում ձեզ մեզ մօտ մնալու»:

Երբ Լինկոլնը հօրից բաժանուեց, նա խեղճ դրութեան մէջ էր՝ բառի բուն նշանակութեամբ: Բայց նա կարող էր իւր ձեռքի վաստա-

կըն ունենալ — աշխատանքի բոլոր դռները բաց էին նրա առաջ։

Աբրահամը գործում էր որտեղ պատահում էր։ Նա ընկաւ Պետերբուրգ, Իլլինոյսի Արմատ-րոնգ անունով դաստակերտը և այնտեղ բան-ւոր մտաւ։ Ծերունի և բարի գործատէրերը նրան որդու պէս էին սիրում, առաւել նրա համար, որ իրանց որդին՝ փոքրիկ Ջօնը, իրանց շատ չէր ուրախացրել։ Եւ երբ դաշտային գոր-ծերը վերջացան ու ձմեռը հասաւ, այդ բարի գործատէրերն էլին իրանցից չբաժանեցին։ Յիրաւի նրանք այն յոյսն էին տածում թէ՛ այդպիսի կարգին և աշխատասէր մի տղամարդ բարի օրինակ կարող է դառնալ իրանց որդուն։ Աբրահամը մօտիկ յարաբերութիւն ունեցաւ ծերերի հետ և դրա համար չէր կարող չսիրել Ջօնին, որովհետեւ նա համոզուած էր, որ Ջօ-նը իւր բոլոր անառակութեան հետ չար սիրտ չունի, միայն անզգոյշ և թեթեւամիտ մի տը-ղայ է։ Ջօնն այնպիսիներից էր, որոնք շատ բան սովորում են միայն փորձով։

Ձմեռուայ հետ միասին Աբրահամի համար հասան և շատ ազատ ժամեր, որոնցից օգուտ քաղել նա սովոր էր։ Նա սկսեց պարապուել մայրենի լեզուի քերականութեամբ, նոյնպէս

և մի քանի ընտիր գրքերի ընթերցանու-թեամբ։ Նա շատ էր ցանկանում, որ Ջօնը իւր հետ միասին պարապուէր, բայց ոչ մի կերպ չէր կարողանում նրա մէջ այդ սէրը զարթո-նել. մի խօսքով նա չէր դադարում կարգա-լուց և խօսք եղած ժամանակն ասում էր, որ ինքն էլ չի հասկանում՝ թէ գրանից ինչ օ-գուտ պէտք է ունենայ — փաստաբան խօ չէ դառնալու։

Աբրահամը իւր բարի գործատէրերի միջո-ցով ծանօթացաւ Դանտէն-Օֆֆուլդ անունով վաճառականի հետ և պատմեց նրան իւր՝ պա-րոն Պիտտի լանձնարարութեամբ՝ դէպի Նոր-Օրլէան արած ճանապարհորդութիւնը։ Վա-ճառականը նրան առաջարկեց իւր մօտ գոր-ծակատար մտնել և զարնան սկսելուն պէս երկրորդ անգամ ևս ճանապարհորդել միւսնոյն քաղաքը իւր գործերի համար։ Աբրահամը սի-րով ընդունեց այդ առաջարկութիւնը։

Տխուր տպաւորութեան տակ նա շնորհա-կալութիւն արաւ իւր թանգագին ծերունի գործատէրերից և վերջին մնաս բարեաւը տա-լու ժամանակ պինդ սեղմեց նրանց որդու ձեռք։

Այս անգամ նա պէտք է տանէր հիւսիսա-

լին երկիրների զանազան բերքերը հարաւային բերքերի հետ փոխելու:

Ճանապարհորդութիւնն այնքան դժուարութիւնների հանդիպեց, ինչքան առաջ, որովհետեւ նրան տուեւ էին միայն երկու օգնական, որոնցից պահանջվում էր ոչ այնքան ֆիզիքական ոյժ, ինչքան մտաւոր:

Ինչ փոփոխութեան ենթարկուեց նրա կեանքը.—մինչև ձմեռ դաստակերտի բանուոր, իսկ ձմեռուանից յետոյ վաճառական:

Նոր-Օրլէանն ընկած է խիստ վատաւոք մի տեղ. անձրեւային եղանակներից յետոյ նրա շուրջը միշտ ճահիճներ են դառնում: Հարաւի տօթագին արեգակը չէ կարողանում չորացնել այդ տեղերը և ջերմութիւնն աւելի ևս վնասակար գոլորշիներ ու զարշահոտութիւններ է բարձրացնում: Խմելու ջուրը վատ է և օդը վարակուած. այդ է պատճառը, որ ջերմաստիճանը յաճախ հիւր է լինում այստեղ: Մենք փորձով գիտենք, թէ ինչպէս զարհուրելի կերպով ներգործում է ժանտախտը (խօլերա) այստեղ և ինչպէս նա միանգամայն բռն գրաւ:—Ասում են, որ ջերմաստիճանը ներգործում է այստեղ աւելի ևս կործանիչ կերպով, մինչդեռ նա նոյնքան վարակիչ է, ինչքան և ժան-

տախտը:

Հէնց այդ զարհուրելի ախտը Նոր-Օրլէանում դիպաւ Լինկօլնին աւելի սաստիկ կերպով: Նրան էլ հարկ չկար հարցնելու իւր ինչ հիւանդութեամբ վարակուած լինելը. նա արդէն զգում էր այդ, նայելով մանաւանդ փողոցներում իրան հանդիպող մարդկանց երեսին: Ամեն մարդ վարակուելու սարսափից փախչում էր միմեանց մօտով անցնելու ժամանակ, ամենքն արագութեամբ և անձայն սահում էին միմեանց ետեւից, ինչպէս ուրուականներ:

Քաղաքն աներիչ ժանտախտի ժանիքներով պաշարուած՝ տխուր տպաւորութիւն ունէր. ոչ զանգակների ձայներ էին լսվում, ոչ երաժշտութիւն, ոչ ուրախ ծիծաղ.—ամեն տեղ երևում էին դժնեայ և բազմահոգ դէմքեր: Սակայն այդտեղ ճանաչում են թշնամուն, գիտեն՝ թէ որ կողմից է նա սպառնում և ինչպէս պէտք է պաշտպանուիլ նրանից: Քաղաքի զարհուրելի դրութեանը լաւ վախճան չէր սպասում, որովհետեւ նրա մէջ չարաչար կերպով ներգործւում են ժանտախտը և ջերմաստիճանը: Թշնամին ոչ այստեղ է, ոչ այնտեղ—նա ամեն տեղ է և ոչ թէ մի տեղ: սերտ բարեկամիդ պատահելով՝ չես իմանում

որ նա ակամայից սաստիկ թշնամի է դարձել քեզ հետ: Իրա համար ամենքի դէմքերի վրայ երկիւղ, զարհուրանք և յուսահատութիւն էք կարդում, իսկ պաշտպանութեան և ոչ մի նշան:

Լինկօլներ իւր առաջին ճանապարհորդութեան ժամանակ ինչքան բազմամարդ, շարժուն և կենդանի դուռ Նոր-Օրլէանի փողոցները, այժմ ընդհակառակն է տեսնում. ամեն տեղ լուռ, ամեն բան դատարկ: Երբ նա մըտածում էր, որ ինքն արդէն թշնամուց յաղթուելու ճակատագրին մօտ է, որի մասին և շատ զարհուրելի բաներ է լսել, այնպէս դողում էր, ինչպէս մարդ դողում է ցրտից: Օրը մըթնել էր. նա ուղևորուեց դէպի իւր բնակարանը, ճանապարհին մի ինչ որ քանի դիպաւ և կարծես մի մարդու ուրուական նրա առաջ պատկերացաւ: Նա մտաւ մօտիկ գտնուող տունը և այդտեղից մի լապտեր խնդրեց: Նրան ուղեկցեց մի նեգր լապտերը ձեռին, նեղըր մի ձեռքանի էր:

— Ինչպէս զրկուեցար ձեռքիցդ. հարցրեց նրան Լինկօլներ:

— Իմ առաջուայ տէրս կտրեց նրան:

— Ինչո՞ւ համար:

— Որովհետեւ երբ նա անմեղ տեղից ինձ ծեծում էր, ես կամեցայ սլաշտպանուիլ....:

— Բայց մթթէ նա իրաւունք ունէր այդ անելու:

— Սպիտակների օրէնքին համեմատ ունէր: Աբրահամը դողաց:

Բայց ինչպէս նկարագրել նրա զարհուրանքը, երբ նա լապտերի տակ լուսով ճանաչեց այն բանը, որին ինքը դիպել էր մութ ժամանակ:— Հինգ հատ դիակներ ընկած էին մերկ քարի վրայ, որոնցից քիչ հեռու, նոյնպէս փողոցի մէջ, կային մի քանի դաճաղներ: Հարեան փողոցով հանդիսաւոր, բայց անձայն կերպով և հանդարտութեամբ անցնում էր տըխուր կերպարանքների մի խումբ: Դա Աստուածամօր վշտալի միաբանութեան անդամների խումբն էր: Խմբին հետևում էր մի կոտորուած սալակ դաճաղները միջին: Միաբաններն այդ դաճաղները ևս նրանց մէջ դրին և բոլորն ամրացրին սալակի վրայ, որ յատուկ դրա համար էր շինուած, և անհետացան այնպէս լուռ, ինչպէս երևացել էին:

Լինկօլներ շտապեց իւր բնակարանը և պառկեց, բայց քնել չկարողացաւ: Նրան շատ դժուար էր թւում այդ յանկարծահաս երկիւղի

հետ հաշտուելի, որովհետև այնպէս սաստիկ բռնել էր նրան, որ եթէ թոյլ տար՝ աւելի կուզէր հիւանդանալ, քան յանկարծամահ լինել։ Վերջապէս նա մի կերպ քնեց և հանգստացաւ։ Առաւօտը զարթնելով քնից՝ շատ զարմացաւ, որ իրան բոլորովին առողջ գտաւ։ Նա երազում իրան մեռած էր տեսել և յիշել էր մինչև անգամ, թէ ինչպէս մի ձեռքանի նեզը ոտով հրեց իրան սենեակի պատշգամբից և ձգեց կամրջի վրայ։ Նա ուղղեց զինքը, շարժեց բոլոր անդամները—և, փառք Աստուծոյ, բոլորովին առողջ էր.....

Թէև քաղաքի զարհուրելի դրութիւնը նրա վրայ առանձին տպաւորութիւն գործեց, բայց և այնպէս, համեմատաբար դա շատ օգտակար եղաւ նրա համար, որովհետև նա համարեան միակ ճանապարհորդ—վաճառականն էր։ Քաղաքում գտնուող ապրանքների կոյտերի գները սարսափելի կերպով ընկել էին. նրանց վրայ ուշադրութիւն դարձնող չկար. իսկ նոր մտնող ապրանքները ընդհակառակն աւելի բարձր գին ունէին, որովհետև նրանց կարեւորութիւնը շատ էր և բերող չկար։ Աբրահամը չափից դուրս ուրախ էր, որ իրան յանձնուած գործը յաջողութեամբ կատարելով՝ կա-

րողացաւ Հիւսիս վերադառնալ։ Նա Աստուծուն գոհութիւն վերառաքեց և երգուեց այլ ևս դէպի հարաւային նահանգները չճանապարհորդել։

Պարոն Օֆֆուդը իւր գործակատարի յաջող ճանապարհորդութեան համար աննկարագրելի ցնծութեան հասաւ։ Նա յայտնեց, որ ոչ մի կերպ Աբրահամից չի բաժանուիլ և թախանձեց նրան ընդունել իւր նոր խանութի կառավարութիւնը, որ բացել էր Նիւ-Սալէմում։ Աբրահամը մի պատճառ չգտաւ չհամաձայնութեւ և, ուղևորուելով Նիւ-Սալէմ՝ ձեռք զարկեց նոր գործին յատուկ ջերմեռանդութեամբ։

Սակայն նրան չէին տարել երկար ժամանակ խանութպան մնալու։ Նախ քան նա կարող էր պատուով ձեռք բերել նախագահութեան աթոռը՝ դեռ երկար ժամանակ պետք էր շատ բան սովորել։ Իւր վիճակի փոփոխութեամբ նա պարտական էր հնդկական զօրագլխին՝ Սև—Բագէին։

IX

ԱՐԲԱՆԱՄԻ ՓԱՌՔԸ.

Երբ Աբրահամն արդէն նախագահ էր, այսինքն ժողովրդից ընտրուած կառավարիչ Հիւս. Ամերիկայի Միացեալ Նահանգների, մի անգամ նա իւր բարեկամների հետ խօսելու ժամանակ լիջեց իւր կեանքի անցած օրերը:

— Միայն այդ տարին — ասաց նա, — որի մասին է խօսքս, իմ մէջ տիրում էր հպարտութեան և անձնապատանութեան հոգին: Այն ժամանակ, ճշմարիտն ասած, ես շատ էի հրապարտանում իմ մեծամեծ ձեռնարկութիւններով, որոնց վրայ վերջին ժամանակներս բոլորովին ուրիշ աչքով էի նայում: Գլուխս դիտաւորութիւններով լցուել էր. բայց պէտք է ի նկատի ունենալ, որ այդ դիտաւորութեանց մեջ գլխաւոր դեր խաղացողն իմ ձեռներս են եղել: Գործակատարութիւնից ինձ

յաջողուեց վաճառական դառնալ — իբրեւ փայլուն պատկեր սնանկութեան նսեմ ցնորքով...

Այդ պէպքում ես կրկին միութարութիւն գտի իմ երկայն ու ժեղ ձեռներից: «Սե—Բա—զէն» գործակատարութիւնից ինձ զօրապետութեան աստիճանին հասցրեց: Թէկուղ ես անմիջապէս չստացայ նրանից իմ վկայականը, սակայն նրա ողորմութեամբ իմ կեանքը բոլորովին մի նոր շաւղի մէջ մտաւ:

Այսպէս Սե—Բազէն Աբրահամին մարդկանց կարգը հասցրեց:

Պատմութեան հետ լաւ ծանօթանալու համար պէտք է մի քիչ հեռուից սկսենք:

Երբ որ Ջենուացի Քրիստափոր Կոլումբոսը 1494 թ. գտաւ Ամերիկան, նա կարծեց, որ իւր գտած երկիրը պատկանում է Հնդկաստանին (դրա համար անունը մնաց Արեւմտեան Հնդկաստան): Այդ պատճառով տեղացի բնակիչներին նա հնդիկներ անուանեց, և վերջիններս այդ անունը պահեցին մինչև այսօր ամբողջ Մայր-Ամերիկայում: Այդ կարմրակաշիները, որ մեծ մասամբ անմօրու էին, պատերազմում էին քաջութեամբ և խորամանկութեամբ: Առաջ երկու կողմերն էլ իրար վրայ լաւ աչքով էին նայում, բայց յետոյ նր-

րանց մէջ տիրեց սարսափելի ատելութիւն մի-
մեանց դէմ: Սպիտակներն սկսեցին աճել աւե-
լի հեռու կողմերում և նեղացնել տեղացի
կարմրակաշիներին և, երկիրն իրանց սեպհա-
կանելով՝ ընդարձակել նրա սահմաններն աւե-
լի քան առաջ հնդիկները որսորդութիւն էին
անում այդտեղ: Նրանք՝ հնդիկները հաստա-
տուն բնակարաններ չունէին, երկրագործու-
թիւն չգիտէին և ապրում էին միայն որսոր-
դութեամբ:

Կարմրակաշիները թէպէտ և շատ յիմար
չէին, բայց և այնպէս ոչ մի կերպ չկարո-
ղացան հասկանալ թէ՛ սպիտակներն իրանց
հետ քնչ գործ ունին և ինչքն ծագեց նրանց
մէջ թշնամութիւնը: Նրանք չէին կամենում
հալածուիլ հայրենիքից և սկսեցին պաշտպանու-
իլ. բայց այդ պաշտպանութիւնը նրանց քիչ
օգնեց. ամենակատաղի թշնամութիւնը իւր
տարրական գէնքերով, այնէ՛ նիզակներով և
նետերով, ոչինչ չկարողացաւ անել սպիտակ
կռուողների հրացանի դէմ. ամենանուրբ տե-
սողութիւնը և լսողութիւնն անգամ չօգ-
նեց նրանց: Կարմրակաշիներն ստիպուած էին
օրէցօր հեռանալ, և այդպիսով միանգամայն
թուլացաւ նրանց ոյժը:

Սպանացիների դէպի Ամերիկա արած արշա-
ւանքից յետոյ սպիտակների և հնդիկների մէջ
եղած սարսափելի պատերազմը չէր դադարում:
Վայրենիներն անարդարութեան և խստու-
թեան փոխարէն խստութեամբ հատուցին և որ-
տեղ միայն կարողացան՝ դարաններ լարեցին ու
սպիտակների վրայ յարձակուելով՝ շատերին կո-
տորեցին: Նրանք ամեն մի սպանուածի գլու-
խը մաշկում էին և չորս կողմն ուղիղ շրջա-
նակ թողնում: Այս նրանց յաղթութեան նը-
շանն էր և անուանվում էր սկալ պալ; որ
դրվում էր նրանց գօտու վրայ, կամ կախվում
վրանների և բանակների մէջ ի ցոյց մարդկան:
Այս ամենն այսօր էլ կատարվում է:

Մի ժամանակ հնդիկներն սկսեցին նուազու-
իլ. այն երկիրները, որտեղ նրանք որսորդու-
թիւն էին անում՝ բաւականին փոքրանում
էր, այդ պատճառով սպիտակների դէմ ունե-
ցած ատելութիւնը սաստկացաւ և սերնդից
սերունդ անցաւ:

Այդ ատելութեան հետևանքն այն եղաւ,
որ կարմրակաշիները խաղաղ գաղթականների
հետ զուր՝ տեղից թշնամացան: Հնդիկների և
սպիտակների հողի մէջ սահման պէտք է որո-
շուէր՝ այն պայմանով, որ այդ որոշումը երկու-

կողմից ևս հաստատուն լինի: Այդ ժամանակ այդ սահմանը Միսսիսիպիան էր. այդտեղից դէպի Արևելք գտնուած երկիրը պատկանում էր կարմրակաշիներին, իսկ դէպի Արևմուտք — սպիտակներին: Կարմրակաշիներին արգելուած էր առանց հարեան տէրութեան յատուկ թույլտուութեան անցնել այդ սահմանից, սպիտակներին — նոյնպէս: Բայց այդ օրէնքն այնքան տուեց, ինչքան տուում են առհասարակ աշխարհի բոլոր օրէնքները. նա ևս գործը դըրժեց, թէև մի քիչ ուշ:

Սպիտակ որսորդները և գաղանդները չէին մտածում թէ՛ իրանք ունենալու երկրի վրայ են որս անում: Ուր որ նրանց սիրտն ուզում էր, կամ որտեղ իմանում էին լաւ որս կայ, այնտեղ էլ գնում էին: Նրանք ձեռք չէին տալիս այն մորթու կոյտերին, որոնք գտնվում էին հնդիկների հողի վրայ:

Այդ որսորդները շատ ժլատութեամբ են գործ դնում վառօտը և գնդակը, որովհետև դժուարութեամբ են ձեռք բերում: Բայց հրնդէկը: Նրա մօտ բացի որսորդի երկայն գաշոյնից՝ գնդակը ևս միշտ պատրաստ է: Երբ որ սպիտակ և կարմրակաշի որսորդները միմեանց պատահում են, այն ժամանակ միայն մէկն է

տեղից անցնում, այսինքն նա, ով առաջին անգամ ճարպկութեամբ վերցնում է հրացանը և ուղիղ նշանում: Այս կարգը նրանք շատ լաւ իմանում են. միշտ բաց երկնքի տակ լինելով՝ անտառների և անապատների սպիտակ բնակիչներն այնպէս վարժուել են յանկարծահաս և յաճախ դիպող վտանգին, որ շատ պակաս չեն կարմրակաշիներից, մանաւանդ որ նրանց հրացանն ամենից լաւն է: Այդ պատճառով մի սպանուած սպիտակի փոխարէն տասը հնդիկ է սպանվում: Այն մի սպանուածին վրէժխնդիր են լինում նրա ցեղակիցները, այնէ՛ հաւաքվում են բոլոր բարեկամները և միասին փնտրում սպիտակների դաստակերտները, կամ կարմրակաշիների գիւղերը: Այսպիսով մշտնջենաւորվում են երկպառակութիւններ, արիւնհեղութիւններ, յափշտակութիւններ և հրդեհաձգութիւններ և ոչ մի տէրութիւն չի կարողանում նրանց հաշտեցնել:

Այդ միջոցին, որի մասին մենք պատմում ենք, մի հնդկական զօրավար այնպէս հզօրացաւ, որ շատ ցեղերի գլուխն անցաւ, այնէ՛ Օսագների, Կոմանչների, Սիուգների, Ադուէսների, Շնիկների և շատ ուրիշների: Նրան առնուանում էին «Սև-Բաղէ»: Նրան հպատակ

էին շատ փոքրիկ զօրապետներ, որոնցից մի քանիսը օրինաւոր դաշինքով, առանց Սև-Բագէի համաձայնութեան, թողեցին Միացեալ Նահանգների այն երկիրները, որոնք ընկած են Իլլինոյս և Ուիսկոնսին գետերի մէջ տեղը: Ամերիկացիք տիրեցին այս թափուր երկիրներին աւելի առաջ քան հնդիկների մաքրելը և սկսեցին առանց երկիւղի հաստատել այնտեղ իրանց բնակութիւնը, չսպասելով այն պայմանին, որ պիտի հաստատուէր Սև-Բագէից: Վերջինս նախ բողոքեց պետութեան առաջ, և ապա տեսնելով որ ոչինչ չի օգնում՝ հաւաքեց իւր ցեղակիցներին և պատերազմ յայտնեց սպիտակների դէմ: Նա ուղարկեց նրանց հետևեալ պատերազմական յայտարարութիւնը, իհարկէ ոչ գրաւոր կերպով, այլ բերանացի՝ իւր սուրհանգակներից մէկի միջոցով. —

«Սւազակները, և ո՛չ զինուորները, ծախեցին մեր Իլլինոյսում և Միսսիսիպայում գրտնուած երկիրները Վաշինգթօնի սպիտակների հօր վրայ: Մենք ոչինչ չստացինք և համբերեցինք: Վաղ ուրեմն գազանորսները Միսսիսիպայից անցան մեզ մօտ. նրանք այնպէս սպանում էին մեր մարդկանց, կանանց՝ և որդկանց, ինչպէս դաշտի գայլերին: Այժմ մեր

բնակարաններն այրուած են. մեր կենդանիները մասամբ սպանուած և մասամբ ցիր և ցան եղած, իսկ մեր փոքրիկ երեխաներն այդ եղեռնագործների որսը դարձան: Իմացած եղէք, որ Սև-Բագէն պէտք է անցնի մեծ գետից և ձեզ հետ վարուի այնպէս, ինչպէս դուք վարուեցիք նրա եղբայրների հետ:»

Բագէն զայրացաւ և խօսքի վրայ պինդ կանգնեց: Նրա զինուորները գիշերն անցան Միսսիսիպայից այնպիսի թեթեւ մակուկներով, որոնց կարելի էր ուսի վրայ ևս տանել: Նրանք ընկան սպիտակների բնակարանները, այրեցին դաստակերտները, կոտորեցին բնակիչներին, հալածական արին կենդանիներին և անհետացան այնպիսի արագութեամբ, ինչպէս երևացել էին:

Հարկն ստիպեց բնակիչներին թողնել այդ երկիրը և այդ մասին կանխաւ նահանգապետի օգնութեանը դիմել. նահանգապետն իսկոյն զօրք ուղարկեց կարմրակաշիների՝ դէմ մի զօրավարի առաջնորդութեամբ, և հրովարտակ արձակեց նահանգի բոլոր երիտասարդներին առնել և հեծելագօր գունդ կազմել:

Թէպէտ Աբրահամ Լինկոլնի համար Նիւ-

Սալէմն աւելի երջանիկ էր, սակայն այդ հրաւերն առաջին անգամ ընդունողներին մէկն ինքը եղաւ։ Նա հեծելագոր դնդի մէջ հարկւրապետութեան հրովարտակ ստացաւ։ Առաջին տեսութեան մէջ նա զարմացաւ և ուրախացաւ, իրան յանձնուած խմբի մէջ տեսնելով իւր հին երկու բարեկամներին՝ Զօն-Արմատրօն-գին և Եղիազար Զօնսին։

Զինավարժութեան համար մտածելու կարիք չկար, որովհետեւ թշնամին ևս զինակրթութեամբ չէր պարապվում։ Լինկօլնը ընկերական սիրով վառուած՝ չէր դանդաղիլ թշնամու դէմ կանգնելու, եթէ ստացած հրովարտակի զօրութեամբ հարկադրուած չլինէր հնազանդուելու բանակի զօրավարին։ Վերջինիս ընտրութիւնն անաջող էր, որովհետեւ նա չէր կարող հաշտուիլ իւր խորամանկ հակառակորդի՝ Սև-Բագէի հետ։ Նա ամեն տեղ երկար մնում էր, ամենուրեք գտնում էր թափուր տեղեր, բայց թշնամիների հետքը — և ոչ մի տեղ։ Նրա միլիցիան միայն հարկադրուեց շարունակել իւր ճանապարհը, դիմանալ սովին և լսել անվերջ բողոքներ, բայց այս անաջողութիւնը մինչև պատերազմ չտւեց։ Կանոնաւոր հետևակ գունդն այս բանին մեծ մարդա-

սիրութեամբ վերաբերուեց. սակայն զինուորներն անհանգիստ էին լինում։ Վերջապէս յոյս կար թշնամիներին պատերազմի հարկադրել։ Նրանք գտնվում էին Միսսիսիպպի փոքրիկ Վանդերպոլ կղզու վրայ։ Հարկաւոր էր նրանց ճանապարհը կտրել։

Միլիցիաները ցանկացան այդ անելու, բայց զօրապետը չբարեհաճեց ընդունել այդ արձակուած կառավարի տնտեսի (չարախորհուրդ մարդիկ) ծառայութիւնը. նա ուղարկեց իւր հետևակներին, իսկ սրանք աւելի ևս ուշացրին գործը։ Երբ վերջապէս հրաման տրուեցաւ տեղից շարժուելու — փողով անգամ կարելի չեղաւ մի հնդիկ գտնել։ Այդտեղ միլիցիաներն արդէն կորցրին իրանց յարգանքը զօրապետի մօտ։ Զօն Արմատրօնգն իհարկէ անբաւականների պարագլուխ յայտնուեց։ Հարկաւոր էր մի հնար գտնել, եթէ ոչ՝ ապագան վատ էր գուշակվում։

Լինկօլնը շտապեց զօրապետի մօտ և յայտնեց նրան գործի դրութիւնը։

Զօրապետն սկսեց հայհոյել. —

— Թող կորչին նրանք. պատերազմական կրթութեան նշույլ անգամ չունին։

Դժբաղդաբար չէր կարելի ոչ այսպէս և ոչ

այնպէս հալածել միլիցիաներին: Լինկոլնը զօրապետին առաջարկեց բոլոր անբաւականութիւն յայտնողներէց մի արագ-ընթաց խումբ կազմել և փորձի ղրկել: Այդ առաջարկութեան հաւանեց բարձրաստիճան մեծաւորը, որովհետեւ այդպիսի մի առաջարկութիւն ազատում էր նրան իւր հանգստութիւնը վրդովողներէց: Ջօնը նշանակուեց այդ խմբի գլխաւոր և ուրախութեամբ բաժանուեց գլխաւոր խմբից: Լինկոլնը շատ ուրախ էր զօրապետից ազատուելու, որովհետեւ նրա անկշռագատ բնաւորութիւնից ոչինչ լաւ չէր սպասում:

Գլխաւոր խմբի մէջ, այնուամենայնիւ, գործերը շարունակվում էին առաջուայ պէս: Աբրահամի ընկերութիւնն սկսեց հալուիլ ձեան նման և ինքը վերջապէս վճռեց հեռանալ ծառայութիւնից, որպէս զի գունդը և հարկերապետութիւնը միատեղ մի մարդու չյանձնուի:

Եթէ վերջապէս Սև-Բազէի հետ խաղաղութեան դաշինք կապուեց, այդ գէպքում սպիտակներն աւելի պարտական էին արագընթաց խմբին և ձմեռուայ մօտենալուն: Այս դաշնագրութեամբ վճռուեց, որ մէջ տեղի սահմանը Միսսիսիպան լինի և որ խռովութիւն-

ներն այլ ևս չկրկնուին:

Արժանաւառ ընկերութեան վերանալուց յետոյ Լինկոլնը էլի կարող էր ինքն իրան կառավարուիլ: Միայն հարց էր, թէ արդեօք կը վերագառնայ նա Նիւ-Սալէմ նորից խանութպանութիւն անելու: Զարմանալի բան. այս թեթեւ յեղափոխութիւնը միանգամայն խլեց նրանից խանութպանութեան սէրը և մտքեց նրա մէջ փառասիրութիւն: Նա հաստատ համոզմունքի տէր լինելով՝ այնպէս էր վճռած, որ ինքը գրչով կամ լեզուով աւելի առաջ կը գնայ, քան թէ ձեռքի ոյժով, մանաւանդ երբ տեսնում էր, որ իւր նախկին ընկերներից շատերը փաստաբան են դարձել:

Նա երկար մտքի տակ տուաւ— և վճռեց բոլորովին հեռու մնալ իւր հօր դաստակերտը վերագառնալու և նրա վերակացութիւնն ընդունելու մտքից, այլ թէ իւր համար ճանապարհ բանալ ոչ—Փիզիքական՝ մտաւոր աշխատութեամբ: Նրա մտքին մօտ էր ձգտել գէպի բարձր կրթութիւն, գէպի գիտութեան շահերը: Մի խօսքով, նա այժմ իւր գիտութեամբ հասաւ իւր պարզ նպատակին, որին մինչև այդ ժամանակ ականջ էր հետևում:

Եթէ Աբրահամն այժմ ևս սկսէր պատուել

իւր ահագին ձեռներին այնպէս, ինչպէս առաջ էր, նա առաւել ևս կարեւորութիւն կարող էր զգալ նրանց մէջ, մինչև անգամ և իւր երկայն ոտների մէջ, որովհետև Ամերիկայում միանգամից փաստաբան դառնալ անկարելի էր: Ենթադրենք թէ այնտեղ հարկաւոր է փաստաբանութեան համար աւարտել ճեմարանի կամ համալսարանի դասընթացը, բայց անսպասաւ պէտք է ցոյց տալ թէ՛ գիտէս և հասկանում ես արդեօք երկրի օրէնքն այնպէս, ինչպէս հարկաւոր է: Դրա համար պահանջւում է հիմնաւոր կերպով սովորել օրէնքները. իսկ սովորելու համար հարկաւոր է և՛ փող և՛ ժամանակ—օդով ապրել չէ կարելի: Հարուստի համար այդ հեշտ է, միայն թէ պէտք է նստել և սովորել: Իսկ Լինկոլնին մնում էր մի բան, այն է՝ կրկին գործ գտնել և գործից յետոյ՝ ազատ ժամերում սովորել:

Այդ ժամանակ Ամերիկա էին գաղթում խումբ խումբ եւրոպացիներ, որոնց մեծամասնութիւնը գերմանացիներ էին: Նրանցից շատերը կամենալով պարապուիլ հողագործութեամբ՝ Զիկագոյում՝ Իլլինոյսի նահանգում մի ընկերութիւն կազմեցին, տէրութիւնից անմշակ երկիրներ գնեցին, նրանց վրայ քաղաքների և

գիւղերի տեղեր գնեցին և գաղթականների վրայ վաճառեցին: Այդ ընկերութիւնն այդպիսով մեծ վաստակ ունեցաւ. նրա ծառայողներն անգամ մեծ թոշակ էին ստանում: Լինկոլնը այդտեղ երկրաչափի պաշտօն ստացաւ: Թէպէտ նա չէր պարապուել շղթայով և աստղադիտակով, բայց իմանում էր, որ դրա մէջ մեծ գիտութիւն չէր պէտք և փորձով աւելի կարող էր ընդելանալ գործին: Նա չէր սըխալվում և հաշուի մէջ:

Երբ նա չափում էր մարգագետինները — prairie—, ամեն բան այնպէս կարգին էր անցնում, որ նրանից լաւը չէր կարող լինել: Երեկոյեանները գործից դառնալուց նա կրակ էր վառում և պառկում մօտը, յետոյ պայուսակից հանում էր գիրքը և կարդում: Բայց երբ գործը դէպի անտառի խորքն ընկաւ, այն ժամանակ ամեն բան էլ դժուարացաւ:—Նախ՝ նա պէտք է կացնով իրան համար ճանապարհ բանար և ապա սկսէր գործը: Ցերեկը նա թէև յոգնում էր և երեկոյեան մոռանում իւր գրքերը, սակայն մի վայրկեան անգամ չէր հեռացնում իրանից իւր գիտաւորութիւնը:

Երբեմն խեղճ երկրաչափի համար շատ վատ էր անցնում, բայց ինչքան էլ վատ անցնէր,

ինչքան էլ նա նեղացած կամ յոգնած լինէր, այնուամենայնիւ գէթ միանգամայն չէր տըրտնջալ իւր բաղդից։ Այդպիսի միջոցներու մէջ իրան համար մի փոքրիկ խրճիթ էր շինուած և նրա մէջը մտնում. բայց որովհետեւ խրճիթի տանիքը բարակ ճիւղերով և տերեւներով էր ծածկուած, ուստի անձրեւ եկած ժամանակ կաթում էր։ Բացի դրանից նա հանգցնում էր կրակը, չնայելով որ նրա ծխից մարդ կարող է խեղդուիլ։ Անձրեւային ժամանակ նա չէր կարողանում անուշտները կրակ վառել և իրան համար սուրճ պատրաստել։ Սովորաբար նա սուրճը պատրաստում էր հետեւեալ կերպով. մի ամուր փայտի կտորով նա ծեծում էր սուրճի հատիկները թանազեայ փոքրիկ կաթսայի մէջ, յետոյ վրան ջուր էր ածում, կախում կրակի վերեւից և շուտով սուրճը եռ էր գալիս։ Իսկ անձրեւային ժամանակները նա պէտք է բաւականանար միայն սուրճի հատիկները ծամելով և վրան սառը ջուր խմելով։ Այդպիսով Աբրահամը չէր վհատում, այլ ինքն իրան յոյս էր տալիս, որ շուտով դուրս կը գայ արեգակը և ամեն բան կրկին կարգի կ'ընկնի։ Մի անգամ ջուրը նրա հետ մի թեթեւ կատակ արաւ. մի պարզ երեկոյ աստղերը փայլում էին

երկնքի վրայ։ Աբրահամն աչքերը յաճախ թռցնելով իւր իրաւաբանական գրքից՝ բարձրացնում էր գէպի վեր և ակամայ մտածում այն աշխարհի վրայ, որտեղ չար և վատ մարդկանց համար աւելի օրէնք չէր հարկաւոր։ Նրա ոտների տակից կարկաչում էր առուն, որ լեռներից վազելով իւր մէջ ցոլացնում էր երկնքի անհամար աստղերը։ Գեղեցկադիր վայրի և խաղաղ ու մեղմ գիշերուայ ազդեցութեան տակ նա շուտով խոր քնի մէջ մտաւ։ Յնորքներն ախորժելի երազների փոխուեցան։ Յանկարծ մի գարհուրելի երևոյթ զարթեցրեց նրան քաղցր քնից և նա իրան կատաղի հեղեղի առաջ գտաւ։ Ջուրը նրա ոտի տակից փրփրած վշշում էր. հեռուից նրան հասնում էր մի ինչ որ չարագուշակ թնդիւն։ Նա աչքերը տրորեց որ տեսնէ թէ՛ ինչ է պատահել. յանկարծ ջուրը հասաւ նրա ոտներին։ Նա աշխատեց փախչելու, բայց արդէն ուշ էր։ Նա չկարողացաւ անգամ իւր շուրջը նայել. երբ արդէն ջուրը մինչև ծնկները և կուրծքը հասաւ, նա ամեն բան մոռացած՝ մտածում էր մի կերպ ազատուելու վերահաս վտանգից— ջրի ալիքներէից։ Չնայելով որ շղթան, աստղադիտակը և միւս իրերն ուրախ ուրախ լո-

ղում են ջրի մէջ՝ նա ձեռները դէպի վեր բարձրացրեց և բարեբաղդաբար մի կախ ընկած ծառի ճիւղ գտաւ, բռնեց նրանից և հանդարտութեամբ դէպի վեր սողաց: Այդպիսով ազատուեց նրա կեանքը, բայց բոլոր հարստութիւնն անդարձ կորաւ, բացի իրաւաբանական գրքից, որ գտնվում էր նրա գրպանում: Այնուամենայնիւ ջուրն այնպէս շուտ քաշուեց, ինչպէս հասել էր և մի ժամից յետոյ առուակն առաջուայ պէս սկսեց կարկաչել խաղաղ կերպով: Այս ուրիշ ոչինչ չէր, եթէ ոչ՝ հեռու մի տեղ ճեղքուել էր մի ջրի ամբարտակ և յորդացրել ջուրը, բայց իսկոյն փակել էին:

X

ԼԻՆԿՈՒՆ — ՓԱՍՏԱԲԱՆ.

Ամերիկայում այսօր անգամ հասարակական կարգերն ամենուրեք կանոնաւորուած չեն, իսկ այն ժամանակ աւելի ևս քիչ: Այդ պատճառով փաստաբանները բաւականին դժուար են մեծ փող էին վաստակում: Բացի դրանից, եթէ փաստաբանն ազնիւ և չկաշառուած մարդ լինէր, ինչպէս մեր հերոսը, այն ժամանակ նա շատ և շատ երեւելի մարդ կը դառնար: Լինկոլնը, իբրեւ փորձուած փաստաբան՝ կարճ միջոցում մեծ հռչակ ստացաւ. — մի դէպք, որ շատ լուրեր հաղորդեց լրագիրներին մէջ, ընդհանուրի ուշադրութիւնը դարձրեց նրա վրայ: Պետերբուրգում մի գեղեցիկ առաւօտ մեծ յուզմունք ընկաւ, թէ գիշերը մի հարուստ երիտասարդ կռուի ժամանակ սպանուել է:

Այլի կին Արմստրոնգը՝ Լինկոլնի նախկին

տիրուհին երբ իւր սենեակը սարքում էր, յանկարծ նրա մի դրացուհին և վաղեմի բարեկամը սաստիկ շփոթուած նրա մօտ ներս վազեց:

— Ախ, Աստուած իմ, ճչաց նա. լսել էք դուք...նա արդէն մեռաւ:

— Ո՞վ:

— Ախ, այն երիտասարդը, Ուիլիամը. նա միայն մի քանի ժամ կենդանի մնաց:

— Բայց ինչ պատահեց նրան, կաթուած էր, ինչ էր, ինչ ձախորդութիւն էր:

— Ուրեմն դուք դեռ չէք իմանում: Ինչպէս ուրախ եմ, որ առաջ ես եմ եկել ձեզ մօտ և դուք դեռ ոչ ոքից այդ չէք լսել: Այն ինչպիսի մայր պէտք է լինէր, որ իւր որդու համար այդպիսի բան լսէր:

— Բայց վաղ նրա խեղճ մօրը: Իմ Զօնը միշտ ճշմարտախօս է և հաստատակամ. միայն նրանք չեն համաձայնուել նրա հետ...:

— Այդ է որ ձախորդութիւն է Էն:

— Բայց ասացէք վերջապէս, նրան ինչ է պատահել:

— Ախ, խեղճ և անբաղդ դու կին: Պառաւ հասակումդ տեսնել այդպիսի դժբաղդութիւն:

Նա ընկաւ իւր բարեկամուհու շինքովը և սկսեց հեկեկալ:

— Ի սէր Աստուծոյ, ինչ է պատահել ձեզ. ինչ համար էք այդպէս անում:

— Նա յետ քաշուեց դրացուհուց և զարմացած նայեց նրա դէմքին:

— Բայց ինչո՞ւ համար էք այդպէս անում. ձեր որդին է նրան սպանել. շշնջաց նա:

— Ի՞նչ որդին...:

Նա տատանուեց, մի վայրկեան իրան զսպեց մահճակալի առաջ, յետոյ ընկաւ նրա վրայ:

Բարի դրացուհին մտադիր էր այս զարհուրելի անցքը հաղորդել նրան մեղմ սկերպով, որքան կարելի էր. նրան խնայելով: «Եւ յանկարծ նա միանգամից զաշոյնը նրա սիրտը խրեց»: Դրացուհին սարսափից իսկոյն անհետացաւ: Նրան հարկաւոր չէր բոլոր իրողութիւնը մօրն այդ եղանակով պատմել. միայն կարող էր ասել թէ՛ մարդիկ այսպէս են խօսում և թէ ինքը չէ հաւատում:

Այրի Արմատրօնգն անզգայ ընկած էր, միայն նրա սիրտը սաստիկ բաբախում էր — նա ուշաթափութեան մէջ էր: Բարեկամուհին կարծում էր, թէ նա կը շարժուի տեղից, բայց իզուր:

Նա բռնեց նրա ձեռքից և բացագանչեց.

— Ուշքի եկ, ճշմարիտ եմ ասում, սրտ է

բոլորը:

Ոչինչ չօգնեց: Բարեբաղդաբար նա լիշեց, որ այսպիսի դէպքում սառը ջուրն օգնութեան ամենալաւ միջոցն է, և թրջած շորը վերցրեց քսել նրա երեսն ու գլուխը: Վերջապէս այլին ուշքի եկաւ, աչքերը բացաւ, մի քիչ անշարժ դրութեան մէջ մնաց ու վեր կացաւ տեղից:

— Սնցաւ, ասաց նա. — դէ հիմա նստեցէք մօտս և պատմեցէք ամեն բան, ինչ որ անցել է որդուս գլխովը: Այդ իհարկէ սոստ դուրս եկաւ և նա չէ արել, միայն ժողովուրդը սովոր է միշտ ամեն բան նրա վրայ ձգել:

— Եւ իհարկէ, նա չափազանց շատ թշնամիներ ունի, որովհետեւ այնքան տաքարիւն է, որ եթէ այժմ ևս կռիւ պատահի՝ իսկոյն կը վազէ: Բայց արդէն ես հաւատացրի, որ նա չի եղել սպանողը:

— Պատմեցէք ինձ բոլորը և ոչինչ մի ծածկէք:

Գուցէ դուք կարծէք, թէ այս բոլորը ես կը լինիմ յօրինած. բայց այնպէս ճշմարիտ է ասածս, ինչպէս ես այստեղ կանգնած եմ...:

— Ախ, խնդրում եմ...:

— Դէհ, ես բոլորը ձեզ կասեմ, ինչպէս լսել

եմ: — Երեկ երեկոյեան ձեր որդին, ասում են, քաղաքից մօտիկ գիւղի պանդոկումն է եղել Ուիլիամի և ուրիշների հետ: Ուիլիամը կըրկին հարց է բարձրացրել հնդիկների հետ պատերազմելու մասին: Այդ ժամանակ Ջօնն է լինում խմբի գլխավոր նշանակուած, ինչպէս գիտէք, և ոչ թէ Ուիլիամը, թէպէտ և սա խելօք է: Ուիլիամն այդ մասին նրան չի լսում և յանդգնութիւն է ցոյց տալիս. դրա համար ձեր որդին հրամայում է կախել նրան ծառից մի ամբողջ օր:

— Բայց նա երբէք չէր կարող նրան սիրել. ուրեմն դրանք է կրկին ծագել կռիւր:

— Պարզ ասել. կախվում են և ուրիշները և յետոյ ամենքն էլ ազատվում ու միասին դուրս գալիս: Ճանապարհին կռիւ է ծագում և այնտեղ իբր թէ ձեր որդին դաշոյնով սպանում է Ուիլիամին: Ահաւասիկ ձեզ բոլորը — այժմ իմացէք:

— Բայց իրաւ է, իմ որդին է սպանել:

— Սմենքն այդպէս են ասում, իսկապէս այն պատճառով, որ նա նրան թշնամի է եղել. մի և նոյն ժամանակ նա այնպիսի տաք բնութիւն ունի, որ այս բոլորին ևս ձեռներին ազատութիւն կը տայ...: Բայց ուր է նա այժմ:

— Գնացել էր քաջադէմ անուանուած մարդը — ան-
յայտելի ձեռք ոչինչ ունէ՛ր ասել: ինչպէս ինչպէս
— յիշի՛ր ճիշտ լինել միայն ասքան: Միայն ասքան
խաճաշիկից յանձն ճակատիւր եմ, որը նապայն չէ,
ինչ որ ճակատեմ թամանակ լինո՞ւմս է: ասքան ճակատ
— Այժմ, ինչո՞ւ թամանակ չէ քանդուէր: Մի՛ նե-
ղանա՞ք, ասքան եմ ձեզ մօտիկի եւ նկատեցի անց-
քը, եւ ձեզ զնո՞ւմ իրտանջէք: ասքան Մնա՞ք քա-
րեալ ասքան ասքան ասքան: ասքան ասքան ասքան
— Եւրոպացիներն դուրս գնացին թէ չէ չէ չէ չէ չէ
զեց բոլոր տնային գործերը եւ վազեց զաշտը
որդո՞ւմ մօտ: ասքան ասքան տրոփուեց: ասքան կա-
մենում էր ճշմարտութիւնն իմանալ: Զօնի՛ դէմ-
քի զաշկանցաւ, երբ մօրը տեսաւ: ասքան Մայրը՝ սեղ-
մեց: անքան անքան ձեռքը ասքան իմ անքան չափ
— Զօն, ասքան նա, ասքան քեզ համար շատ ար-
տասութիւն: ասքան ճշմարտութիւնն ասքան դո՞ւ
ես սպանել Ուրիշիմին, ասքան ինչ բոլորը:

— Ո՛չ, ես չեմ սպանել, երգովում եմ քո ա-
րևով: ասքան ասքան ասքան ասքան ասքան
— Եւրոպացիներն ես սպանութեան ժամա-
նակը: ասքան ասքան ասքան ասքան ասքան
— Երբեք եմ իմ անքան ասքան ասքան ասքան ասքան
— Հայտնի չէ սպանել: ասքան ասքան ասքան ասքան
— Այդուհետ չգիտեմ:

— Ամբողջ քաղաքը քեզ է: ասքան անքան անքան անքան անքան

— Ես չեմ անքան անքան անքան անքան անքան
հաւատալ: ասքան ասքան ասքան ասքան ասքան

— Այդուհետ կարող եմ անքան անքան անքան անքան
— Ո՛չ, ասքան անքան անքան անքան անքան

— Այս, անքան անքան անքան անքան անքան
չէ յայտնի կենդանի լինել: ասքան անքան անքան

— Մայրիկ, անքան լի մայրիկ, անքան անքան անքան
եւ հաւատացէք, անքան անքան անքան անքան անքան

— Մայրն արտաստեալից անքան անքան անքան անքան
ձաւ: Զօնը չեղեց անքան անքան անքան անքան անքան

հաւաքեց գործիքները եւ նրա ետեւից անքան
նա գնում էր արագ քայլերով: անքան անքան անքան

անքան անքան մատով էին ցոյց տալիս իսկ հա-
տակաւորները բռնեցները բարձրացրած ասքան

սափով նրա ետեւիցն էին ընկել: անքան անքան անքան
թէ ինչպէս ամբողջ շրջանակտեղ է իւր տու-

նը, եւ երկու հստիկան նրա անաջը կանգնած
յայտնում են, որ իրանց հրամայած է նրան

կալանաւորել: Զօնը բարկութեամբ նայեց նը-
րանց, — նրա ճակատի երակները ցցուել էին:

— Ընդդիմութիւնը ոչինչ չի օգնի, նա-
խագգուշացրեց նրան ոստիկաններից մէկը եւ

հանեց ատրճանակը. իսկ միւսի ձեռքում նոյն

րուպէին, երեւաց երկաթէ շղթան:

— Ինչ՞ կալանաւորել. ինչպէս կը համար-
ձակիք... այդ երբէք չի լինիլ:

— Ի սէր Աստուծոյ, Զօն. վազեց դէպի նը-
րան մայրը, — այդպիսով աւելի դժբաղդութիւն
կը պատճառես քեզ. դու, յայտնի բան է, մե-
ղաւոր չես. ուրեմն միամիտ եղիր և գնա՛:

— Այո՛, ես կը գնամ, բայց իմ կամքով. յայտ-
նեց նա: — Ես թոյլ չեմ տալ ինձ կալանաւո-
րելու, որովհետեւ յանցաւոր չեմ:

— Ատրճանակը և շղթան յետ քաշուեցան
և Զօնը հնազանդուեց օրէնքին. նրանք գնում
էին ոստիկանատուն, իսկ ամբոխը գոռում և
պահանջում էր դատել ոճրագործին:

«Հասէք նրան, շրջապատեցէք նիզակներով*»
լսվում էին ամեն կողմից: Զօնի բոլոր թշնա-
միները յարձակուեցան նրա վրայ:

Հարկաւոր էր մի քանի ոստիկաններ ևս
կանչել, որպէս զի կալանաւորին ողջ և ան-

*) Այդ ժողովրդական դատաստանը կայանում էր նրանում,
որ մարդու ամբողջ մարմինը քսում են ձիւթով, յետոյ փա-
թաթում են նրան աղուամաղի փետուրների մէջ և այդ
դրութեամբ երկու ձողակի վրայ բարձած տանում են փո-
ղոցներով: Ամեն մարդ իրաւունք ունի նրա վրայ մի մի հո-
տած բան ձգել: Երբեմն պատահում է, որ այդ դատարանի
վճիռը լինում է խեղճ մեղապարտներին կախաղանի բարձ-
րացնել:

վնաս բանտը հասցնեն. իսկ բանտի դրանն
արդէն պահապաններ կային: Այդ նրա համար
էր, որ ամբոխն սպառնում էր դուռը կոտրել
և յանցաւորին իւր ուղածի պէս դատել:

Անցքը շուտով յայտնուեց լրագիրներում:
Զօնն ուղղակի ոճրագործ էր ճանաչուած, որի
շուտափոյթ դատավճիռն ամբոխը խստիւ պա-
հանջում էր:

Դատաստանական քննչի առաջին հարցը նը-
րան մի փոքր յաջողութիւն էր խոստանում:

— Դուք վաղուց ծանօթ էիք սպանուածի
հետ, հարցրեց քննիչը:

— Վաղուց:

— Դուք միասին կռուել էք Սև-Բաղէի դէմ:

— Այո՛:

— Ճշմարիտ է, որ դուք այն ժամանակից
դէպի նա թշնամաբար էիք վերաբերվում:

— Ճշմարիտ է:

— Այն օրը, երբ սպանութիւնը պատահել է,
դուք պանդոկումն էք եղել:

— Եղել եմ:

— Այնտեղ դուք նրա հետ կրկին վիճել էք:

— Այո՛:

— Դուք մի՛ ժխտէք. արդեօք կռուի ժամանակ
չէք բռնել սպանուածի ձեռքից և պահել նը-

րանքը իրենց լիակատար անհատականությամբ
որովհետև չենք ժխտում: Գոնե միայն զայն մեր պա-
շտօնը մի ժխտե՞ք: Ես այն թիւերը չնրան-
բաց թողեցիք, նա գործուեց: Եւ միայն տարբեր
է: — Ո՛հ, միայն չեմ անհատականութեամբ զգում
կա-Ձերն էք: Ճանաչում այն արիւնդտ: Դա-
շտյնը, որ գտնուել է այնտեղ ուր դուք կանո-
նած էք եղել:

— Այդ ճանաչում եմ, որ իմն է: Ես տես-
նում եմ: Բայց այն, որ ձեզ մօտ է: Գտնուել, ըս-
տանուածի դաշտյնն է:

— Այո:

— Այդ ինչպէս է ձեր ձեռքն ընկել:

— Ելել եմ մերա ձեռից: Եւ իմն է:

— Որովհետեւ ձեր դաշտյնն արիւնդտ է, ու-
րեմն յայտնվում է, որ դուք էք ոճրագործը:

— Ո՛հ, ես չեմ: Ես չեմ անհատականութեամբ զգում:

— Ձեր ժխտումը ձեզ չի օգնիլ: Այն գոր-
ծը, որի համար դուք ինքներդ չէք կարող
վիճել, շատ պարզ է խօսում ձեր դէմը: Եւ
դեօք կարող էք համառօտ կերպով պատմել
գործի եղելութիւնը:

— Ձեմ կարող:

— Կարող էք մի ուրիշին մատնացոյց անել,
թէ նա է ոճրագործը:

— Այդպէս չեմ կարող: Ես չեմ անհատականութեամբ զգում:

— Ուրեմն ձեր գործը վատ է: Ես տեսնում եմ:
Եւ հարցը տպուած էր լրագիրներում: Զօնի
պատմականները լինում են առթիւ: Եւ նշաններ
էին տալիս: Եւ իմն է:

— Արեւհամ Լինկոլնը կա լրագիրներից իմա-
ցաւ: Թէ ինչ նեղ գործութեան մէջ է ընկել
իւր բարեկամի տղին: Զօնը ոճրագործ է:
ասում էր: Եւ նրա ներքին ձայնը — հարկաւոր է
նրան պաշտպանել:

Հասաւ Զօնի վախճանական դատավճիռը,
երդուեանքների մասնակցութեամբ: Որովհետեւ
հասարակական խորհուրդն արդէն վճռել էր
այդ դժբաղդի գործը, ուստի Լինկոլնը
պարտաւոր էր կարող լինել նրանց վճռի մէջ:
Ժամանակ կորցնել անկարելի էր: Լինկոլնը
շտապեց դատարան և յայտնեց, որ ինքը յան-
ցաւորի պաշտպանն է ու ժամանակ անհրաժեշտ
Գործը փոխադրուած էր այն նախնադր (district),
ուր կատարուել էր անպատճիւնը: Նա հիմ-
նեց իւր պաշտպանութիւնը նրա վրայ: Եւ
երդուեանքներն իրաւունք ունին դատի պիտա-
ւորվելուն: Եւ անաչառութեան հասնելու, որով-
հետեւ նրանց մէջ կան և անպատճիւն և յան-
ցաւորի բարեկամներ: Եւ դէպքում նրանց

գիտողութիւնը հասարակական խորհրդի մէջ չափազանց շեղած էր, որին համաձայնութիւն անհնար էր:

Գործի լեւոնապետութեան ժամանակամիջոցում Լինկոլնը կարգաց գործի հարկաւոր արձանադրութիւնները: Նա պիտի պնդէր, որ Զօնը կարող էր ինքնապաշտպանութեան համար շատ բան անել, եթէ միայն նա ներկայ էր եղել անցքին: Զօնի հակիրճ պատասխաններն այն օգուտն էին խոստանում, որ նա գոնէ իւր խօսքը չէր փոփոխել:

Լինկոլնը գործի բոլոր հանգամանքին լաւ տեղեկանալով համոզուեց, որ Զօնն արգար կարող է համարուիլ, որովհետեւ գլխաւոր վկայի ցուցմունքը մեծ հակասութուն ունէր: Հէնց որ նա արաւ այս գիւտը՝ էլ ուրախութիւնից ոչ ոքի բան չասաց:

Վերջապէս հասաւ դատաստանի օրը: Լինկոլնը անցաւ ամբոխի մէջ, որպէս զի մինչև նիստը բացուիլը ոչ ոք իրան չնկատէ:

Նախ՝ վկաների թւում ներկայացան կռուին մասնակցողներից նրանք, որոնց դատաստանի կանչելը յաջողուել էր: Նրանց մէջ կային լանցաւորի և բարեկամներ և թշնամիներ: Նրանց ցուցմունքը վկայում էին անցքի մինչև անգամ

վերջին գործողութիւնը, կամ աւելի ուղիղն ասած անցքի կատարելը: Ամենքը ցոյց տուին, թէ կռուին շատերն են մասնակցել, բայց թէ նրան բռնել է Զօն Արմստրօնգը, իբրեւ Ուիլիամի գլխաւոր հակառակորդ. թէ գէպը զարհուրելի էր. թէ յանկարծ Զօնը բաց թողնեց Ուիլիամին և նա գլորուեց՝ դաշոյնով իրաւորուելով ուսի ոսկրից, ինչպէս յետոյ երեւաց. թէ վիրաւորուածը կորցնելով իւր ուշքը մինչև մի քանի ժամը մեռաւ, և թէ սպանութեան տեղը մի դաշոյն է գտնուել, որը յետոյ յայտնուել է որ Զօնինն է: Այս ամենից նրա թշնամիները եզրակացնում էին, որ նա է ոճրագործը. իսկ բարեկամները պնդում էին, որ այդ ոչ ոք չի տեսել և չի էլ կարող հաստատել: Ամեն բան բաւականին փոխուած էր:

Դատարանի առաջ կանչուեց գլխաւոր վկան և սկսեց հանդարտ կերպով պատմել բոլոր եղելութիւնը:

— Պարոններ, ասաց նա, այն, ինչ որ գործին մասնակցողները չէին կարող տեսնել, որովհետեւ նրանք շատ մօտիկ և խառնուած են եղել, ես տեսի հեռուից, լուսինն այնպէս պայծառ փայլում էր, որ ես կարող էի ամենքին ճանաչել: Ես տեսի, թէ

ինչպէս Զօնն աջ ձեռք քարձրացրեց և հարու-
ածեց: այդ ժամանակ վիրաւորն ընկաւ: Եւ ար-
դէն ճշմարտութիւնը վկայելու երդումն ըն-
դունեցիւ և այժմ պատրաստ էմ խմեն մի խօս-
քըս երգմամբ հաստատել:

— Դատարանի նախագահն աւելորդէ համա-
րեց պաշտպանի համար խօսք լինելը որովհե-
տեւ նա բաւական պարզ տեղեկացաւ անցքին:
Նա միայն կարճ խօսքով դարձաւ իջալի պաշտ-
պանները և առաջարկեց նրանց կատարել
օրինական պարտքը:

Այդ ժամանակ ամբոխի միջից վեր կացաւ
մի բարձրահասակ մարդ՝ ահարկուն դէմքով և
կնճռոտ ճակատով. սա Աբրահամ Լինկոլնն էր:
Ամենքի հայեացքը նրա վրայ դարձան: Երբ
նա մօտեցաւ վանդակին:

— Ես յանցաւորի պաշտպանն եմ, փաստա-
բան Աբրահամ Լինկոլն Սպրինգֆիլդի, յայտ-
նեց նա, — և խնդրում եմ մեծաբոյժ կապա-
ւորներին և յարգելի հանդիսականներին լսել
ինձ:

— Խօսեցէք, ակամայից առաջարկեց նրան
նախագահը, որովհետեւ աւելորդէր համարում
զուր տեղից ժամանակ կորցնել: Լինկոլնը ըս-
կեց. —

— Պարոններ, յանցաւորն անմեղ է: Ես այս
բանում կատարեալ համոզուած եմ: Ես փաստա-
բան Դատարանի դահլիճում խռովում էր անդրակ
և իրարանցում: Ես հաշտացած եմ, որ դուք ինձ հետ
անպատճառ վրահամաձայնութիւն, երբ ես վիմ
ապացուցութիւնները կ'առաջարկեմ:

— Շնորհ արէք. խնդրեց նախագահը:

— Այն անձանց ցիւցմունքին, որոնք մաս-
նակցութիւն ունին գործի մէջ, կարելի է շատ
քիչ հաւատ ընծայել, որովհետեւ նրանք ամեն-
քընէլ անցքի պատահած ընկնում սաստիկ վա-
րուած դրութեան մէջ են եղել շատ խմիչք
գործածելուց և անընդհատ վիճելունց: Մի-
ևնոյն ժամանակ հոգի էլ անպացուցանաւմ
ինկապէս, — նոյն իսկ անդապարտուածի թշնա-
միներն անգամ թէ արդարեւ նա է պալանդոր
նրանք այդ յայտնում են միայն իբրեւ կարծիք:
Հաւատացէք պարոններ, նրանք կտրուէն կար-
ծել ամեն բան, ինչ որ իրանց ձգուողն է: Կարծիքը
ոչինչ պարզել չի կարող: Հասարակ կարծիքով
անցքի ամեն մի մասնակցողին կարելի է յան-
ցաւորի նստարանի վրայ նստեցնել:

— Բայց արեւնոտ դաշոյնը, վրայ բերեց նա-
խագահը:

— Շատ գեղեցիկ: Արիւնոտ դաշոյնը և այն հանգամանքը, թէ հանգուցեալը գլորուել է, երբ մեղապարտը նրան բաց է թողել, ապացուցանում են իբր թէ՛ նա է կատարել անցքը: Բայց, պարոններ, դուք իրականութիւնից ձգել էք մի աւելի պարզ հանգամանք, այսինքն որ հանգուցեալի դաշոյնը մեղապարտի ձեռքումն է գտնուել: Այդ փաստը, միացնելով երկու ուրիշ զօրեղ փաստերի հետ՝ ապացուցանում է, որ Ձօնը մեղաւոր չէ:

— Այդ քննեղանակով է ապացուցանում անկարելի բան է. լսուեց հանդիսականների միջից:

— Ծշմարիտ է այն, որ մեղապարտը հանգուցեալին բռնել է մինչև մահուան հարուած հասնելը: Այդ ժամանակ նա ոչ մի կերպ չէր կարող դաշոյնը բռնել, որովհետև նա նրան բռնած է եղել երկու ձեռքով:

— Իրաւ որ այդ ծշմարիտ է:

— Մի ուրիշը վերցրել է դէն ձգած դաշոյնը և նրան գործի մէջ մտցրել: Հակառակորդին բռնելով և պահելով՝ մեղապարտը ոչ մի կերպ չէր կարող նրան հարուած տալ. նախ՝ որ նրա ձեռքին դաշոյն չի եղել—սպանուածի դաշոյնը գործ չէ ունեցել. երկրորդ՝ որ

նրա աջ ձեռքն ազատ չի եղել, որով նա կարողանար բռնել հակառակորդի գլինուած ձեռքը և նրան սպանել:

Դահլիճում այնպիսի աղմուկ բարձրացաւ, որ նախագահն ստիպուած էր զանգահարելու:

— Երբ հանգուցեալը վերք անանայով միւս ձեռքից՝ այլ ևս չէ կարողացել դիմադրել, նրա դաշոյնը մնացել է մեղապարտուածի ձեռքում:

— Պարոն փաստաբան, չմոռանաք գլխաւոր վկայի ցուցմունքը, անաց նախագահը:

— Նրան իսկ չեմ մոռանալ, պարոններ, միամիտ եղէք: Առաջ նրա անձնաւորութեան մասին մի քանի խօսք կասեմ. նրա և մեղապարտուածի մէջ սպստիկ թշնամութիւն կայ: աւելի քան վերջինիս և սպանուածի մէջ: Նա կամենում է նրան ճանապարհից հանել, որպէս զի իրան ազատ պահէ մի քանի թեկնածութիւններից, որոնց մասին ես ազնուութիւնից ստիպուած մանրամասն խօսել չեմ կարող—մի ընդհանուր յարգանաց արժանի օրիորդի պատճառով:

— Նա ձեր դէմը կը բողոքեմ, միջամտեց գլխաւոր վկան:

Սպասեցէք, մինչև որ ձեզ կը հարցնեն. ասաց նրան նախագահը:

— Իսկ ինչ վերաբերում է նրա ցուցմունքին, որ նա այնպէս միամտորէն տալիս էր, այդ պարզ խաբէութիւն է և թշնամական կրքի ծնունդ, յայտնեց Լինկոլնը:

— Անխիղճ, ուրիշ է քո ապացուցութիւնը. կրկին գոչեց վկան:

— Լռեցէք, եթէ չէ՝ կը հրամայեմ ձեզ այստեղից դուրս կանեն. բարձրաձայն սաստեց նախագահը:

Աբրահամը շարունակեց.

— Պահանջում էք ապացուցութիւններ: Ապացուցութիւնները ևս կը լինին: Ես հարցնում եմ գլխաւոր վկային. պատրաստ է նա երդմամբ հաստատել, որ բոլորը տեսել է լուսնի տակ:

— Այո, լուսինը պայծառ լուսաւորում էր:

— Սպանութիւնը ո՞ր ժամին է պատահել:

— Երեկոյեան տասը ժամին, պատասխանեց նախագահը:

— Խնդրում եմ ինձ մի օրացոյց տաք:

Օրացոյցը նոյն ըոպէին պատրաստ էր:

— Լուսինն այդ գիշերը ո՞ր ժամին է դուրս եկել. հարցրեց Լինկոլնը:

Նախագահն սկսեց թերթել օրացոյցը:

— Տասն և մէկ ժամին, յայտնեց նա:

Պահլիճում տիրեց մեռելային լուսթիւն, որը վերջապէս ընդհատուեց Լինկոլնի բարձր ձայնով՝ կեղծեալ գլխաւոր վկայի դէմ:

— Հապա ինչո՞ւ չէք երդվում: Այս ձեր առաջին անգամը չէ, որ անաստուած և սուտ երդումներ էք անում: Յոյս ունիմ, որ երբ դուք կախաղանի տակ կը կանգնէք՝ Աստուծոյ ողորմութիւնն աւելի պարզ կը լուսաւորէ, քան որ լուսինն այն գիշերը լուսաւորում էր.....

Ամենքն առանց ձայն-ծայտուն հանելու, լուսթիւնը պահելով՝ լսում և նայում էին այն մարդուն, որ բարձր հասակով, ահարկու դէմքով և վառվռուն աչքերով կանգնած էր նրանց առաջ՝ իբրև արդարադատութեան թագաւորող հոգի:

Գլխաւոր վկան ցատկեց և վազեց հանդիսականների միջով:

— Բռնեցէք նրան, հասէք. լսվում էր ամեն կողմից:

Բայց նա արդէն լուսամտից դուրս էր թռել և փախել:

Երբ խաղաղութիւնը վերականգնեց, Լինկոլնը սկսեց շարունակել.

— Պարոններ. ինձ մնում է մի բան ևս ա-

սել. — քանի որ արեգակը դեռ չէ թագ կացել հորիզոնի տակ, նա պիտի իւր լոյսն ազատուած մարդուն վրայ ձգէ:

Երդուեալներն առանձնացան դահլճին կըցուած անանձնասեռակը և մինչև մի քանի րոպէն դուրս գալով հետեւեալ վճիռը յայտնեցին՝ «յանցաւոր, չէ»:

Ազատուածն արագութեամբ վեր թռաւ տեղից և գոչեց.

— Ուր է իմ փրկիչը.....:

Նա այլևս չկարողացաւ մի բառ անգամ խօսել ուրախութեան արտասուքն իրան խեղդելէր, երբ նա փաթաթուեց իւր բարեբարի շրջինքովը: Լինկօլնը քաշեց նրան լուսամտի առաջ և ցոյց տուաւ այնտեղից մայր մօնող արեգակը.....:

— Տես. արեգակը դեռ թագ չէ կացել — և դու ազատ ես:

Այն խուռն բազմութեան միջից, որ ուրախութեամբ մօտենում էր ազատչին և շնորհաւորում ողջոյններով, երկու անձնաւորութիւններ անցան՝ Ջօն Արմստրօնգի մայրը և Աբրահամ Լինկօլնի հայրը: Աբրահամն անձամբ տուեց մօրը որդու ձեռքը. մայրն ուրախութիւնից խօսք չէր գտնում նրան շնոր-

հակալութիւն անելու:

— Ես շատ քիչ բան արի. ասաց պաշտպանը. եթէ նա յանցաւոր լինէր, ես երբէք չէի կարող նրա յանցանքը ծածկել: Բայց իմ արածը, համեմատելով այն բոլոր բարիքների հետ, որ ես վայելել եմ ձեր տանը, դեռ շատ քիչ է:

Հայրը կարօտագին սիրով սեղմեց սրտին իւր ամենքից գովուած որդուն և մի ամբողջ օր նրա հետ միասին Արմստրօնգի տանը մնաց: Այնտեղ կար և բարի դրացուհին, որ հէնց սկզբից ասում էր, թէ Ջօնը մեղաւոր չէ:

Ահա ինչպէս Աբրահամն առաջին անգամ յացողութեամբ պաշտպանեց մի ծանր գործ, որին յօյս չունէր ոչ ոք:

XI

ԼԻՆԿՈԼՆ — ՍՏՐՈՒԿՆԵՐԻ ԱՋԱՏՈՂԸ.

Դատարանի անսպասելի ելքը, որ լինուեց նախընթաց գլխում, սաստիկ յուզմունք պատճառեց: Լրագիրները լսելով այս կատարեալ հակադրական ելքը՝ չէին կարող լռել իրանց առաջին սխալի համար: Այդպէս ահա Լինկոլնի անունը լսվում էր ժողովրդեան բարձր խաւերում:

Լինկոլնը այժմ ինչ որ դարձաւ, դարձաւ առանձնապէս իւր բոլոր ոյժերով, իւր խելքով: Նա իւր դիւրնտիր աշխատութեամբ բարձր անուն ստացաւ հասարակութեան լուսաւոր դասին մէջ և պատուաւոր տեղ բռնեց: Նրա կարծիքով աշխատութիւնը, հեշտութեամբ ձեռք բերած աշխատութիւնը բարձր էր աւելի քան մի պատուաւոր ծագում, մի ահագին ժառանգական կարողութիւն: Նա արհամար-

հում էր այն մարդուն, որ չէր ուզում գործել — ստրկատիրոջ, և սաստիկ խղճում էր նրան, ով չէր կարողանում գործել իւր ուզածին պէս, իւր կարողութեան չափ, իւր օգտի համար — ստրկին: Ստրկութեան անունը լսելիս նա բորբոքվում էր դեռ այն ժամանակից, երբ նա ենթադրութիւններ էր անում այդ մասին: Այժմ նա իբրեւ կատարեալ մարդ և խելօք իրաւաբան՝ խօսում և գործում էր խելքով ու հանճարով: Այն, ինչ որ խօսում էր հանճարը, շատ մխիթարական էր. նա ասում էր. «Եթէ բոլորովին մի նկատելի բան չլինի, անհնար է օգնել ձախորդութեան, քանի որ ստրկութիւնը թոյլատրուած է օրէնքով»:

Մինչև անգամ բարձրագոյն կառավարութիւնը, իւր այն ժամանակուայ տիրող կանոններով ոչինչ չկարողացաւ անել: Երբ Հիւս. Ամերիկայի դաղթականներն Անգլիայից բաժանուեցան և սկսեցին բոլոր նահանգներում ստրուկներ պահել, այդ ժամանակ Օրինաց ժողովածուի մի հատուածն այսպէս ձայն տուաւ.

«Միացեալ Նահանգների կառավարութիւնն իրաւունք չունի հանել կամ մտցնել ստրկութիւնը, բայց պարտաւոր է իւրաքանչիւր նահանգին իրաւունք տալ, որ ինչպէս ուզէ,

այնպէս վարուի, որովհետեւ ստրկութիւնը ընտանեկան հարց է:

Օրէնքը փոխել անկարելի էր, և այդ պատճառով ստրուկների ազատութեան համար մըտածող չկար:

Հիւսիսային Միացեալ Ստատիկայի իւրաքանչիւր նահանգը մի առանձին հասարակարկութիւն է, այսինքն նրանց մէջ թագաւոր չկայ. միայն բնակիչներն իրանք իրանց միջից կառավարիչ են ընտրում: Իւրաքանչիւր նահանգ իւր առանձին կառավարութիւնն ունի: Բայց որովհետեւ բոլոր նահանգները միացել և դաշինք են կապել, դրա համար ընդհանուր միացեալ կառավարութիւն կայ, որի գլուխը նախագահն է: Այս բարձրագոյն կառավարութեան ստորագրուած են բոլոր Միացեալ Նահանգների կառավարութիւնները: Բարձր կառավարութիւնը գտնվում է Մ. Ն. մայրաքաղաք Վաշինգթոնում: Նահանգներն այդտեղ են ղրկում իրանց ներկայացուցիչներին կամ պատգամաւորներին: Պատգամաւորների թիւը, որոնք ուղարկվում են իւրաքանչիւր նահանգից, կազմվում է նրա բնակիչների թուի համեմատ: Մինչև վերջին պատերազմը իւրաքանչիւր սպիտակ համարվում էր մի մարդի փո-

խաբէն, իւրաքանչիւր սև կամ կարմրակաշի—երեք—հինգ մարդի փոխարէն, այսինքն հինգ ստրուկը երեք ձայն միայն ունէր: Եւ դեռ այդ ձայները տալիս էին ոչ թէ իրանք ստրուկները. այլ նրանց տէրերը՝ նրանց տեղ: Դրա համար ստրուկների շատ լինելը ոչ միայն մեծ արդիւնք էր տալիս, այլ և քաղաքական մեծ ոյժ:

Մի ժամանակ Հիւսիսային նահանգները վերացրին իրանց միջից ստրկութիւնը, նախ նրա համար, որ այդ օրէնքը նրանք համարում էին տարօրինակ և տմարդի մի բան, և երկրորդ՝ առանձնապէս վնասներ էին կրում նրանք ըստրուկների պահպանութեան մէջ: Իսկ հարաւային նահանգներն ընդհակառակը՝ շատ ըստրուկներ էին պահում, որովհետեւ նրանք միշտ հարկաւոր էին գալիս իրանց շաքարի, բրդի և ծխախոտի գործարաններում բանելու համար և աւելի ձեռնտու էին քան սպիտակ, ազատ բանւորները: Ինչպէս առհասարակ ասում են, հիւս. նահանգների բնակիչներն իրանց ճակատի քրտինքովն էին հաց ուտում. իսկ հարաւ. նահանգների բնակիչները գիրանում էին ըստրուկների քրտինքով:

Վերը յառաջ բերած հանգամանքին նայե-

լով՝ հարաւային նահանգների ներկայացուցիչները միշտ շատ էին լինում կօնգրէսի մէջ քան հիւսիսայինները: Հետեւաբար հարաւային նահանգները միշտ կարող էին իրանց կամքն առաջ տանել, երբ նոր նախագահ ընտրելու, կամ նոր օրէնք սահմանելու կարեւորութիւն լինէր, և հիւսիսային նահանգները, եթէ բացարձակ պատերազմ չցանկային՝ չէին կարող ոչ մի կերպ նրանց հակառակել: Նախագահի ընտրութեան ժամանակ մանաւանդ՝ ստրկութեան թշնամիները դէս ու դէն էին ընկնում:

Ժամանակով բոլոր նահանգներն էլ լուսաւորուեցան և Միացեալ Նահանգների կարգը մտին: Այդ մասին ամեն անգամ հարց էր լինում թէ՛ նոր նահանգը հարկաւոր է որ ստրկութեան նահանգ լինի, թէ ոչ: Հարաւային պատգամաւորները նախագահի հետ ձայն էին տալիս «այո», իսկ հիւսիսայինները — «ոչ»: և հարաւայինները միշտ իրանց խօսքն էին պընդում: Եթէ հիւսիսայինները յամառվում էին և ոչ մի կերպ չէին համաձայնվում, այն ժամանակ հարաւայիններն ասում էին՝ «շատ լաւ, եթէ այդպէս է, մենք կը բաժանուինք Միացեալ Նահանգներից»: Այս հակառակութիւնն առանց պատերազմի չէր վերջանայ, եթէ հիւ-

սիս. նահանգները միշտ չզիջանէին: Մի անգամ պատահել է մինչև անգամ, որ նոր նահանգն ինքը չի կամեցել ստրկութիւնը իւր մէջ մտցնել: Այդ ժամանակ հարեան նահանգի ստրկատէրերը զինւորուած թափուել են այդտեղ և ստիպել են իրանց այդ «ընտանեկան կարգը» բռնութեամբ մտցնել այդտեղ: Նրանք միանգամայն հալածել են այն ագարակատէրերին, որոնք բաց է ի բաց մերժելիս են եղել ստրկութիւնը, և մինչ անգամ սպանելիս ընդգիմացողներին, իսկ նրանց կանանց և որդեկանց հետ վարուելիս անամօթ և անմարդավայել կերպով: Այստեղ ստրկութեան թշնամիներին՝ աբօլիցիօնիստներին *) նոյնպէս անտանելի է լինում այս, ուստի և նրանք նոր նահանգին օգնութեան դալով՝ հալածում են այնտեղից ստրկութեան չարագործներին:

Այսպէս ահա ստրկութեան հարցի վճիռն առաջին կարգի մէջ մտաւ: Վերջապէս բոլոր Մ. Նահանգների մէջ միայն երկու կուսակցութիւն մնացին՝ կողմնակիներ և ստրկութեան հակառակորդներ: Աբրահամ Լինկոլնը, իհարկէ, պատկանում էր վերջին կուսակցութեան:

Մինչև նրա փաստաբանութեան մէջ ընդե-

*) Նեղրների վաճառքի հակառակորդ:

լանալը՝ նա Իլլինոյսի Օրէնսդրական Ժողովի անդամ ընտրուեց։ Իւրաքանչիւր անգամ, երբ դէպք էր լինում պատգամաւորներ ուղարկել Վաշինգթօն նոր Նախագահի ընտրութեանը մասնակցելու, որ սովորաբար լինում էր չորս տարին մի անգամ, կամ թէ վեհաժողով ուղարկել պատգամաւորներ, — նա շրջում էր ամեն տեղ և ժողովրդին քարոզում ու համոզում ընտրել այնպիսի մարդիկ, որոնք կարող լինէին գործելու ոչ թէ ստրկութիւնը աճելուն ի նպաստ, այլ նրա հակառակ։ Նրա այս քարոզները միշտ ազդեցութիւն էին ունենում ժողովրդի վրայ, որովհետեւ նա առանց բառերի պերճ դասաւորութեան և ամենքին հասկանալի լեզուով ապացուցանում էր, որ ստրկութիւնն ընդդէմ Աստուծոյ և վնասակար հանուր մարդկային ազգի մի գործ է։ Աւելի պարզելու համար նա ասում էր. «Երբ որ մարդիւր մերձաւորի հետ վարվում է ինչպէս անասունի հետ, երկու կողմն էլ տմարդանում են, և տմարդութիւնն առիթ է լինում ստիպելու ժողովրդին թափել իւր վրայ բոլոր լուսաւոր ազգերի արհամարհանքը։ Այն երկրում, ուր ստրկութիւնը գոյութիւն ունի, երբեք հաշտութիւն չի կարող լինել, որովհետեւ ճնշուողը միշտ

մար դէպք է որոնում վրէժխնդիր լինելու ճնշողին և, եթէ գալիս է ցանկացած դէպքը, ամենհի գազանից էլ խիստ է վարվում նրա հետ։ Իսկ այն երկրում, ուր հաշտութիւն, համերաշխութիւն չկայ, չկայ և բարօրութիւն։ Վերջապէս նեզները կարող են ամենադժուար անգամ գործեր կատարել իսկ ուրիշ բան անել, օրինակ ուսումնարան բանալ, նրանք իրաւունք չունին. և եթէ ազատ ժամանակ ունենային անտարակոյս կարող էին ազատ բանւորներին նման մեր ամեն մի գործին վերջ տալ իւր հասցնել...

Լինիւոյնը երբեք չէր քարոզում ստրկութիւնը ստրկապահներին նահանգներին, ստիպմամբ հանել, որովհետեւ նա բոլոր օրէնքները սուրբ էր համարում. միայն պարզապէս խոչընդոտ էր լինում, արգելում էր այդ օրէնքը նոր նահանգների մէջ մտցնելու։

Նա իհարկէ իւր կուսակցութեան միակ գործողը և հրապարակախօսը չէր։ Շատերը յաճախ այս միտքն էին տածում թէ՛ «նա ուզում է պատգամաւոր ընտրուիլ, և դրա համար է, որ այդպէս վառուած խօսում է, ուրիշ ոչինչ»։ Եւ յայտնի բան է, այդպիսի մարդիկ ժողովրդի աչքում միշտ հաւատարիմ էին երե-

ւում: Իսկ Լինկօլնը փառասիրութեան յետադէմ կարծիքի մարդ չէր. երբ նրան առաջին անգամ վեհաժողովի պատգամաւոր ընտրեցին, նա հրաժարուեց այդ պատուից, յայտնելով որ իրանից յարմարագոյնները շատ կան այդ պաշտօնի համար:

Նրա խրատներն ու քարոզները անօգուտ չէին անցնում. ստրկութեան դէմ գործողների թիւը տարեցտարի աւելանում էր: Հարաւայիններն իմանում էին, որ այդ ո՛ւմ բարութիւնն է և դրանով ո՛ւմ են սլարտական հիւսիսայինները. նրանք այժմ ճանաչում էին ճշմարիտ մարդուն: Լինկօլնը վերջապէս հարկադրուած էր զիջանել իւր մտերիմների թախանձանաց և Վաշինգթօն պատգամաւոր գնալ:

Ով նրան տեսնէր վեհաժողովում լուռ նըստած և միւսներին լսելիս՝ չէր հաւատալ թէ նա երևելի մարդ է, որովհետև միշտ թմրածի նման էր ձևացնում իրան: Նա մի ոտը միւսովը գցած, գլուխը կոր, նստում էր և միայն երբեմն կրծում իւր եղունգները: Բայց երբ ընդդէմ օրէնքի և արդարադատութեան մի խօսք էր լինում, նա բարձրանում էր տեղից և ուղիղ կանգնելով՝ պատասխանում էր խօսողին կարճ, բայց ազդու և կատարեալ խօսքերով:

Դրա համար իւրաքանչիւր ատենաբան, մանաւանդ եթէ բոլորովին համոզուած չէր լինում խօսքի մէջ, առանց ուշադրութեան չէր թողնում այդ անխօս անձնաւորութեան, որ միայն իւր եղունգներով էր զբաղուած:

Պատգամաւոր ընտրուելով՝ Լինկօլնը պարտական էր ո՛չ միայն իւր Ամերիկացի բարեկամներին, այլ և առաւելապէս այն գերմանացիներին, որոնք բնակվում էին հիւսիսային նահանգներում: Իւրաքանչիւր տարի աւելանում էր Գերմանիայի գաղթականների թիւը և պանդուխտ գերմանացիները բնակվում էին հիւսիսային Ամերիկայի արևմտեան և հիւսիսարևմտեան կողմերում: Լինկօլնը օգտվում էր նրանց կատարեալ զգացմունքներով, իբրև պատուաւոր, դիմացկուն, գործող՝ թէպէտ և դանդաղ, բայց ճշմարիտ մարդ՝ առանց շտապելու, առանց դէս ու դէն ընկնելու և առանց մի սխալ քայլ անելու: Ստրկութեան վերաբերեալ տաք վիճաբանութեան ժամանակ նրանք վճռական կերպով նրա կողմն էին անցնում: Այդ բոլորովին բնական էր, որովհետև նրանցից շատերը յատկապէս նրա համար էին գաղթում հայրենի երկրից, որ այնտեղ նրանց հետ ստրկաբար էին վարվում: Լինկօլնը առանձ-

նապէս իրանց յարգում էր նրանց ազատասիրութեան համար:

Գերմանացիներից շատերն ունէին բամբակի և ծխախոտի ցանքեր. նրանք հէնց իրանք առանց ստրուկների աշխատութեան էին մշակում իրանց ցանքերը և աւելի օգուտ ունենում, քան ստրկապահները: Լինկոլնը այս գըլխաւոր վաստով օգտուելու չէր դանդաղում. իւրաքանչիւր անգամ, հէնց որ Հարաւի պատգամաւորները պնդում էին, թէ ստրուկներ պահելը, իբրեւ մի նախասահմանուած օրէնք, անհրաժեշտ է ստրկապահներին ազատ և հանգիստ կեանք վայելելու համար մասնաւորապէս, նա միշտ մատնացոյց էր անում հիւսիսային ցանքատէրերին և ապացուցանում էր, թէ նրանք ինչպէս վայելուչ կերպով կառավարվում են առանց ստրուկների և թէ ինչքան շատ օգուտ են ստանում, քան ստրկապահները: Նրանք հարկադրուած չեն լինում կերակրելու ստրուկների հիւանդներին, երեխաներին և գործի անընդունակ ծերերին, այլ վճարում են միայն այն բանւորին, որը իւր ազատ կամքով գործում է նրանց համար:

Զույլ և քնափ իսպանական և ֆրանսիական գաղթականների սերունդները չկարողացան և

չկամեցան Լինկոլնի հետ հաշտուել և նրա անհաշտ թշնամիները դարձան. միայն իբրեւ սզատ նահանգներ հաստատվումէին նրա անմիջական իշխանութիւնից, առանց որեւէ պայմանի:

1860 թ. լրացաւ նախագահի չորսամեայ ժամանակը: Այդ նախագահը հարաւայի լինելով՝ ինքը ևս ստրուկներ էր պահում և հետեւաբար պաշտպանում էր ստրկատէրերին: Նա միայն այնպիսի մարդկանց էր նախարար նշանակում, որոնք իւր կամքով էին գործում: Բայց հարց էր, թէնա երկրորդ անգամ նախագահ կընտրուէ՞ արդեօք... այդ հարցը տակն ու վրայ էր անում ամբողջ Մ. Նահանգներին: Հարաւայիներն առաջարկեցին իրանց ընտրելին, իսկ հիւսիսայիներն իրանցը: Վերջինս Ս. Բրահամ Լինկոլնն էր — և սա ընտրուեցաւ նախագահ: Հիւսիսն ուրախ էր, իսկ Հարաւը չարամտութեամբ աղմկվում էր: Նախկին նախագահը դեռ կէս տարի ժամանակ ունէր գործելու և հարաւայիներն այդ միջոցում կատարեցին իրանց սպառնալիքը. նրանք յայտնեցին Մ. Նահանգներից բաժանուելու միտքը, իսկ նոր նախագահը ոչ մի խօսք չասաց նրանց դէմ: Վեց հարաւային նահանգներ՝ Կարօլինան, Ս. Բրահամ, Ֆլորիդան, Միսսիսի-

սրան, Լուիզիանան և Տեխասը բաժանուեցան Մ. Նահանգներից և այդ պետական յեղափոխութեան դէմ նախագահը ոչ մի միջոց չձեռնարկեց և յայտնի էր թէ ինչո՞ւ. իսկ Լինկոլնը դեռ ևս իրաւունք չունէր գործելու: Այս ապստամբութիւնն անխուսափելի պատերազմի դուռ բացաւ:

Եւ այժմ նեգրների ազատութիւնը կարելի դարձաւ, որովհետեւ եթէ մէկը տէրութեան հակառակ կանգնէր և յայտնէր թէ ստրկապահութիւնն ընտանեկան օրէնք է և չի պատկանում բարձր կառավարութեան միջամտութեանը, պաշտպանութիւն չէր կարող գտնել. մանաւանդ որ հարաւայիններն իրանց ընդդիմութեամբ այդ օրէնքի և միւս բոլոր կանոնների ոչնչացնելու առիթ եղան:

Առաջին անգամ հիւսիսայինների դրութիւնըն աննախանձելի էր. դրա համար նախագահը պատուիրեց շատ զէնքեր և ռազմամթերք հասցնել Հարաւ, այնպէս որ Հիւսիսի զինատները բոլորովին դատարկուեցան: Աբրահամ Լինկոլնը հազիւ 1861-ի Մարտի 5-ին բարձրացաւ նախագահական աթոռը: Նրա թշնամիներն արդէն պատրաստ էին առանձին նախագահ ընտրելու իրանց համար—ընտրեցին

Ջեֆֆերսոն Դէվիսին և չլսադեցան յարձակուելու Մ. Նահանգների այն բերդերի վրայ, որոնք գտնվում էին Հարաւի մօտ:

Պատերազմը չորս տարի տևեց: Լինկոլնը շուարած էր մնացել և չգիտէր թէ որտեղից պէտք է հարիւր հազար մարդու կերակուր և հագուստ հասցնել, բայց հիւսիսային նահանգներն ամեն բան հասցնում էին անձնազոհութեամբ, համբերութեամբ և առատութեամբ և ամեն անգամ գործում էին անվեհեր կերպով՝ գործի յաջողութեան համար:

Լինկոլնի նախագահութեան ժամանակը լրացաւ, բայց դեռ Հարաւը չլաղթուեց. այդ, իհարկէ, նրա համար յուսահատական փող էր: Այժմ հարկ է իմանալ թէ՛ արդեօք նրա մրտերիմները հաւատարիմ մնացին իրան, թէ ոչ, կամ թէ մի քիչ տատանուեցան արած զոհողութիւնների ծանրութիւնից: Լինկոլնը երկրորդ անգամ ընտրուեցաւ: Ժողովուրդն իհարկէ համակրում էր նրա բոլոր արածներին:

Աբրահամի վերջին ընտրութիւնը հարաւայինների համար սարսափելի մի հարուած էր. նրանք նախատեսնում էին իրանց կանխահաս կործանումը և պատերազմում էին յուսահատութեամբ: Նրանք խոյս չէին տալիս ամեն

տեսակ չարագործութիւնից և անամօթութիւնից, բայց միշտ անաջող էր լինում նրանց գործը: Արդէն Լինկօլնի վերջին ընտրութիւնից անցել էր չորս ամիս, երբ նրանք սպասում էին վերջին հաշուածին և—ս տ ր ու կ ն ե ը ն ա զ ա տ մ ա ր դ ի կ դ ա ռ ձ ա ն...:

Ճշմարտութիւնը պահանջում է լիշել, որ ստորկները ակնկառոյց սպասում էին իրանց վիճակի վճռին և ինչքան ուրախ էին, երբ Լինկօլնը նրանց զէնքի հրաւիրեց. իրանց ազատութեան համար նրանք պատերազմում էին քաջաբար:

Բայց նրանց՝ բացի ստրկութիւնից ազատելուց՝ դեռ շատ բան կար անելու. հարկաւոր էր մտածել նրանց մտաւոր զարգացման համար ևս.—մտցնել նրանց մէջ ուսում, արհեստ, գիտութիւն ևն ևն. այդ էր Աբրահամ Լինկօլնի նպատակը: Դժբաղդաբար նրան վիճակուած չէր այդ բաղդը, այդ ցանկութիւնը: Մենք սկզբում տեսանք թէ ինչպէս նա սպասուէր—զոհ գնաց ստրկատէրերի փոքրոգութեան և ապիրատութեան՝ «ազատութեան մարտիրոս» բառերի բռն մտքով:

Այս, ինչպէս բարի մարդկանց գործելու ապարեզն տեսնալի փշոտ է լինում...:

Վ Ր Ի Պ Ա Կ,

Եր.	Տող	Սխալ	Ուղղիչ
10	15	երիդասարդը	երիտասարդը
19	3	ուէին	ունէին
30	21	անցել	անցնել
37	11	տուք	դուք
45	23	ուրախութիւց	ուրախութիւնից
103	5	Նիւ-Սալէմ	Նիւ-Սալէմ
140	24	Զող	Ծող

Handwritten text in a cursive script, likely a ledger or account book. The text is written in dark ink on aged, yellowed paper. It consists of several lines of entries, some of which are numbered or dated. The script is somewhat faded and difficult to decipher in many places. The text appears to be organized into columns, possibly representing different categories or accounts. The overall appearance is that of an old, well-used document.

Sp

201 3

2/286

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0057220

2/2 65

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0057219

